

ISSN 1311-3321 (print)
ISSN 2535-1028 (CD-ROM)
ISSN 2603-4123 (on-line)

UNIVERSITY OF RUSE “Angel Kanchev”
РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ “АНГЕЛ КЪНЧЕВ”

BSc, MSc and PhD Students & Young Scientists
Студенти, докторанти и млади учени

PROCEEDINGS

Volume 58, book 11.1
Silistra Branch
of the University of Ruse

НАУЧНИ ТРУДОВЕ

Том 58, серия 11.1
Филиал Силистра
на Русенския университет

Ruse
Русе
2019

Volume 58 of PROCEEDINGS includes the papers presented at the scientific conference RU & SU'18, organized and conducted by University of Ruse "Angel Kanchev" and the Union of Scientists - Ruse. Series 11.1. contains papers reported in the **Silistra Branch of the University of Ruse**.

Book	Code	Faculty and Section
Silistra Branch of the University of Ruse		
11	FRI-239-1-LTLH(S)	Linguistics, Theory of Literature and History
	FRI-231-1-DPP(S)	Didactics, Pedagogy and Psychology
	FRI-216-1-NSMTS(S)	Natural Sciences, Mathematics and Technical Sciences
11.1	FRI-SSS-LHML(S)	Literary history, Mediaetics and Linguistics
	FRI-SSS-SSI&TE(S)	Social studies, Informatics & Transport equipment

The papers have been reviewed.

ISSN 1311-3321 (print)

ISSN 2535-1028 (CD-ROM)

ISSN 2603-4123 (on-line) Copyright © authors

The issue was included in the international ISSN database, available at <https://portal.issn.org/>.

The online edition is registered in the portal ROAD scientific resources online open access

PROGRAMME COMMITTEE

- **Prof. Velizara Pencheva, PhD,**
University of Ruse, Bulgaria
- **Prof. Leon Rothkrantz,**
Delft University of Technology, Netherlands
- **Assoc. Prof. Antonio Jose Mendes,**
University of Coimbra, Portugal
- **Prof. Ville Leppanen,**
University of Turku, Finland
- **Assoc. Prof. Marco Porta,**
University of Pavia, Italy
- **Prof. Douglas Harms,**
DePauw University, USA
- **Prof. Ismo Hakala, PhD,**
University of Jyväskylä, Finland
- **Prof. Dr. Artur Jutman,**
Tallinn University of Technology, Estonia
- **Prof. RNDr. Vladimír Tvarozek, PhD,**
Slovak University of Technology in Bratislava, Bratislava, Slovakia
- **Doc. Ing. Zuzana Palková, PhD,**
Slovak University of Agriculture in Nitra, Nitra, Slovakia
- **Andrzej Tutaj, PhD,**
AGH University of Science and Technology, Krakow, Poland
- **Assoc. Prof. Behiç TEKİN, PhD,**
Ege University, Izmir, Turkey,
- **Prof. Valentin NEDEFF Dr. eng. Dr.h.c.,**
“Vasile Alecsandri” University of Bacău, Romania
- **Dr. Cătălin POPA,**
“Mircea cel Bătrân” Naval Academy, Constantza, Romania
- **Prof. dr Larisa Jovanović,**
Alfa University, Belgrade, Serbia
- **Prof. dr hab. Edmund LORENCOWICZ,**
University of Life Sciences in Lublin, Poland
- **Assoc. Prof. Ion MIERLUS - MAZILU, PhD,**
Technical University of Civil Engineering, Bucharest, Romania
- **Prof. Dojčić Vojvodić PhD,**
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbi
- **Assoc. Prof. Alexandrache Carmen, PhD,**
Department of Teacher Training, “Dunarea de Jos”, Galati University, Romania
- **Prof. Alberto Cabada,**
University of Santiago de Compostela, Faculty of Mathematics, Santiago de Compostela, Spain
- **Assoc. Prof. Dr. Mehmet Şahin,**
Necmettin Erbakan University, Ahmet Keleşoğlu Faculty of Education, Konya, Turkey
- **Assoc. Prof. Erika Gyöngyösi Wiersum, PhD,**
Eszterházy Károly University, Comenius Campus in Sárospatak, Institute of Real Sciences, Sárospatak, Hungary
- **Anna Klimentova, PhD,**
Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia
- **Prof. Igor Kevorkovich Danilov, DSc,**
Yuri Gagarin State Technical University of Saratov, Russia

- **Prof. Aleksander Valentinov Sladkowski, DSc,**
Silesian University of Technology, Poland
- **Prof. Pether Shulte, PhD,**
Institute for European Affairs (INEA), Dusseldorf, Germany
- **Prof. Aslitdin Nizamov, DSc., PhD,**
Bukhara Engineering-Technological Institute, Bukhara, Uzbekistan
- **Prof. Marina Sheresheva, PhD,**
Lomonosov Moscow State University, Russia
- **Prof. Erik Dahlquist, PhD,**
Mälardalen University, Sweden
- **Prof. Erik Lindhult, PhD,**
Mälardalen University, Sweden
- **Prof. Annika Kunnasvirta, PhD,**
Turku University of Applied Sciences, Finland
- **Prof. Walter Leal, Dr. (mult.) Dr.h.c. (mult.),**
Hamburg University of Applied Sciences, Germany
- **Prof. Dr. Gerhard Fiolka,**
University of Fribourg, Switzerland
- **Prof. Haluk Kabaalioglu, PhD,**
Yeditepe University, Turkey
- **Prof. Silva Alves, PhD,**
University of Lisbon, Portugal
- **Hanneke van Bruggen,**
Appeldoorn, The Netherlands
- **Nino Žganec,**
President of European Association of Schools of Social Work, Prof. at the Department of Social Work,
University of Zagreb, Croatia
- **Prof. Violeta Jotova, MD, DSc,**
Pediatric department in University Hospital „St. Marina“ – Varna, Bulgaria
- **Prof. Tanya Timeva, MD, PhD,**
Obstetrics and Gynecology Hospital "Dr. Shterev", Sofia, Bulgaria
- **Prof. Kiril Stoychev, PhD,**
Institute of Metal Science, Equipment and Technologies “Acad. A. Balevski” with Hydroaerodynamics centre
– BAS, Bulgaria
- **Assoc. Prof. Mark Shamtsyan, PhD,**
Technical University, Saint Petersburg, Russia
- **Assoc. Prof. Oleksii Gubenia, PhD,**
National University of Food Technology, Kiev, Ukraine
- **Assoc. Prof. Olexandr Zaichuk, DSc,**
Ukrainian State University of Chemical Technology, Dnepropetrovsk, Ukraine
- **Prof. Eugene Stefanski, DSc,**
Samara University, Russia
- **Doc. Dr. Tatiana Strokovskaya,**
International University of Nature “Dubna”, Dubna, Russia
- **Prof. DSc. Petar Sotirow,**
Maria Curie-Skłodowska University of Lublin, Poland
- **Prof. Papken Ehasar Hovsepiyan,**
Sheffield Hallam University, Sheffield, UK
- **Assoc. Prof. Krassimir Dochev Dochev, PhD,**
University of Portsmouth School of Engineering, UK
- **Mariana Yordanova Docheva, PhD,**

University of Portsmouth School of Engineering, UK

- **Assoc. Prof. Ivan Antonov Lukanov, PhD,**
University of Botswana, Faculty of Engineering and Technology, Gaborone, Botswana
- **Assoc. Prof. Petko Vladev Petkov, PhD,**
Research Associate Cardiff University, UK
- **Prof. Stepan Terzian DSc,**
Bulgarian Academy of Science, Bulgaria
- **Prof. Dr. Gabriel Negreanu,**
University Politehnica of Bucharest, Romania

ORGANISING COMMITTEE

- ♦ **ORGANIZED BY: University of Ruse (UR) and Union of Scientists (US) - Ruse**

- ♦ **ORGANISING COMMITTEE:**

- **Chairpersons:**

COR. MEM Prof. Hristo Beloev, DTSc – Rector of UR, Chairperson of US - Ruse

- **Scientific Secretary:**

Prof. Diana Antonova PhD, Vice-Rector Research,
dantonova@uni-ruse.bg, 082/888 249

- ♦ **MEMBERS:**

Assoc. Prof. Kaloyan Stoyanov, PhD
Assoc. prof. Velina Bozduganova, PhD
Assoc. Prof. Kiril Sirakov, PhD
Assoc. Prof. Milko Marinov, PhD
Pr. Assist. Elena Ivanova, PhD
Assoc. Prof. Simeon Iliev, PhD
Assoc. Prof. Pavel Vitliemov, PhD
Assoc. Prof. Mimi Kornazheva, PhD
Boryana Stancheva, PhD
Prof. Vladimir Chukov, DESc
Pr. Assist. Krasimir Koev, PhD
Prof. Juliana Popova, PhD
Pr. Assist. Hristina Sokolova, PhD
Pr. Assist. Magdalena Andreeva, PhD
Assoc. Prof. Emilia Velikova, PhD
Assoc. prof. Bagryana Ilieva, PhD
Pr. Assist. Reneta Zlateva, PhD
Pr. Assist. Velislava Doneva, PhD
Assoc. Prof. Stefka Mindova, PhD
Assoc. prof. Sasho Nunev, DSc
Assoc. Prof. Despina Georgieva, PhD
Pr. Assist. Vanya Panteleeva, PhD
Assoc. Prof. Emil Trifonov, PhD
Assoc. Prof. Galina Lecheva
Assist. Prof. Milen Sapundzhiev, PhD
Assoc. Prof. Tsvetan Dimitrov, PgD
Assoc. Prof. Nastya Ivanova, PhD

LITERARY HISTORY, MEDIAETICS, LINGUISTICS

Content

1.	FRI-SSS-LHML(S)-01	9
	Kalokagathia – past and present	
	<i>Todor Todorov, Assoc. Prof. Galina Lecheva, PhD</i>	
2.	FRI-SSS-LHML(S)-02	14
	Elektra - a world of antiquity, human passions and our time	
	<i>Elena Kirova, Assoc. Prof. Galina Lecheva, PhD</i>	
3.	FRI-SSS-LHML(S)-03	23
	The missions of Cyril and Methodius according to the Pannonian legends	
	<i>Benai Ismail, Assoc. Prof. Galina Lecheva, PhD</i>	
4.	FRI-SSS-LHML(S)-04	35
	The work of constantine Cyril and Methodius	
	<i>Elena Kirova, Assoc. Prof. Todorka Georgieva, DsC</i>	
5.	FRI-SSS-LHML(S)-05	42
	Literary-creative activity of Cyril and Methodius - original works	
	<i>Mervin Murad, Assoc. Prof. Todorka Georgieva, DsC</i>	
6.	FRI-SSS-LHML(S)-06	46
	Kliment Ohridski - builder of bulgarian culture and country	
	<i>Melvin Murad, Assoc. Prof. Todorka Georgieva, DsC</i>	
7.	FRI-SSS-LHML(S)-07	49
	The language of the Old Bulgarian translation of the Book of Enoch	
	<i>Katrin Georgieva, Assoc. Prof. Todorka Georgieva, DsC</i>	
8.	FRI-SSS-LHML(S)-08	53
	The bogomilism – the enigma of the Bulgarian middle ages	
	<i>Maya Mirchanova, Assoc. Prof. Galina Lecheva, PhD</i>	
9.	FRI-SSS-LHML(S)-09	59
	The development of a comparative and superb degree, reflected in the “Troyan novelette”	
	<i>Gabriela Petrova, Assoc. Prof. Todorka Georgieva, DsC</i>	
10.	FRI-SSS-LHML(S)-10	63
	The words with rotational semantics in the Bulgarian language	
	<i>Mariyana Georgieva, Assoc. Prof. Todorka Georgieva, PSc</i>	
11.	FRI-SSS-LHML(S)-11	68
	Comparison of the poems "My monument" by Horace, "My monument" by Pushkin and "My songs" by Ivan Vazov	
	<i>Irina Toteva, Assoc. Prof. Galina Lecheva, PhD</i>	
12.	FRI-SSS-LHML(S)-12	70
	The Explicit Power of the Story in the Book of the Bulgarian People by Stoyan Mihaylovski	
	<i>Vyara Zhekova, Assoc. Prof. Rumiana Lebedova, PhD</i>	
13.	FRI-SSS-LHML(S)-13	74
	Genre specificity of the book “Bay Ganyo”	
	<i>Bilhan Doktorova, Assoc. Prof. Rumiana Lebedova, PhD</i>	
14.	FRI-SSS-LHML(S)-14	78
	Existential motifs in the work of Yordan Yovkov	
	<i>Dzhansu Mehmed, Assoc. Prof. Rumiana Lebedova, PhD</i>	
15.	FRI-SSS-LHML(S)-15	82
	The spiritual supports in Peyo Javorovs poem “Night	
	<i>Aisun Bahadinova, Assoc. Prof. Rumiana Lebedova, PhD</i>	

SOCIAL STUDIES, INFORMATICS & TRANSPORT EQUIPMENT

Content

1.	FRI-SSS-SSI&TE(S)-01	86
	The Referendum - Political Participation Tool 2013-2016 (content analysis of 113 articles) <i>PhD student Stanislav Todorov, Assoc. Prof. Tatyana Burudjieva, PhD</i>	
2.	FRI-SSS-SSI&TE(S)-02	107
	The appearance as a component of non-verbal communication <i>Stela Tsenkova, Pr. Assis. Prof. Evgenia Goranova, PhD</i>	
3.	FRI-SSS-SSI&TE(S)-03	113
	Non-verbal vocalization as an element of non-verbal communication <i>Rositsa Yankova, Pr. Assis. Prof. Evgenia Goranova, PhD</i>	
4.	FRI-SSS-SSI&TE(S)-04	122
	Create custom forms for practical tasks with visual basic express 2010 <i>Nikoleta Radeva, Pr. Assis. Prof. Evgenia Goranova, PhD</i>	
5.	FRI-SSS-SSI&TE(S)-05	127
	Powtoon - a new generation presentation system <i>Alexander Kolev, Pr. Assis. Prof. Evgenia Goranova, PhD</i>	

LITERARY HISTORY, MEDIAETICS, LINGUISTICS

FRI-SSS-LHML(S)-01

KALOKAGATHIA – PAST AND PRESENT¹

Todor Todorov – Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: +359 877 822 900
E-mail: ghz123@abv.bg

Assoc. Prof. Galina Lecheva, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359 88 540 647
E-mail: glecheva@uni-ruse.bg

Abstract: *The paper reviews what makes something beautiful, what kind of beauty there is, the beauty of mind and body. It includes Plato's view about the philosophical category of aesthetics and his teaching about the world of ideas, and Ancient Greece's view about beauty of character and body. Also, the qualities of ancient heroes and which kind of beauty is more lasting and which is temporal and what is the attitude toward inner and outer beauty in modern times.*

Keywords: *Kalokagathia, beauty, body, spirit, hero, ancient Greece, god*

ВЪВЕДЕНИЕ

В древногръцката философия **калокагатията** е хармонично съчетание между физически и духовни достойнства – идеал за възпитанието на човека-гражданин. Хармонията между вътрешния и външния свят (микро и макро космоса) на човека бива видима в единството на физическа красота, духовни способности, благородство, богатство и води до ... мъдрост.

Калокатия (на старогръцки: *καλοκαγαθία*, от *καλός* και *ἀγαθός*,) е термин, използван в античната етика, съставен от две прилагателни (*καλός* (прекрасен) и *ἀγαθός* (добър), което превеждаме като **нравствена красота**. Понятието е особено актуално за античната философия от класическия етап в развитието на културата на Древна Елада (**Сократ, Платон, Аристотел**). Свързва се с елинската „**пайдейя**“ (понятието за култура в съзнанието на древния елин; вид изкуство; гръцката образователна система). Най-старият запазен текст, в който се обяснява калокатията е **легендата за седемте мъдреци**, разказана от **Солон**.

Калокатията е едновременно социално-политически, педагогически, етически и естетически идеал. Човекът – носител на калокатията, е идеалният гражданин на полиса, който се стреми към осъществяването на колективните цели на гражданското общество и е способен да ги реализира. Идеалът за калокатията лежи в основата на идеала за хармонично развитата личност, характерен за културата на Ренесанса.

А. Ф. Лосев обяснява термина калокатията, сравнявайки го с кентавър – „*Калокатията е етико-естетическо понятие. Така както представата за човека-кон е можело да съществува във времената на митологичната древност, така и представата за човек, който е „прекрасно-добър“ има значение само за класическата епоха на Древна Елада, когато е налице синкретично възприемане на етиката и естетиката*“ [1].

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език „Калокатията – минало и настояще“.

Терминът **калокагатия** се тълкува по различен начин през различните периоди от социално-историческото развитие на античното общество и зависи от типовете мислене. ПИТАГОРЕЙЦИТЕ я възприемат като външното поведение на човека, зависещо от „вътрешните“ му качества. Старинно-аристократичното разбиране за калокатия е присъщо на ХЕРОДОТ, който свързва понятието със жреческите традиции. ПЛАТОН, който свързва калокатията с войнската доблест, обяснява същата с произхода на човека – днес бихме казали „с генетичните му предимства/обременености“.

С развитие на античното индивидуално (не родово) стопанство, терминът калокатия започва да бъде използван за обозначаване на усърдните и успели стопани (днес бихме казали успели предприемачи), а в сферата на политическия живот терминът се използва като съществително нарицателно за умерените демократи.

В края на V в. пр. н. е. с появата на СОФИСТИТЕ, терминът калокатия започва да се употребява за характеристика на ученост и образование. Ксенофонт, Платон и Аристотел възприемат калокатията философски – като хармония на микро и макро космоса. Хармонията прави човека мъдър и го води до калокатия.

С развитието на индивидуализма и психологизма в ЕПОХАТА НА ЕЛИНИЗМА, калокатията започва да се тълкува не като природна даденост, а като резултат от образованието и възпитанието на човека (елинската „пайдейя“), което я превръща в етическа категория.

Като ИДЕАЛ ЗА ФИЗИЧЕСКО И НРАВСТВЕНО СЪВЪРШЕНСТВО калокатията намира отражение в изкуството – в частност в творчеството на Фидий и Полихет (V в. пр. н. е.), в поезията и особено в трагедиите на Софокъл. (ок. 496— 406 пр. н. е.).

ИЗЛОЖЕНИЕ

В литературата на Древна Елада са на почит външната хубост и сила за сметка на съзерцателната способност на ума да открива красотата в абстрактното (Платон).

Боговете в елинския пантеон са представени с исполински тела и сила, но с човешки слабости. Много често се зараждат кавги помежду им и действията им въобще не отговарят на техния статус. И понеже философските трудове на Платон са достъпни за по-малка група хора, докато митологията е предназначена за народа, масовия възглед за образец си остава външната, физическата красота.

Поколението на героите се съ-творява от „кентавро“ връзката между божество и човек. Затова децата, плод от тази връзка, винаги са физически и нравствено красиви.

За елините, за да е осъществен идеалът за съвършен човек, той трябва да бъде **в духовен план добър и благ**, а във **физически – красив и атлетичен**. Според древните ВРЪЗКАТА Е БИЛА НЕОТМЕНИМА МЕЖДУ ДВЕТЕ, ТЪЙ КАТО АКО ВЪТРЕШНО СИ БЛАГ, ТОВА ЩЕ ПРОЛИЧИ И ОТВЪН. По същия начин, ако си красив външно, това означава, че притежаваш положителни качества на характера.

В Омировия епос „Илиада“ и „Одисея“ тази представа е ясно изразена. Ахил, който е смел воин, жадуващ за слава, се възприема като физически красив, макар и никъде в „Илиада“ да няма портретна характеристика на героя. За него знаем, че е бързоног и гневлив, т.е. има много силен агон. Агонът е необходима добродетел за война. Както беше посочено по-горе, според Платон, войнската доблест и чест е израз на калокатия. Вероятно затова във всички екранизации на Омировия епос ролите на Ахил и Одисей се възлагат на атлетични и красиви актьори.

От друга страна царят на Микена – главнокомандващият ахейските войски Агамемнон, има типичния за античния владетел хюбрис – той е надменен. Надменността му го кара да лиши Ахил от Бризеида и по този начин дълбоко да засегне войнската доблест и чест на мирмидонца, защото девойката му е дадена при разпределяне на плячката. Тя е доказателството, че ахейската войска признава на Ахил, че е „по-по-най“ от всички войни, обсаждащи 10 години Троя.

Хектор, наричан „любимият герой на Омир“ от епоса за Троянската война единствен се приближава до представата на елините от епохата на Класиката за човек, достигнал калокагатията – той е красив, атлетичен мъж, самоотвержен защитник на родния град и нежен баща и съпруг, т.е. прекрасен и добър едновременно.

Менелай – съпругът на Хубавата Елена, който според Омировите химни моли брат си Агамемнон да оглави войските, които трябва да му върнат жената, открадната от Парис, остава в сянката на Ахил и Агамемнон. Царят на Спарта обаче носи Платоновата калокагатия у себе си – той има благороднически произход, държи на дадената дума – след сватбата му с Елена, присъстващите са се договорили да му помогнат (ако някой друг кандидат, не взел участие в сватбеното състезание, отвлеche Елена) да си върне съпругата. В епоса за Илион е описан епизод, в който Менелай предизвиква на двубой Парис (традиция в античността – Давид и Голиат от Стария завет) с уговорката – победителят взема Хубавата Елена и войната приключва. Този епизод индиректно напомня, че Менелай не е страхлив, но и не обича излишното кръвопролитие, плячкосването на градове, живота по време на война. Ако през геометричната епоха някой можеше да мисли за калокагатия, Омировите герои биха я притежавали, защото всеки един от тях е сътворен, за да бъде образец за подражание.

В епохата на класиката в Древна Елада стават съществени промени в т.н. общественно-политически живот, който излиза от рамките на рода и всичко важно за хората се случва в полиса.

«Атинската робовладелска демокрация – първата хуманистична епоха в историята на човечеството, кратката хармония на атинското общество, намира естетически покой в делото на Софокъл» (Б. Богданов) [2]. Това твърдение няма само метафоричен смисъл. Между атинската демокрация и творчеството на Софокъл връзките са по-преки и по-ясни, отколкото между Есхил и Софокъл. Отчитането на скрития смисъл на формите и настроенията, **може да открие в драмата на Софокъл всички значителни общественно-психологически проблеми на Перикловата епоха**. Затова вярната представа за същностните страни на тази епоха улеснява **историческото разбиране на Софокъл**.

Как политическата система става литература? Защо историята на атинската демокрация дава вечен плод в Софокловата «Антигона»?

В една кратка епоха на политическо равновесие по думите на Перикъл в негова реч, предадена в историята на Тукидид, **хората не се ценят по имущественото си положение, а по своите способности и по услугите, които могат да окажат на държавата**. В това трябва да се търси изворът на оптимизма и вярата в човека. Те естествено се появяват там, където личните и обществените интереси съвпадат, където гражданите усещат социалната общност като реалност, която им принадлежи.

*„По времето на Перикъл гражданинът се чувства свободен в частния си живот, между него и държавата съществува търпимост и разбирателство. Тази хармония на лична свобода и обществен дълг, органичното единство на гражданин и колектив се извяват като естетически идеал в хармонията и умереността на изкуството на Перикловата епоха. Скрепеност, единство на форма и съдържание, задълбоченост и примирителност, целенасоченост и обществена осмисленост, **стремеж към съвършенство** – КАЛОКАГАТИЯ – това са характерните черти на стила на гръцката класика.“* [3]

Новото третиране на човека в изкуството обаче изразява и един тревожен процес в общественото съзнание на демократична Атина. Още късните герои на Есхил правят впечатление със своята **индивидуализираност**, с малките си грижи. Това вече е възможно, тъй като в свободното разбирателство с демократичната държава **човекът започва да се възприема като носител на характер**. ТРАГЕДИИТЕ НА СОФОКЪЛ ОТРАЗЯВАТ НОВОТО РАЗБИРАНЕ ЗА СВОБОДАТА НА ЛИЧНОСТТА, но в същото време с религиозната си идейност се противопоставят на процеса на прекаленото отделяне на индивида от човешката общност. Софокъл предусеща и вижда по-късно с очите си **кршението на демократичната хармония между гражданин и колектив**.

Кратката хармония на атинското общество намира своя форма **в аристократичната идея за хармония на дух и тяло**. Невъзможността да се съхрани тази хармония, болката от ограничеността на активния граждански дух събуждат трагическия заряд на Дионисовата драма.

Софокъл високо цени **свободата на човека и вярва в силата на човешката природа**. Неговият идеализъм се проявява особено в стремежа **ДА СЪЗДАВА ХОРАТА ТАКИВА, КАКВИТО ТРЯБВА ДА БЪДАТ**, както казва Аристотел в «Поетиката». Но Софокъл има съзнание и за ограничеността на човешките възможности. Голямата тема на неговата трагедия е изменчивостта и непостоянството на човешката съдба, **трагедията на героя, когато достига до знанието за тази сила, по-висока от човека**.

«*Няма на света щастливи*» - е лайтмотивът на Софокловата трагика. Но щастieto не е игра на боговете и случая. Съществува **ВРЪЗКА МЕЖДУ ЧОВЕШКАТА ПРИРОДА, СЪДБАТА И СТРАДАНИЕТО**. Причината за **нешастието е в надменността на човека, в пренебрегването на божествените закони, в прекалената активност и неумерена свобода**. В **МЯРКАТА** на недеятелното благоразумие човек може да избегне ударите на съдбата. Неговият трагичен герой се издига в неумереността и неблагоприятното, в конфликта и гордостта. И само в тази благородна неумереност човешката природа разкрива същността си. Само в трагедията може да се прояви героизъм. Само в нещастието човекът на Софокъл може да покаже своята морална сила и да достигне сладостната висина на съвършенството

Днес от повечето хора за успял човек се смята този, който е успял да създаде семейство, намерил си е доходоносна работа, гради кариера, живее в голяма къща или обширен апартамент, има верни приятели, готови да му помогнат във всяка трудност. Въпреки този образец обаче, сред младите хора по света се наблюдава заплашително изместване в тяхната ценностна йерархия. Много от тях гледат да се отделят възможно най-рано от родителите си, не признават брака, стремят се към бохемски живот. За тях свободата е да правят каквото си искат и то често без последствия. В България ставаме свидетели на голяма част от младите са не искат да учат или работят. Това обезценяване на образованието довежда до криза в страната.

В противовес на днешното поколение, образованието винаги е стояло на пиедестал в ума на консервативния българин. Хората са били оценявани не според тяхното имуществено положение, а според тяхната способност да бъдат полезни на държавата. Един учител е много по-полезен като човек, който обучава бъдещи кадри, отколкото като собственик на къща, плащащ данък за нея. Въобще, за българина образованието е било основна ценност и много се е уважавало като обществено постижение. В него битува вярването, че образованият човек е не само почитан сред хората, но и добър и примерен гражданин на общността.

ИЗВОДИ

Не винаги красотата означава външна хубост и не трябва да я търсим само в нещата, до които можем да се докоснем с поглед, а трябва да се опитаме да я откриваме в нещата, които не са видими за очите, а само за душата. Много често красотата е скрита и не може да се долови само с поглед, както се казва „*всичко най-хубаво е невидимо за очите*“, ето защо трябва да се научим да виждаме и оценяваме нещата и хората не по това, което виждаме, а по това, което всъщност са, да се научим да гледаме през тях, т.е. да виждаме с душата си. Защото един човек може външно да е много красив, но под тази красота да се крие същността на лош, лицемерен, егоистичен човек и обратното, не чак толкова на пръв поглед привлекателен човек, може да се окаже истинско съкровище. Именно заради това трябва да се научим да виждаме през очите на душата си, защото не винаги външната красота означава духовна красота. Очите често могат да ни подвеждат, но очите на душата ни не биха ни подвели, защото те виждат нещата такива, каквито са в действителност и дават вярната оценка. До вътрешната красота могат да се докоснат само тези, които притежават нужните сетива за нея. Истинската красота, това е вътрешната красота и ние няма как да я видим с просто око, няма как да я докоснем с ръце,

можем само да я усетим и да я почувстваме със сърцето и душата си. Само истински добрите хора могат да усетят тази красота, защото красотата означава добро, а доброто се крие вътре в нас. Истинската красота е не видима за очите, тя е достижима единствено и само за сърцето.

REFERENCES

[1]. Losev. The history of ancient aesthetics (**Оригинално заглавие:** Лосев А. Ф. История античной эстетики: В 8-ми тт. — Т. 2: Софисты. Сократ Платон; Т. 4: Аристотель и поздняя классика; Т. 7: Последние века; Т. 8: Итоги тысячелетнего развития). Виж: <http://psylib.org.ua/books/lose002/index.htm> <10.05.2019>

[2] B. Bogdanov. Antigone of Sophocles - the natural measure of a great tragedy. Look: Lecheva, G. «Singapore» Antigone the natural measure of a great tragedy. (**Оригинално заглавие:** «Антигона» на Софокъл - естествената мяра на една велика трагедия. В: Лечева, Г. Помагало по антична литература (епос-лирика драма). Силистра. 2006. Виж: <https://drive.google.com/drive/folders/0B5zFQhOKcdKDdXVDUGIBRkFuSuk> <13.05.2019>

[3] Lecheva, G. «Singapore» Antigone the natural measure of a great tragedy. (**Оригинално заглавие:** «Антигона» на Софокъл - естествената мяра на една велика трагедия. В: Лечева, Г. Помагало по антична литература (епос-лирика драма). Силистра. 2006. Виж: <https://drive.google.com/drive/folders/0B5zFQhOKcdKDdXVDUGIBRkFuSuk> <13.05.2019>

[4] The beautiful. Otkrovenia <14.03.2019> (**Оригинално заглавие:** Красивото – това е красотата, видяна през очите на душата. Виж: <https://otkrovenia.com/bg/eseta/krasivoto-tova-e-krasotata-vidyana-prez-ochite-na-dushata>

[4]. Plato's teaching. P. D. <14.03.2019>. (**Оригинално заглавие:** ПЛАТОН И НЕГОВОТО УЧЕНИЕ. Виж: <https://petardanov.com/topic/15681-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BD-%D0%B8-%D0%BD%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/>

FRI-SSS-LHML(S)-02

ELEKTRA - A WORLD OF ANTIQUITY, HUMAN PASSIONS AND OUR TIME¹

Elena Kirova – Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse “Angel Kanchev”

Tel.: +359 899 666 428

E-mail: kirovae@abv.bg

Assoc. Prof. Galina Lecheva, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse “Angel Kanchev”

Phone: +359 88 540 -647

E-mail: glecheva@uni-ruse.bg

Abstract: After the long Trojan war, Agamemnon finally returns home. Clytemnestra and Egist kill Agamemnon, and immediately afterward, his son plans revenge for the shed father's blood. With the help of his sister Electra, Orest manages to kill Egist and his mother. A tragedy that does not lead to anything good. Because martyroidism cannot be an act of restoring harm. It is rejected as an unforgivable sin, as a cruel offense against written and unwritten human and divine laws. In the end, it turns out that those who seek retribution also commit a crime.

Keywords: Electra, murder, forgiveness.

ВЪВЕДЕНИЕ

Общественият и личен живот на древния елин е тясно свързан с празника. Празникът е особено пространство, което осмисля живота на хората. Той е средство да се повтори архетипа, чрез препотвърждаване и обновяване на колективните идентичности, за да се запази космосът от настъпването на хаоса. В празничния ден миналото се преживява като висока събитийност, а настоящето се зарежда с позитивни интегриращи енергии. Активирането на мощни митически комплекси стои в основата на това зареждане. „Празникът е система от култови действия и организирано време-пространство за “високо” общуване, т.е. за трансцендентно общуване - с боговете! И редът на ритуалите, и ритъмът на култ, състезания и угощения са строго определени в протичането на празника. Процесиите по време на празник също структурират по-високо в йерархично отношение времепространство.“ [1]

Литературата на Древна Елада е резултат от вторична митологизация на истории, популярни в т.н. средиземноморско-малоазийски субстрат [2]. През епохата на Класиката тримата големи трагичи – Есхил, Софокъл и Еврипид разработват и представят на Големите Дионисии трагедии, известни в културната история като „трите Електри“. В основата на сюжета и тримата използват мита за убийството на Агамемнон от съпругата му Клитемнестра (и любовника ѝ Егист) след победното завръщане на ахейския главнокомандващ у дома. В цикъла митове, известни на съвременната културна история под названието „Завръщания“ се разказва как Клитемнестра отмъщава на съпруга си за убийството на дъщеря им Ифигения, която Агамемнон жертва, за да осигури попълнен вятър на ахейските кораби към Троя.

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език „Електра“ - свят на античността и на човешките страсти“.

СЪЗДАВАНА С ПИСАНЕ и ПРЕДНАЗНАЧЕНА ЗА ГЛЕДАНЕ във време-пространството на ПРАЗНИКА, ТРАГЕДИЯТА Е КОЛЕКТИВНО ДЕЛО – на сцената поетите–режисьори отнасят сценарий, който допуска промени, дори и по време на представлението. Одобреният от публика и актьорите текст, след представлението, бива записван от предприемчиви търговци, за да бъде продаван извън Атина. „Трагедията **ВИНАГИ** започва със събитие, което има смисъл на **ЛИШАВАНЕ ОТ БЛАГО**. **Порядъкът е нарушен**. Героят не е виновен за нарушената хармония. Хаосът има **БОЖЕСТВЕН** произход! Героят, като висш персонаж, е призван да възстанови порядъка. Неговият **ОПИТ** предизвиква втория епизод. В този втори епизод героят се среща с **АНТАГОНИСТА**. Възниква **КОНФЛИКТЪТ**. Конфликтът се развива. Конфликтът е разрешен. **РЕЗУЛТАТЪТ – ЗЛОТО Е ОГРАНИЧЕНО, НО НЕ Е ОТМЕНЕНО!!!** Затова в края героят е оневинен, но мъртъв.“ [3]

Това канонично развитие на сюжетната фабула внушава, че събитията са пределно обективни и независими от човешката активност, че човекът е зависим от полисният колектив. В крайна сметка трагедията решава проблема по идеалния (за световъзприемането от епохата на класиката) начин.

Трагедията винаги има само един герой¹ – ТРАГИЧЕСКАТА ЛИЧНОСТ. СЮЖЕТНАТА ФАБУЛА РАЗКАЗВА КАК ТОЗИ ГЕРОЙ СЕ СРИВА, ЗАЩОТО ПРЕКАЛЯВА. Така трагедията възпитава чувството за **МЯРА**. [4] Първоначално героят представя божественото. Впоследствие той е героическа личност (от героическите митове). При трансгресия (преминаване) той представя общност от хора и така поставя началото на **ОБРАЗА – ТИП**.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Есхил винаги поставя трагедии с политическо звучене. **За да защити тезата си, че Ареопагът (свещеният съд) трябва да бъде запазен в момент, когато демокрацията изисква други начини за въздаване на гражданска справедливост, Есхил написва трилогията "Орестия"**. Чрез нея се противопоставя на превръщането на Атина в имперски град, търгвайки от нравствения принцип, че богатството разваля хората.

Трагедиите на Есхил не са пряка агитация. За такава деградация на театралното действие е още рано. В **"Орестия"** далеч по-важно от политическите намеци е да се напомни на зрителите, че **всичко трябва да се мери с нравствените критерии**, които винаги се търсят в миналото. И днес когато се говори за политика, се намесва категорията морал. Но ако днес това са предизборни трикове - модерната държава е рационална и моралът няма нищо общо с реалната политика, за Есхил не е така.

“Най-тежкото и с нищо неизкупиемо е убийството на майката”

Трилогията **"Орестия"** (458 г. пр.н.е.) е посветена на проблема за **трагичната съдба на рода**. По драматичната си структура "Орестия" е много по-сложна от предишните трагедии; в нея е използван третият актьор, въведен от младия по това време Софокъл, и новото устройство на сцената – със задна декорация, която изобразява дворец и с проскений.

Сюжетът е съдбата на потомците на Атрей, над които тежи проклятието за ужасното престъпление на техния прадядо Атрей, който враждувал с брат си Тиест, убил децата му и нагостил Тиест с тяхното месо [5]. Ето защо в рода на Атрей не се прекратяват тежките престъпления, породени от демона на отмъщението Аластор: синът на Атрей Агамемнон принася в жертва на боговете дъщеря си Ифигения, а жената на Агамемнон - Клитемнестра - убива мъжа си с помощта на Егист, останалият жив син на Тиест; синът на Агамемнон - Орест - отмъщава за баща си, като убива майка си и Егист [6].

¹ Преди Есхил трагедията има един герой. Есхил въвежда втория актьор – антагониста. След Есхил трагедията има трима герои (по Аристотел „Поетика“): главен, неговият помощник и антагонистът.

Делфийската религия възприема мита за Орест, като му придава съответен финал за слава на делфийския бог - след като убил майка си, Орест бил "очистен" от Аполон; благодарение на тази божествена намеса, родовото проклятие загубва силата си и се прекъсва веригата от престъпления.

Първата част от трилогията Есхил нарича **"Агамемнон"**. Тук се представя престъплението на Клитемнестра. Действието на трагедията се развива в Аргос, пред двореца на Агамемнон и започва в момента, когато огньовете, запалени по планинските върхове на Гърция, възвестяват за падането на Троя. Цялото изкуство на поета има за цел още от самото начало на трагедията да създаде настроение на приближаващата се неотразима беда и всяка нова радостна вест за връщането на Агамемнон предизвиква нарастване на тревогата. Двусмислените думи и тъмни загатвания на Клитемнестра предвещават нещо лошо, хорът на аргоските старци пее мрачни песни за отмъстителното божество, за принасянето на Ифигения в жертва, победното ликуване прераства в скръбно и гневно изобразяване на ужасите на Троянския поход, в който елинската войска загивала за една чужда жена поради личното оскърбление на Менелай и Агамемнон. Дори глашатаят, който съобщава за приближаването на царя и се явява в града като добър вестител, е принуден да донесе тъжната вест за катастрофата, която сполетяла голяма част от завръщащата се гръцка флота. Хорът се отдава на размишления - че престъплението неизбежно ражда нови престъпления, а Правдата предпочита да свети в опустошените колиби, като извърща поглед от богатите. И сякаш в отговор на тези мисли на хора, който тук изразява убежденията на самия Есхил, Агамемнон потегля на своята победна колесница и влиза в дома, за да се срещне лице в лице със съдбата си. Зловещата атмосфера достига върха на напрегнатостта в сцената с видението на пленената троянска пророчица Касандра. През нейните очи минава и старото злодеяние на Атрей, и подготвящото се в дома убийство на Агамемнон, когато жена му убива в банята, като го удря с брадва, и нейната собствена гибел. Най-сетне от вътрешността на дома се раздава предсмъртният вик на Агамемнон. Отсега нататък Клитемнестра и нейният любовник ще царуват в Аргос, но хорът отказва да го признае, като ги заплашва със скорошното отмъщение на Орест. Така завършва първата част на трилогията. **Идеята за проклятието, което се предава по наследство се е запазила тук в пълната си сила, но то действа чрез съзнателната воля на хората.**

Втората драма от трилогията е **"Хоефори"** (*"Приносителки на възлияния"*). Орест, който е израснал в чужбина, се завръща в Аргос, за да отмъсти по заповед на Аполоновия оракул за смъртта на Агамемнон. Настъпва моралният конфликт: дългът да отмъсти за баща си изисква ново ужасно престъпление - **убийството на собствената му майка**. Началото на трагедията се разиграва на гроба на Агамемнон - там Орест среща своята скърбяща сестра Електра и хора от робини, които са изпратени тук от Клитемнестра, за да извършат възлияния на гроба, тъй като тя била изплашена от мрачно съновидение. Идва сцената на "познаването" - Електра познава в лицето на чужденеца своя брат. Срещата със сестра му, оплакванията и заклинанията на гроба на баща му, съобщението за съня на Клитемнестра, всичко това укрепва решителността на Орест. **Прониквайки в двореца, преоблечен като чужденец, който съобщава за смъртта на Орест, той убива най-напред Егист, а след това и Клитемнестра. Волята на Аполон е изпълнена, но след убийството на майка си Орест е обзет от безумие и побягва, преследван от Ериниите (богините на отмъщението).**

Заклучителната трагедия **"Евмениди"** изобразява борбата между боговете заради Орест. Ериниите - старите богини се сблъскват с младите богове Атина и Аполон. **ЕСХИЛ ОТХВЪРЛЯ ДЕЛФИЙСКИЯ ВАРИАНТ НА МИТА, СПОРЕД КОЙТО АПОЛОН "ОЧИСТВА" ОРЕСТ ОТ ГРЕХА И ПО ТОЗИ НАЧИН ГО СПАСЯВА. ЗАСТЪПНИЧЕСТВОТО НА АПОЛОН НЕ Е ДОСТАТЪЧНО ЗА ЕСХИЛ.** Първата част на трагедията представя Ериниите, които заплашват Орест в самото делфийско светилище. След това действието се пренася в Атина. Двете страни се обръщат към богинята Атина. Но докато Ериниите, които заплашават родовия принцип на кръвно отмъщение, искат безусловно

отмъщение за убийството без каквото и да било разглеждане на делото, **Атина като покровителка на демократичната държавност** повдига въпроса за мотивите на убийството и смята съдебния процес за необходим. Тя учредява съда на заклетите съдии, в чийто състав влизат най-добрите атински граждани, а самата тя председателства този съд. Ериниите обвиняват Орест, а Аполон се явява като негов защитник. **СЪДЕБНИЯТ СПОР Е ПРЕДСТАВЕН КАТО БОРБА МЕЖДУ ПРИНЦИПИТЕ НА БАЩИНТО И МАЙЧИНОТО ПРАВО.** Целият предмет на спора се формулира сбито в разискванията, които се развиват между Орест и Ериниите. Орест се позовава на това, че Клитемнестра е извършила двойно злодеяние, като е убила своя съпруг и заедно с това и неговия баща. **Убийството на човек, който не се намира в кръвно родство, дори и тогава, когато той е мъж на жената, която го е убила, може да бъде изкупено**, тъй като то не засяга никак Ериниите; тяхната работа е да преследват убийствата, извършени само между кръвни роднини, и в такъв случай според майчиното право **НАЙ-ТЕЖКОТО И С НИЩО НЕИЗКУПИМО Е УБИЙСТВОТО НА МАЙКАТА.** Аполон възразява на Ериниите и подчертава значението на родството по бащина линия и светостта на брачните връзки. Гласовете на съдиите се разделят поравно, на две, при което Атина дава гласа си за оправдаването на Орест. По този начин **Орест е оправдан; Атина превръща установената от нея съдебна колегия в постоянно съдълище по дела за пролята кръв, а в чест на Ериниите в Атина се учредява техен култ и старинните богини на майчиното право отсега нататък ще се почитат под името "Евмениди", "благосклонни богини", дарителки на плодородие.** Бащиното право одържа победа над майчиното, *"боговете от по-младо поколение"*, както ги наричат самите Еринии побеждават Ериниите и накрая последните също се съгласяват да заемат новия пост в служба на новия ред на нещата. С **УЧРЕДЯВАНЕТО НА АРЕОПАГА (УЧРЕДЕНИИТ ОТ АТИНА СЪД) СЕ ОТМЕНЯ КРЪВНОТО ОТМЪЩЕНИЕ.** Религиозното прочистване, което се изисквало от делфийската религия, се заменя от организирането на Ареопага – гражданският съд.

„Няма на света щастливи“

„Атинската робовладелска демокрация – първата хуманистична епоха в историята на човечеството, кратката хармония на атинското общество, намира естетически покой в делото на СОФОКЪЛ. Това твърдение (Б. Богданов) няма само метафоричен смисъл. Между атинската демокрация и творчеството на Софокъл връзките са по-преки и по-ясни, отколкото между Есхил и Софокъл. Отчитането на скрития смисъл на формите и настроенията, може да открие в драмата на Софокъл всички значителни обществено-психологически проблеми на Перикловата епоха. Затова вярната представа за същностните страни на тази епоха улеснява историческото разбиране на Софокъл.

Атинската демокрация не е нещо еднородно. Приливите и отливите са нещо характерно за нея. От Солон до Перикъл близо един век и половина тя се подготвя бавно за краткотрайното си тържество, след което под напора на дремещите несъвършенства се изражда в политически хаос,“ [7]

КАК ПОЛИТИЧЕСКАТА СИСТЕМА СТАВА ЛИТЕРАТУРА?

Защо историята на атинската демокрация дава вечен плод в **Софокловата «Антигона»?**

В една кратка епоха на политическо равновесие по думите на Перикъл в негова реч, предадена в историята на **ТУКИДИД,**

**ХОРАТА НЕ СЕ ЦЕНЯТ ПО ИМУЩЕСТВЕНТО СИ ПОЛОЖЕНИЕ,
А ПО СВОИТЕ СПОСОБНОСТИ И ПО УСЛУГИТЕ,
КОИТО МОГАТ ДА ОКАЖАТ НА ДЪРЖАВАТА.**

В това трябва да се търси изворът на **оптимизма и вярата в човека.** Те естествено се появяват там, **където личните и обществените интереси съвпадат, където гражданите усещат социалната общност като реалност, която им принадлежи.**

Демокрацията се усъвършенства. Докато воините от Маратон и Саламин героично подчиняват своето лично битие на младата държава, **по времето на Перикъл гражданинът**

се чувства свободен в частния си живот, между него и държавата съществува търпимост и разбирателство. Тази хармония на лична свобода и обществен дълг, органичното единство на гражданин и колектив се извяват като естетически идеал в хармонията и умереността на изкуството на Перикловата епоха. Скрепеност, единство на форма и съдържание, задълбоченост и примирителност, целенасоченост и обществена осмисленост, стремеж към съвършенство – това са характерните черти на стила на гръцката Класика.

На пръв поглед е странно, че паметник на оптимистичната Периклова епоха става трагедията и че АТИНЯНИТЕ – весели земеделци и дръзки моряци, победители на персите и колонизатори на тогавашния свят, ИМАТ ВКУС КЪМ СТРАДАНИЕТО. СТРАДАНИЕТО **най-добре ПРИПОМНЯ УВАЖАВАНТО МИНАЛО, ТРАГЕДИЯТА най-добре УЧИ НА ИСТОРИЯ И ДАВА ПРИМЕР; понеже се играе в храм, тя има право да поучава.**

Кратката хармония на атинското общество намира своя форма в АРИСТОКРАТИЧНАТА ИДЕЯ ЗА ХАРМОНИЯ НА ДУХ И ТЯЛО - **КАЛОКАГАТИЯ. Невъзможността да се съхрани тази хармония, болката от ограничеността на активния граждански дух събуждат трагичния заряд на Дионисовата драма.**

Софокъл високо цени **свободата на човека и вярва в силата на човешката природа.** Неговият идеализъм се проявява особено в **стремежа да създава хората такива, каквито трябва да бъдат**, както казва Аристотел в «Поетиката». Но Софокъл има съзнание и за ограничеността на човешките възможности. **Голямата тема на неговата трагедия е изменчивостта и непостоянството на човешката съдба, трагедията на героя, когато достига до знанието за тази сила, по-висока от човека. «Няма на света щастливи» - това е лийтмотивът на Софокловата трагика.**

Софокъл не представя щастието като чиста игра на боговете и случая. Съществува определена връзка между човешката природа, съдбата и страданието. Причината за нещастieto е в **НАДМЕННОСТТА НА ЧОВЕКА, В ПРЕНЕБРЕГВАНЕТО НА БОЖЕСТВЕНИТЕ ЗАКОНИ, В ПРЕКАЛЕНАТА АКТИВНОСТ И НЕУМЕРЕНА СВОБОДА.**[8] **В мярката на недеятелното благоразумие човек може да избегне ударите на съдбата.**

В дълбочината на своето творчество обаче поетът постига величието на един героичен мироглед, **Неговият трагичен герой се издига в неумереността и неблагоприятното, в конфликта и гордостта.** И само в тази благородна неумереност човешката природа разкрива същността си. Само в трагедията може да се прояви героизъм. **Само в нещастieto човекът на Софокъл може да покаже своята морална сила и да достигне сладостната висина на съвършенството.**

„Теорията за къдрицата и стъпките край гроба“

ЕВРИПИД използва в своята „Електра“ елементи на **драма с интрига.** Клитемнестра е подмамена да отиде в селския дом на дъщеря си, която уж ще ражда. В третия епизод на Еврипидовата „Електра“, където става разпознаването, вече се натъкваме на нов елемент – Еврипидовият Орест се опитва да убеди сестра си, че той е Орест, но тя не му вярва. Тя въобще не вярва на теорията за къдрицата и на стъпките край гроба - онова, което е изведено като доказателства в трагедията на Есхил и отчасти в трагедията на Софокъл. Какво отговаря героинята на Еврипид на аргумента, че къдрицата коса, положена на гроба е на нейния брат? Тя казва буквално следното

*Косите си приличат? Но едната е
на знатен мъж, възпитан от палестрите,
а другата е женска, с гребен ресана.
Косите на мнозина имат прилика,
дори да е различно потеклото им.*

Еврипид въвежда един много убедителен детайл, чрез който се внушава неверието на Електра – тя не смее да се впусне в авантюра (убийството на Егист и на майка си). Орест

разказва на сестра си случай от детството им, когато го е държала на ръце и го е изпуснала, при което детето пада и се удря в остър камък, разцепва си веждата и изтича много кръв. Електра си спомня този случай и Орест ѝ показва белега си. Тогава вече Електра се убеждава окончателно, че това е брат ѝ и го прегръща.

Самото убийство, разбира се, е предадено по много по-убедителен начин: има празник в лозята с принасяне на жертва, на който празник трябва да присъства Егист. Орест се появява в четвърти епизод и убива първо Егист, нещо, което е много по-лесно да се извърши на открито, отколкото в царския дворец, след което убива и майка си.

Но при Есхил и Еврипид героите са не ликуващите **Орест и Електра** от Софокловата трагедия, а **смазани, съкрушени, нещастни герои**. В трагедията на Есхил веднага се появяват Ериниите - богините отмъстителки за убийството на близък роднина, и героят нещастен трябва да напусне мястото на престъплението. В трагедията на Еврипид се появява богът от машината – това са двамата братя близнаци Кастор и Полидевк, които също повеляват веднага убийците да напуснат мястото и пророкуват тяхната бъдеща съдба. Но и при Есхил, и при Еврипид, се показва **дълбоката вътрешна, душевна съкрушеност на героя, който извършва един подвиг, но с цената на огромна смърт**, за разлика от героите на Софокъл, които са представени на съвсем различна вълна.

Важното е, че Еврипид търси по-модерен диалог с атическата публика. Него не го задоволява мотивировката в трагедиите на Есхил и на Софокъл, особено Есхиловата мотивировка, която е пределно елементарна. Софокловите герои са също така до голяма степен софисти, т.е. те търсят материалната, физическата, логическата детерминираност на нещата. **Еврипидовата Електра не желае да приеме на доверие човека, който се препоръчва за неин брат**. Разбираемо е защо. Той може да е мошеник, може да е човек, изпратен от Егист. **Психологическият момент на терзанията на майцеубийците е изключително силен в трагедията на Еврипид**. По-достоверно и правдиво са предадени и сцените на отмъщението. Орест убива без колебание Егист, но когато трябва да пониже собствената си майка той дълго се колебае. Измъчван от терзания той не смее да посегне на Клитемнестра. Едва след подканяне от страна на Електра и след като закрива с плащ лицето си той извършва убийството.[9] Еврипид отделя голямо внимание на душевните терзания на майцеубийците. При разкриването на душевното им състояние той проявява забележителен психологизъм. В думите на героите звучи разкажание за страшното деяние. Майцеубийството не може да бъде акт за възстановяване на нарушената хармония. То се отхвърля като непростим грях, като жестоко престъпление срещу писаните и неписани човешки и божии закони. В крайна сметка се оказва, че тези, които търсят възмездие също извършват престъпление.

Вечната битка между доброто и злото продължава. В нея всеки човек носи в себе си – правото на избор в този конфликт. Откакто свят светува, човешката душа е арена на две сили - добро и зло. Тук е ролята на човека и неговото решение да наклони везните към едната или другата. Пред такава дилема е изправена и съвременната Електра в едноименният филм.[10] В него виждаме как красотата може да бъде опасна и смъртоносна. И както в древността, така и днес героинята отново е в ролята на убийца. Тя живее за да

изпълни поредната си задача като най-опасния наеман убиец в света. Последната и поръчка обаче, ще я принуди да предприеме съдбоносната крачка в решителна битка между доброто и злото. Във всеки един човек се крият сили, които биха наклонили везната в едната или другата

посока. Правилната им употреба би променила реалността, в която живеем. Пред жестоката реалност на Избора са изправени и двете Електри - от древността и днес. Дали да отмъстят, убивайки или да пощадят?

Днес много хора живеят с чувство на вина, което може да прерасне в агресия и насилие. Насилието е феномен, който съществува във всяка държава, общество, етническа или религиозна група, независимо от социалния статус на човека или семейството. То се случва навсякъде – в дома, в детската градина и училището, на улицата, в приятелския кръг, в местата за детска грижа, в правораздавателните институции и др. Хората стават жертви на различни видове насилие – физическо, психическо, сексуално, онлайн тормоз, negliжиране, трафик и т.н. То е в състояние да попречи на развитието на децата и да накърни превръщането им в пълноценно функциониращи възрастни индивиди и добри родители. В най-крайните си форми насилието може да доведе дори до смърт. По данни на Агенцията за социално подпомагане през 2016 г. отделите за закрила на детето са получили 3158 сигнала за насилие над деца и са отворили 681 случая. Над 4 200 инцидента с агресия и насилие над деца са регистрирани в училище през учебната 2014/2015 г. Може би е добре да си зададем следните въпроси: Как реагираме ако станем свидетели на насилие? Как се постъпва в наше време, ако в семейството единият родител посегне на другия? Допустимо ли е децата да бъдат замесвани в подобни конфликти? Помага ли това на техния бъдещ живот или не? Насилието вътре в семейството обикновено се възприема като нещо “лично” и външните лица не искат да вдигат шум или да се намесват в проблемите на другите. Но правото на всяко дете и възрастен на уважение, достойнство и физическо добруване не спира на прага на семейния дом. Държавата като институция също има задължението да гарантира закрилата на деца и възрастни, както в дома им, така и извън него. Провеждане на кампании и повишаване информираността на обществото за насилието над деца и възрастни, неговите форми и последици, биха способствали за предотвратяването му. Нови достъпни канали и механизми за сигнализиране от страна на хора, когато са станали жертва на насилие, също.

Убийствата и насилието не са чужди, както за древността, така и днес. Разрушени семейни отношения завист, злоба, изневери също. Не случайно Франсис Фицджералд е казал: *"Семейните кавги са горчиво нещо. Те не преминават според никакви правила. Не са като болките или раните, по-скоро са като разрез в кожата, който няма да се излекува, защото няма достатъчно лекарства за това."*

Отговорът може да го видим в античната Електра. От гледна точка на неписаните Божии закони, Електра е постъпила правилно. Собствената ѝ майка я е лишила от баща, отнела ѝ е безгрижното детство и нейната младост, обрекла я е на бедност и мизерия, като я омъжва за един селянин. Електра се опитва да намери утеха на собствените си болки и да получи възмездие за всичките си страдания. Но едва ли убийството е правилното решение. Тя изведнъж осъзнава ужаса от стореното. Вече няма следа от жаждата ѝ за мъст. Остава единствено самосъжалението за бъдещето като убийца на собствената си майка. В това е и **оригиналното Еврипидово послание – убийството не може да възвърне нарушената хармония.** Кръвта на майката не може да измие раните от миналото. Светът е станал различен. Електра и Орест са постигнали желаното възмездие, но то не носи успокоение. [11]

Битката между доброто и злото в света на античността и нашия днес не се различава особено. И тогава и сега има омраза, завист, насилие и убийства. И тогава и сега има любов, щедрост, всеотдайност и жертвоготовност. Но колкото и зло да има на този свят, то не оправдава проливането на още кръв! Такъв е и финалът на филма за съвременната Електра. Героинята отказва да бъде на страната на злото. Спасявайки двата и поверени живота, тя получава като, че ли опрощение на собствените си грехове и шанс за нов живот на страната на доброто. Този финал символизира вярата на човека, че доброто ще победи и, че въпреки заобикалящата ни среда, ако човек пожелае може да промени себе си, а с това и света около нас. Вярата в доброто е нужна тогава, когато се обострят вътрешните противоречия. Тя е нужна, когато изчезнат обичайните ориентири и ни е нужна помощ, ръководство, за да преминем „между теснините“, тя е нужна на тези, които вече реално, или все още подсъзнателно, се чувстват в задънена улица.

ИЗВОДИ

Ако трябва да обобщим какво е ПОСЛАНИЕТО на античната трагедия, това е ИДЕЯТА ЗА СЪДБАТА. Есхил постоянно напомня на атиняните, че дори безсмъртните богове са безсилни пред Съдбата. На фона на митологичното време-пространство смъртните човеци трябва да знаят мястото си, т.е. да не губят чувството си за мяра. Не бива да забравяме, атинянинът е склонен към анализ и рационално осмисляне на ставащото около него. **ВИНАТА НА ГЕРОЯ В СТАРОГРЪЦКАТА ТРАГЕДИЯ ВИНАГИ Е РЕЗУЛТАТ ОТ НЕСЪОБРАЗЯВАНЕ СЪС СЪДБАТА.** Престъпването на предначертаното, нарушаването на наследения ред е ХЮБРИС, СВЕТОТАТСТВО. Чрез страданието трагичният герой стига до знанието и осъзнава неразрушимите връзки, който спояват световния ред.

Старогръцката литература се отличава с многопластовост и всеобхватност. Светът на античния човек е свят на богове и герои, свят, в който властва героичното начало. Епични битки, в които побеждават силата и храбростта, съпътстват човечеството в зората на цивилизацията. Това не означава, че човекът в онези времена не е притежавал низки страсти, че не е познавал страха, коварството и подлостта. Напротив, в човешката същност винаги е имало и добро и зло. В крайна сметка "Електра" остава от една страна, напълно осмислена, чисто човешката реакция на

персонажите пред ударите и обратите на съдбата. Но от друга - тези събития превръщат "Електра" в дегероизация на човешките страсти, в доказателство за сложността и противоречивостта на човешката природа. В четвърти епизод на трагедията Хорът разведрява в края зрителите на пиесата с поучителната реплика, че **"човек може да се радва"**, само ако **"бъде далеч от злото"**.

REFERENCES

[1]. Lecheva, G. Ancient Literature (Epic-lyric-Drama). (**Оригинално заглавие:** Лечева. Г. *Античната трагедия – сакрална и социална функция. В: Помагало по антична литература (епос-лирика-драма).* Силистра. 2006. Виж: https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?open_item=23902310240023210721)<09.05.2019>

- [2] Bogdanov, B. History of Ancient Greek Culture . (**Оригинално заглавие:** Богданов, Б. История на старогръцката култура.1989. Виж: <https://chitanka.info/text/37894/4>) <09.05.2019>
- [3] Lecheva, G. Ancient Literature (Epic-lyric-Drama). (**Оригинално заглавие:** Лечева, Г. Античната трагедия – сакрална и социална функция. В: Помагало по антична литература (епос-лирика-драма). Силистра. 2006. Виж: https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?open_item=23902310240023210721) <09.05.2019>
- [4] ПАК там.
- [5] Nikolova, Cherpokova. From the Narrative to the Myth. (**Оригинално заглавие:** Николова, Д. Черпокова, Св. От разказа към мита. Пловдив. 1997)
- [6] Lecheva, G. Ancient Literature (Epic-lyric-Drama). (**Оригинално заглавие:** Лечева, Г. Помагало по антична литература (епос-лирика-драма). Силистра. 2006. Виж: https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?open_item=23902310240023210721) <12.05.2019>
- [7]] Lecheva, G. Ancient Literature (Epic-lyric-Drama). (**Оригинално заглавие:** Лечева, Г. Помагало по антична литература (епос-лирика-драма). Силистра. 2006. Виж: https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?open_item=23902310240023210721) <21.05.2019>
- [8]] Lecheva, G. Ancient Literature (Epic-lyric-Drama). (**Оригинално заглавие:** Лечева, Г. Помагало по антична литература (епос-лирика-драма). Силистра. 2006. Виж: https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?open_item=23902310240023210721) <12.05.2019>
- [9] Electric. Wikipedia <17.04.2019> (**Оригинално заглавие:** Електра. В: <https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%B0>)
- [10]. Electric. <17.04.2019>
(**Оригинално заглавие:** Електра“ филм
http://www.videoclip.bg/watch/514172_elektra-elektra2005-_bgaudio
- [11]. Electra and Klímenestera - the two possible images of the woman <17.04.2019>
(**Оригинално заглавие:** “Електра и Клитемнестра - двата възможни образи на жената. В: <http://bgmateriali.com>

FRI-SSS-LHML(S)-03

THE CYRIL AND METHODS MISSIONS ACCORDING TO THE PANOAN LEGENDS¹

Benay Ismail - Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse "Angel Kanchev"
Tel.: +359892327211
E-mail: benay91@abv.bg

Assoc. Prof. Galina Lecheva, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse "Angel Kanchev"
Phone: +359 88 540 -647
E-mail: glecheva@uni-ruse.bg

Abstract: *Pannonian legends are the first representative works of the Old Bulgarian literature, turned into an artistic expression of the national love and admiration for the memory and the work of the initiators of the Slavic alphabet. This is still the case today. The works are made on the same literary circle and are the expression of the same public position that Constantine-Cyril is sent by God, and the creation of Slavic books is an act of divine inspiration. According to Metodi's life, the rights of the archbishopric should remain Slavic, ie. Metody's holiness is sought in his struggle. On this basis, the present report presents the missions of Cyril and Methodius according to the Pannonian legends as a church-missionary work.*

Keywords: *Bright Life, Divine Inspiration, Missions, Cyril and Methodius, Pannonian Legends*

ВЪВЕДЕНИЕ

Солунските братя, както още са известни братята Кирил и Методий, са канонизирани като светци за превода и популяризирането на Библията на старобългарски език (придобил популярност като староцърковнославянски език). [1] и разпространяване на християнството сред ранносредновековните славяноезични народи. Титулувани са като равноапостоли и Славянски апостоли. На 30 декември 1980 г. с апостолическото послание *Egregiae Virtutis*, папа Йоан Павел II ги обявява за съпокровители на Европа. Православната църква ги почита и като едни от светите Седмочисленици заедно с техните ученици и последователи Климент, Наум, Ангеларий, Горазд и Сава.

Кирило-Методиевите извори възникват в широки хронологични граници. За най-авторитетни се приемат написаните през IX век съчинения, както и някои текстове, написани по-късно и ползвали достоверни източници. Създадените няколко десетилетия след смъртта на солунските братя писмени паметници съдържат доста легендарни елементи и не биват отнасяни към изворите. [10].

Относителността в достоверността на източниците е резултат още от два фактора:

1) с много редки изключения, познатите ни текстове са преписи, отдалечени темпорално от оригинала с няколко столетия; [10]

2) спецификата на средновековния текст, който има сакрално-сугестивен характер, наложен от литературния етикет и литературния канон - канонът и етикетът налагат идеализация образа на светеца, уподобяване с архетипа, който е библийски персонаж, специфичната историчност и интертекстуалността – на всички нива, с библийския текст. [6]

Възникнали на широка територия и в различна социална среда, КИРИЛО-МЕТОДИЕВИТЕ ИЗВОРИ са написани на различни езици. Най-ценни като исторически

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език: „Мисиите на Кирил и Методий според Панонските легенди“.

извори се считат СЛАВЯНСКИТЕ, писани от техни ученици. На първо място са ПРОСТРАННИТЕ ЖИТИЯ НА СОЛУНСКИТЕ БРАТЯ – единствените извори, в които пълно и подробно се проследява целият им живот и дейността им. **Пространните жития** съдържат подбрани факти и **НЕ съдържат информация за всички епизоди от живота на Кирил и Методий**, които интересуват изследователите. По общо убеждение обаче тези текстове се смятат за най-близки до историческата истина. Началото на оригиналната старобългарска агиография е свързано с темата за Кирил и Методий.

Приема се, че житията са възникнали в кръга на най-близките ученици на Кирил и Методий. И двете творби първо са писани на глаголица, макар че днес са известни само кирилски преписи.

Медиевистиката приема, че ПРОСТРАННОТО ЖИТИЕ НА КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ е писано в Моравия, скоро след смъртта му (869), но преди смъртта на Методий, защото текстът съдържа конкретни факти за семейството и детството на Кирил. Изследователите откриват влияния на Житието върху латински агиографски паметник – т.н. ИТАЛИАНСКА ЛЕГЕНДА. Този факт дава възможност ПЖК да се датира преди 882 г., когато умира авторът на Италианска легенда Анастасий Библиотекар, който лично е познавал Кирил и по поръчка на епископ Гаудерик Велетрийски превежда от гръцки на латински „Разказ за пренасяне мощите на папа Климент Римски“. За автор на житието се приема Климент Охридски. [6]

ПРОСТРАННОТО ЖИТИЕ на МЕТОДИЙ вероятно е създадено след пристигането на Кирило—Методиевите ученици в България (886). За автор на житието се приема Константин Преславски, който е написал и Служба за Методий. Най-дискутираният момент от ПЖМ е неговият увод, който обхваща 1/3 от обема на текста и е своеобразен БОГОСЛОВСКИ ТРАКТАТ. Медиевистите се консолидират около хипотезата, че това е т.н. ВЕРОИЗПОВЕДАНИЕ – словото, което Методий е произнесъл при ръкополагането му за епископ на Илирик. Агиографското повествование е кратко – дава сведения за годините, когато е изпратен за архонт в славянското княжество по поречието на р. Брегалница и за замонашването му на Олимп. От композиционна гледна точка „биографичната“ част на ПЖК де факто мотивира предопределеността на Методий да служи на Бога с цел вписване на славяните в християнското семейство. [10]

Основната част от разказа разказва за МОРАВСКАТА МИСИЯ НА БРАТЯТА – ръкополагането му за епископ, делата му в Панония, съденето му в Залцбург, заточението, дейността му в Моравия. 15-та глава дава информация за направените от Методий ПРЕВОДИ.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Изследвайки пространните жития на Кирил и Методий Киселков доказва, че солунските братя са българи и че Панонските легенди не са писани преди XV в. Според Киселков, Кирил и Методий са не само от „славянско потекло“, но и имат българско „будно национално съзнание“:

„До каква степен новите поколения се отчуждили от Кирил и Методий, личи от това, че до края на XIV в. никой от старите ни книжовници не говори нищо нито за тях, нито за създадената от тях глаголическа азбука. Дори просветени книжовници, като патриарх Евтимий, Григорий Цамблак и Константин Костенечки не са счели за потребно да посветят поне няколко реда за Кирил и Методий в своите трудове, ако не и да им напишат цели жития или служби“. [7]

Житията са пропити от стихията на вярата, наречена от Балан „набожност“ [1], преследват целите на вярата. Макар и да съвпадат по съдържание и по достоверност на фактите с историята, те имат пред очи по-друга цел, отколкото историята [2]. Целта на житието е не да даде само голи познания по история, не да представи събитията, съгласно изискванията на прагматизма, в тяхната причинна връзка, не да издири и изясни с научна точност мотивите на случките, а да назидае, да накара читателите да подражават на светеца, описван в житието, да

приблужи сърцето до Христа, да въодушеви, да стопли и разгори вярата, да разкрие Бога като небесен Баща на човека и върховен Разпоредител със съдбините на отделната личност и на цялото човечество [1, 2, 3, 4]. С други думи, житията си поставят за цел да продължат религиозно-възпитателното дело на Библията, това боговдъхновено слово Божие, приключено веднъж завинаги с Откровението на св. Йоан Богослов [10]. Както в Библията имаме безспорна история, а покрай нея и свръхистория, която ни разкрива намесата на свръхестествената сила Божия в историческия ход на събитията, тъй и в житията покрай историческите факти срещаме елементите и на свръхисторичното, които за вярващия са не по-малко съществени и верни от историчното. Свръхисторичното се изявява обикновено в чудесата. И пространните жития на свв. братя Кирил и Методий съдържат история и свръхистория. И те се чувствуват тясно свързани с Библията, което и издават още с уводните си думи, почерпани от Св. Писание. (Методиевото житие даже преразказва накратко цялото съдържание на Библията и на църковната история до VI Вселенски събор включително.) И те имат предназначението да възпитават религиозно, да засилват вярата в Бога като Промислител и върховен Разпоредник с историческите съдбини на човеците [2]. И в тях покрай чисто историческите разкази се промъква назидателният и свръхестественият елемент. Неслучайно те представят св. Кирил и св. Методий като пратени от Бога учители и просветители на славянския род. Авторът на Кириловото житие в тоя благочестив дух посочва и целта, с която е написано житието да се подбуждат читателите към подражание на светеца „да иже хоцетъ, то се слыше подобить се ему“ [4].

На Кирила Философа, който преведе Божественото писание от гръцки език на български и просвети българския род, новият втори апостол, през царуването на Михаила и православната царица Теодора, неговата майка, които укрепиха божествената църква със свети икони и утвърдиха православието, вечна му памет. На неговия брат Методия, архиепископ на Моравия Панонска, тъй като и той много се потруди за славянската книга, вечна му памет.“ [14]

Диспут с Йоан VII Граматик

Във времето между 843 г. и 851 г. е и първата значителна публична проява на Константин-Кирил Философ – диспутът му с низвергнатия патриарх Йоан VII Граматик, наричан още Анис или Янис, който е **иконоборец** (иконоборството е смятано за ерес, и то с политически привкус). Константин изпълнява поръчение на правителството и на действащия патриарх да пречупи авторитета на опозиционния им Йоан VII Граматик. В дискусиата с него младият философ се отличава със своето остроумие, красноречие и точни знания. За радост на цариградското правителство и на легитимния патриарх, той аргументирано оборва своя противник.[10]

При сарацините - Багдадска дипломатическа мисия

Твърде млад, Константин бива изпратен от управниците на Византийската империя със специална мисия при сарацините, в Багдадския халифат. Тази мисия е има за цел да защити християнството от нападите на мохамеданите. Отиването на Константин-Философ с мисия у сарацините е важен момент в неговия жизнен и творчески път, защото с тази мисия той поставя началото на своята бележита мисионерска дейност сред различни народи, изповядващи различни религии. [10]

По времето на халифа Джафар-ал-Муттавакил (847 – 861), халифатът, уверен във военните си възможности, желае да докаже и своето културно и религиозно преимущество пред християнска Византия. Той прекратява традиционната политика на толерантност към другояверците, и отправя с доста високомерен тон покана за диспут по въпросите на различните вери и християнската света Троица до византийския император, което фактически е форма за установяване на дипломатически контакт според условията на епохата.[15]

Император Михаил III, знаейки за проявените вече качества на младия Константин Философ, и отчитайки факта, че владее арабски, сирийски и еврейски, го натоварва с тази отговорна мисия, състояла се в 851 или в някоя от годините до края на 856 г. Той я изпълнява заедно с дадения му като помощник висш държавен сановник – асинкрита Георги. Това е първата мисия на Константин-Кирил като дипломат. [15]

От Първата панонска легенда [5] проличава, че в Багдад в диспута със сарацините, се разисква не само основният въпрос за Светата Троица, но и проблеми за войните, за данъците, за отношението към мира, за изкуствата. Със знанията и личността си мисионерът привлича вниманието на опонентите си и спечелва доверието им. Според житието му, Константин ги *„наддума по всички въпроси – така, че те му се чудят, изпадат в удивление“*. Константин-Кирил демонстрира познания и по Корана. Успява да постигне и освобождаването на хиляди християнски пленници, които връща със себе си във Византия. [10]

Завършил мисията и успешно изпълнил задачата си в Багдад, Константин Философ се завръща в Цариград, и се усамотява за кратко в „безмълвие“ и се отдава само на „беседа“ с книгите, но скоро напуска района на столицата и отива при брат си Методий в манастира „Свети Полихрон“, където, най-вероятно с малък кръг ученици, започват да се занимават със съставянето на славянската писменост и превода на светото писание на славянски език. [10]

Брегалнишка мисия

Някъде между 851 и 859 г. Константин се отправя на недоказаната Брегалнишка мисия. Мисията се споменава единствено в легендарни източници от XI и XII век. Най-вероятно става дума за сътворен късен сюжет, който попада в контекста на традицията, създадена в епохата на византийското владичество за „побългаряване“ на двамата братя и на тяхното дело. [2, 6, 10]

Мисия при хазарите – Херсонска мисия

В 860 г. Константин е натоварен с нова важна дипломатическа мисия, този път при хазарския каган в Крим.

През 860 г. хазарски пратеници пристигат в Константинопол. Намираща се в непосредствена близост до две големи държави – Арабския халифат и Византия, Хазария е притеснена от тяхната политическа и идеологическа експанзия. В стремежа си за самосъхранение, **хаган Булан и неговите сановници приемат през 730 г. неофициално еврейската религия**, като в резултат Хазария се оказва една извънредно пъстра в етническо и религиозно отношение страна. Населението ѝ се състои, освен от хазари, още от славяни, прабългари и други племена, разделени на **юдаисти, мюсюлмани, християни, езичници**. Двете ѝ големи съседки правят непрестанни опити да наложат в Хазария собствената си религия. **Това кара хазарския хаган да се обърне официално към Византия и дава предложение да приеме християнството, ако в хаганата бъде изпратен такъв мъж, който успее да обори сарацините и евреите**. [15]

Задачата да разясни идеята за Светата Троица отново е възложена от императора Михаил III на Константин. **При тази мисия Константин взема със себе си брат си Методий**.

По пътя си за Хазарската страна двамата спират в ГРАД ХЕРСОН, разположен на западния бряг на Кримския полуостров, където Константин се подготвя за диспута и изучава еврейски език. В Пространното житие се споменава, че тук братята попадат на Свето писание, написано с „рожки“ букви, които са вероятно викингските руни, пренесени от варягите, съставляващи политическия елит в Киевска Рус. [7, 10, 15] Тук **БРАТЯТА ОТКРИВАТ МОЩИТЕ НА ТРЕТИЯ ПАПА СЛЕД СВЕТИ ПЕТЪР – КЛИМЕНТ РИМСКИ**. Тези мощи по-късно изиграват голяма роля за създаването на авторитет на Кирил в Западния свят, защото Константин Философ ги носи в Рим като дар за папа Адриан I [2, 5, 8]:

„Като узна за него римският папа, прати да го повикат. И когато той дойде в Рим, самият папа Адриан излезе да го посрещне с всички граждани, със свещи в ръце, ПОНЕЖЕ

НОСЕШЕ МОЩИТЕ НА СВЕТИ КЛИМЕНТ, МЪЧЕНИК И ПАПА РИМСКИ. И заради него Бог незабавно направи тук преславни чудеса: разслаблен човек се излекува и мнозина други се изцериха от различни недъзи; също и пленниците, които призоваха [името на] Христа и на свети Климента, се освободиха от ръцете на ония, които ги бяха пленили.

А папата, като прие славянските книги, освети ги и ги положи в църквата на света [дева] Мария, която се нарича "Ясли". След това папата заповяда на двамата епископи Формоза и Гаудерик да посветят славянските ученици ... " [5, 8]

От Херсон братята продължават с кораб за хазарската земя.

Пространното житие „постранно“ разказва за диспута, който Константин води предимно с евреи в присъствието на кагана. Диспутът се води отново по въпроса за Светата Троица, но и по ред други религиозни въпроси, като зачатие на Богородица, обрязването, поклонението на иконите. След втория ден Константин вече има на своя страна хазарския каган и неговите велможи. На третия ден разговорите продължават, но в друга форма. Хазарите поставят въпроси, на които пратеникът на Михаил III отговаря чрез притчи.

„Като седнаха на обяд, агаряните – мъдри и книжовни люде, изучени добре в геометрията, в астрономията и в другите науки, – за да изпитат Константина, запитаха го, думайки: "Виждаш ли, философе, удивително чудо: откак Мохамед ни донесе благовестие от бога и обърна във вярата много народ, всички ние спазваме закона, без да престъпваме нищо; а вие, които държите Христовия закон, го спазвате и изпълнявате един тъй, друг иначе – комуто както е угодно." На това философът отговори: "**Нашият Бог е като морската бездна. За него пророкът казва: "Кой ще обясни рода му? Защото от земята се взима животът му." За да го намерят, мнозина се впускат в тази бездна; силните по ум, като добиват с негова помощ умствено богатство, преплуват бездната и се връщат; а слабите по ум се опитват да преплуват морето като с изгнили кораби и едни от тях потъват, а други, влачейки се с немошно безсилие, едва си отдъхват с мъка. А вашето [учение] е лесно и достъпно, та може да го премине всеки – и малък, и голям. Защото в него няма нищо извън човешките обичаи, а има само онова, което всеки може да върши. [Мохамед] всъщност не ви е заповядал нищо: щом като не е обузда гнева ви и похотта ви, а ги е разпуснал, в каква ли пропаст ще ви хвърли? Нека разумните да разберат! А Христос постъпва не така: той вдига отдолу нагоре онова, което е тежко, и поучава хората чрез вяра и божии добродетели. Бидейки творец на всичко, той е създал човека между ангелите и животните, като със словото и разума го е отличил от животните, а с гнева и похотите – от ангелите. И който към която страна клони, към нея се и приобщава: или към висшите, или към низшите [животните]..." [5]**

Отново го попитаха: "**Щом като има един бог, как вие го славите в три божества? Кажете, ако знаеш! Защото вие го именувате Отец, Син и Свети Дух. Щом е тъй, дайте му тогава и жена, та да се разплодят от него много богове.**" На това философът отговори: "**Не говорете такива безсрамни хули. Ние добре сме научени от пророците и от църковните отци и учители да славим светата Троица: Отец, Слово и Дух – три лица в едно същество. Словото се въплоти в девица и се роди заради нашето спасение, както свидетелствува и вашият пророк Мохамед, който пише така: "Пратихме нашия Дух при дева, като пожелахте тя да роди." Ето, аз от него ви давам обяснение за света Троица ..."** [5]

Сразени от тези думи, те обърнаха разговора на друга страна и рекоха: "Така е, както казваш, гостенино. Но щом Христос е ваш Бог, защо вие не вършите онова, което той заповядва? В евангелските книги е писано: "Молете се за вашите врагове, правете добро на ония, които ви ненавиждат и ви гонят, и обръщайте бузата си на ония, които ви бият." Вие обаче не постъпвате така, а остриете и вие оръжието си против ония, които вършат това срещу вас." На това философът отговори: "Когато в закона има две заповеди, кой се явява изпълнител на закона: онзи ли, който спазва само едната заповед, или онзи, който спазва и

двете?" Те отговориха: "Разбира се, че онзи, който спазва и двете." Тогава философът каза: "Бог е рекъл: "Молете се за ония, които ви обиждат", но той е рекъл още и това: "Никой не може да покаже на този свят по-голяма любов от тая – да положи душата си за своите приятели." [5]

Философът спечелва на своя страна хазарските водачи, които са готови да признаят християнската вяра за най-добра. Покръстени са около 200 хазари, но не допускат утвърждаването на християнството като държавна религия в нея. Мисията обаче постига освобождаването на хиляди пленени християни и връщането им по родните места.

Мисия при аланите

Константин продължава да действа като дипломат на империята в Крим и околните области. Скоро след мисията си при хазарите през 861 г. той е изпратен и при аланите, в **околностите на град Фула (близо до Херсон)**, натоварен с дипломатическа задача от Михаил III, подробности за която не са достигнали до нас, освен факта, че заедно с Методий проповядват, отсичат едно дърво, на което се кланят местните хора като на кумир, и успяват да покръстят известен брой от тях. [15]

След изпълнението на възложената им мисия и връщането им във Византия Константин се оттегля в константинополската църква „Св. Апостоли“, а Методий е направен игумен на своя манастир във Витиния – „Свети Полихрон“, и се завръща в него.

Великоморавска мисия

Това е най-известната мисия на Константин и брат му Методий.

През 862 г. двамата братя, по поръка на императора и по искане на великоморавския княз Ростислав са натоварени да разпространяват християнството на славянски език във Великоморавия.

“Докато философът се радваше в Бога, появи се друга задача и друг труд – не по-малък от предишните. Моравският княз Ростислав по божие внушение направи съвет със своите князе и с моравците и изпрати [пратеници] при цар Михаила с тия думи:

"Нашият народ се отметна от езичеството и държи християнския закон, но нямаме такъв УЧИТЕЛ, КОЙТО ДА НИ ОБЯСНЯВА НА НАШ ЕЗИК ИСТИНСКАТА ХРИСТИЯНСКА ВЯРА, та и други страни, като видят това, да направят като нас. Затова, господарю, изпрати ни такъв епископ и учител, защото от вас всякога изхожда добър закон за всички страни.” [5]

„Случи се по онова време, че славянският княз Ростислав и Светополк изпратиха от Моравия [пратеници] до цар Михаила, които казаха така:

"Ние, с божия милост, сме здрави. При нас са надошли мнозина учители християни от италианците, от гърците и от немците, които ни учат различно. Но ние, славяните, сме прости хора, и нямаме човек, който да ни настави в истината и да ни обяснява смисъла [на Писанието], затова, добрий господарю, изпрати ни такъв мъж, който да ни направлява във всяка правда.”

Тогава царят каза на Константин Философ: "Чуваш ли, Философе, тези думи? Друг освен тебе не може да свърши тази работа. Тъй че ето ти много дарове и иди, като вземеш със себе си и брата си, игумена Методия. Защото вие сте солунчани, а всички солунчани говорят чисто славянски."

Тогава те не посмяха да откажат нито на Бога, нито на царя – според думите на апостол Петра, който казва: "Бойте се от Бога, почитайте царя", но като изслушаха височайшото слово, отдадоха се на молитва заедно с други, които бяха със същия дух като тях. И тогава Бог яви на Философа славянските писмена и той, като устрои буквите и състави [евангелската] беседа, пое пътя към Моравия, вземайки и Методия. И той отново

започна покорно да се повинува и да служи на Философа и да поучава заедно с него. И като изминаха три години, те се върнаха от Моравия, след като изучиха ученици.“[8]

Те се установяват в столицата Велеград. Създават там духовно училище, обучават бъдещите свещеници, превеждат богослужебни книги, и проповядват на славянски език. **Поставя се началото на славянската литургия:**

„Когато пристигат във Велика Моравия през 863г. Константин Философ и Методий заварват там църковна организация и училища, създадени от франкското духовенство, от патриаршията на Аквилея и от мисионери на Венеция. Те са от тип, предназначен за новопокръстени народи – за усвояване на азбучната догматика и основна грамотност. Привилегированото положение на носители на „неизповедаемите тайни“ си запазват латинските духовници и то не само по отношение на славянството, но и към другите народи в Европа. А това на практика е значело, че само висши латински духовник е имал право да тълкува, да пише, да законодателства. А на масите, които не разбират латински, се разрешавало да се молят на своя си език (било на немски, било на Вулгата), но това се отнася само за ежедневните молитви, Верую-то и някои проповеди“...[11].

Мисълта за пълноправна славянска църква се съдържа във всички прояви на Кирило-Методиевото дело. Но практическите ходове по постигането се диктуват и търсят с оглед на условията: първоначално при княз Ростислав (863-867), при благенския (Панонски) княз Коцел (867г.) и окончателно в Рим (867-869г.) Тази идея е така настъпателно развивана от Кирил и Методий, че в Пространното Кирилово житие бива заложена още в квази цитата от писмото на княз Ростислав до император Михаил III:

„затова, господарю, изпрати ни такъв епископ и учител”

При всички дискусии в съвременната наука дали да приемем за автентично Ростиславовото послание, остава безспорен факта, че цитатът е редактиран така, още когато Методий е жив. Това означава, че в него е формулирана политическата и църковно-организаторската идея на Кирило-Методиевата мисия във Великоморавия.“[11].

Борба с триезичната догма – Венециански диспут

Това братята правят заедно до 865 г. когато се отправят към папата в Рим. Тази мисия ги сблъсква с източноримското духовенство и с **триезичната догма**.

В 867 г., на път за Константинопол, за да получат указанията на новия василевс Василий I, просветителите за пореден път се сблъскват със защитниците на триезичната догма, но вече **на територията на империята във Венеция**, тогава византийски екзархат. Тук Константин Философ оборва в открит диспут духовниците от Фриулската марка, подкрепящи триезичната догма, и защитава правото на славяните да имат богослужение на родния си език:

„Когато беше във Венеция, насъбраха се срещу него епископи, поповеи черноризци, като врани срещу сокол, и повдигнаха триезичната ерес, като казваха: "Кажни ни, човече, как ти измисляш сега книги за славяните и ги учиш? Досега никой друг не е изнамирал [такива книги] – нито апостолите, нито римският папа, нито Григорий Богослов, нито Йероним, нито Августин. Ние знаем само три езика, на които подобава да се слави Бог с книги: еврейски, гръцки, латински." А философът им отговори: "Не пада ли от Бога дъжд еднакво за всички? Също и слънцето не грее ли на всички? Не дишаме ли всички еднакво въздух? Как вие не се срамувате, като определяте само три езика, а искате всички други племена и народи да бъдат слепи и глухи? Кажете ми: дали смятате Бога за безсилен, та да не може да даде това, или го смятате за завистлив, та не иска [да го даде]? Ние пък знаем много народи, които имат книги и въздават слава на Бога всеки на своя език. Известно е, че такива са арменците, персите, абазгите, иверите, сугдите, готите, аварите, тирсите, хазарите,

арабите, египтяните, сирийците и много други. Ако не искате да разберете от тези [примери], то поне от Писанието познайте божията воля.“ [5]

“Два са аспектите, които се дискутират през IX в. във връзка със създаването на славянските книги. ПЪРВИЯТ - ИЗЦЯЛО БОГОСЛОВСКИ, се отнася до правото на един варварски народ да изповядва християнската религия на собствения си език.

Срещу нападите на триезичниците Константин Философ подготвя трактат - подробно цитиран в гл. XVI Пространно житие на Константин–Кирил Философ и широко използван във всички славянски полемични трактати. Той е изграден върху теорията и практиката на апостолството и има примера на вече съществуващи църковни книги на множество народи, изброени от него на Венецианския диспут. Коментарите към този текст днес изясняват, че при изброяването на тези племена може да има някои преувеличения или по-право някои неточности: не е известно дали всички тия племена наистина са имали своя национална църковна писменост. Знае се, например, че абазгите (сродни с иберите, т.е. грузинците) са си служели в църковния живот с грузинската писменост; сугдеите (племе в Южен Крим) са използвали арменската църковническа писменост; персите, доколкото са били християнизирани, са си служили с халдейския богослужебен език и пр.

Основната мисъл на Константин Философ е напълно вярна: тези племена са имали свободата да използват в църковния си живот предпочитания от тях близък народен език, а не са робували на триезичието. Интересно е, че Константин Философ познава не само факта на народностните църковни култури, но и подходите и механизмите, по които са създадени.

И в диспута във Венеция, и в старобългарските трактати, се подчертава една мисъл, която има основополагащо значение ЗА ВТОРИЯ, вече ФИЛОСОФСКИ АСПЕКТ на създаването на славянските книги. Те са „ДАДЕНИ“ от Бога. Точно по тази причина Константин Философ формулира реторичен въпрос към опонентите си, който има съкрушителна сила:

“Кажете ми дали смятате бога за безсилен, та да не може да даде това, или го смятате за завистлив, та не иска да го даде?”

Безспорно е, че при Кириловото смирение и скромност, тук не се изтъква неговото богопратеничество, както по-късно се внушава в славянската агиография. Например в ЖК като думи на император Михаил са цитирани: “Ако ти поискаш, това може да ти го даде бог”, а финалът на Кириловата молитва е тълкуван като божия благосклонност: “и бог скоро му яви това...”.

Всъщност това са различни редакции на основното разбиране в неоплатоническата философия, изповядана от Фотий, Кирил и Методий и техните ученици за същността на езика – за съществуването на една неспецифицирана по езици основна форма, обща за всички хора – „МЕНТАЛЕН ЕЗИК“, които „изобразява“ извънезиковата действителност. А тъй като действителността е една и съща, очаква се тя да предизвика едно и също „отражение“. [11]

Мисия в Панония

В 867 г. Константин на път за Константинопол и Рим, пристига в Панония заедно с брат си, в славянското Блатненско княжество. Неговият княз Коцел, воден от същите съображения като Ростислав, кани просветителите да развият мисия в Блатно и панонските земи. Братята приемат тази задача и остават за 6 месеца там. Те обучават около 50 ученици и проповядват на старославянски. [6]:

„А Коцел, като проводи [пратеници] при папата, помоли го да му отпусне Методия, нашия блажен учител. Папата рече: "Не само на тебе, но и на всички онези славянски области аз го изпращам за учител от Бога и от свети апостол Петър, първопрестолника и ключодържеца на царството небесно." И го изпрати, като написа следното послание:

"Адриан, епископ и раб божий, до Ростислава, Светополка и Коцеля. Слава на Бога във висините и на земята мир, между човеците благоволение. Чухме за вашите духовни дела и

сега жадуваме с желание и с молитва за вашето спасение. [Виждаме], че Господ е въздигнал вашите сърца да го търсите и ви е показал, че на Бога трябва да се служи не само с вяра, но и с добри дела; защото вярата без дела е мъртва и загиват ония, които мислят, че познават Бога, а пък с делата си се отмятат от него. Затова вие поискахте учител не само от този светителски престол, но и от благоверния цар Михаил. И той ви изпрати блажения философ Константин заедно с брата му, докато ние не успяхме. А те, като узнаха, че вашите страни принадлежат към апостолския престол, не извършиха нищо противно на каноните, а дойдоха при нас, като донесоха и мощите на свети Климента. Ние добихме [от това] двойна радост и решихме, след като изпитаме, да изпратим във вашите страни Методия, нашия [духовен] син, мъж свършен по разум и правоверен, като го ръкоположим заедно с учениците му, да ви поучава, както вие поискахте, и да ви обяснява на ваш език книгите на целия църковен ред в пълнота, заедно със светата меса, сиреч литургия, и с кръщението – както беше започнал философът Константин с божията благодат и с молитвите на свети Климента. Също тъй ако и някой друг би могъл достойно и правоверно да ви поучава, нека това да бъде благословено от Бога, от нас и от цялата вселенска и апостолска църква, та да свикнете добре с божии заповеди. Спазвайте само това единствено правило: на литургията апостолът и евангелието да се четат първом на латински, а след това на славянски, та така да се изпълнят думите на Писанието: "Да възхвалят Господа всички народи", и на друго място: "Всички ще възвестят на различни езици божие величие, според както духът им даде да говорят." Ако ли пък някой от събраните при вас учители, които ви гъделичкаят слуха и ви отклоняват от истината към заблуждения, дръзне, та започне да ви развращава другояче и да хули книгите на вашия език – такъв да бъде отлъчен не само от причастие, но и от църквата, докато се поправи. Защото те са вълци, а не овци; тях трябва да ги познаваме по плода им и да се пазим от тях. А вие, възлюблени чедо, слушайте божие учение и не отхвърляйте наставленията на църквата, за да станете истински божии поклонници на нашия небесен отец с всички светии. Амин!"

Коцел прие Методия с големи почести и пак го изпрати при папата заедно с двадесет души почитани люде, да му го ръкоположат за епископ на Панония – на престола на свети Андроник, апостол от седемдесетте, което и стана.“ [11]

Мисия в Рим

Това е последната мисия на светите равноапостоли. Тя започва в 867 г. и продължава над 14 месеца. Поводът за започването ѝ е **кореспонденцията с папа Николай I** по пренасянето в Рим на откритите при хазарската мисия от Константин в Херсон мощи на св. Климент I. Св. ап. **КЛИМЕНТ Е ЕПИСКОП НА СЕРДИКА, ДН. СОФИЯ** [10], след което става **един от първите римски папи, МОЩИТЕ МУ ОТКРИТИ ОТ СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ ФАКТИЧЕСКИ ОСИГУРЯВАТ ОСВЕЩАВАНЕТО НА ГЛАГОЛИЧЕСКОТО ПИСМО ОТ РИМ**. Константин и Методий и техните ученици, носещи мощите, са посрещнати най-тържествено в Рим и благословени от новия папа Адриан II. В Рим Константин наред с постигането на другите задачи, поставени му от императора, постига каноничното утвърждаване на глаголицата и богослужението на славянски език не само от източните патриарси, но и от папата. Тук Константин с подкрепата на новия император Василий I става съветник на папа Адриан II. На церемония в голямата базилика Санта Мария Маджоре папа Адриан II признава за равнопоставен на гръцкия и латинския славянския език, и освещава литургичните книги, написани на него с новата азбука – глаголицата. В Рим се отслужват литургии на славянски език. В 868 г. лично папата и най-висшите му прелати ръкополагат за свещеници славяните – ученици на двамата братя, доведени от тях в Рим. В 869 г. при славянското богослужение единственият компромис, който тогава се е допускал, е, че, по настояване на папата, в храмовете Евангелието и Апостолът трябвало да се четат най-напред на латински език.[8, 14]

“Като узна за философа, римския папа изпрати за него. А когато той дойде в Рим, самия папа Адриян с всички граждани, носейки свещи, излезе да посрещне него, който носеше и мощите на св. Климента, мъченик и папа римски. И тутакси Бог извърши преславни чудеса тук: излекува разслабен човек, и много други се излекуваха от различни недъзи; така също и пленниците, които се обжрнаха към Христа и св. Климента, се избавиха от онези, които ги бяха пленили.

Като прие словенските книги, папата ги освети и положи в църквата на св. Мария, която се нарича Фотида, и извършиха над тях света служба. След това папата заповяда на двама епископи, Формоз и Гаудерих, да посветят словенските ученици; и щом се посветиха, веднага отслужиха на словенски език служба в църквата на свети апостол Петър. А на другия ден служиха в църквата на св. Петронила, а на третия ден служиха в църквата на св. Андрея, а от там пък в църквата на великия вселенски учител, апостол Павел. И цялата нощ служиха, СЛАВОСЛОВЕЙКИ НА СЛОВЕНСКИ, а на утре пък отслужиха служба над неговия свет гроб, имайки на помощ епископа Арсения, който беше един от седемте епископи, и библиотекаря Анастасия. А философа със своите ученици не спираше да въздава Богу достойна хвала за това. А римляните постоянно прииждаха при него и го разпитваха за всичко, и два и три пъти получаваха разяснение от него. Някой-си евреин пък, който също така идваше, се претираше с него и веднаж му каза: Според изчислението на годините, още не е дошъл Христос, за когото говорят пророците, че щял да се роди от девица. След като пресметна годините от Адама по родове, философа подробно му доказа, че е дошъл (Христос) и (пресметна дори), колко години има от тогава до сега. И след като го вразуми, отпусна го. [6]

В Рим св. Константин Философ завършва последния си труд „Написание за правата вяра“ [9], но, изтощен от тежките пътувания, заболява. Малко преди смъртта си той приема „великата монашеска схима“ с име Кирил, с което остава като светец в Православната и на Римо-католическата църква. Кирил умира в Рим на 14 февруари 869 г. Той е погребан в криптата на базиликата Сан Клементе в Рим.”

ИЗВОДИ

Не всичко около живота и делото на св. св. Кирил и Методий е ясно. Знаел го е един от най-добрите техни изследователи д-р Васил Славов Киселков (17. XI. 1887-10. IV. 1973). Роден в Котел той пише няколко книги за Кирил и Методий – през 1923 г., след това през 1933 г., следва 1940 г., 1942 г. и забележителната му монография „Славянските просветители Кирил и Методий“ от 1945 г., където Киселков доказва, че Кирил и Методий са българи и че големите (пространни) жития за тях, известни като Панонски легенди, не са писани преди XV в. Авторите на панонските легенди, според Киселков, НЕ са съвременници на светите братя, нито техни преки или косвени ученици, тези панонски жития не са писани през IX в. или X в. !:

„До каква степен новите поколения се отчуждили от Кирил и Методий, личи от това, че до края на XIV в. никой от старите ни книжовници не говори нищо нито за тях, нито за създадената от тях глаголическа азбука. Дори просветени книжовници, като патриарх Евтимий, Григорий Цамблак и Константин Костенечки не са счели за потребно да посветят поне няколко реда за Кирил и Методий в своите трудове, ако не и да им напишат цели жития или служби.“ [7]

„В житията често пъти се прокарват мисли, които не отговарят на историческата истина или са в противоречие с други книжовни извори, а дори и със самите жития. Например, двете жития твърдят, че славянската азбука била измислена около 862 г., когато в Цариград пристигнали пратениците на моравския княз Ростислав, докато

Черноризец Храбър, който е книжовник от първата половина на X в. и който е познавал въпроса за появата на азбуката ни, твърди, че тя е била измислена през 855 година.”[7]

В „История на българската средновековна литература“ [4], издадена през 2008 г. от издателство „Изток-Запад“, А. Стойкова в студията си „Кирило-Методиевото дело - предпоставки и резултати. [16], Пространните жития са датирани от края на X век. В тази „История“ и в новите училищни учебници Пространното житие на Кирил Философ се изучава като творение на Климент Охридски, а Пространното житие на Методий – като дело на Преславския епископ Константин.

В лекциите си по Стара българска литература [10] доц. д-р Галина Лечева ни запозна с „вековните“ прения по въпроса, провокирайки ни да прочетем текстовете [6, 7, 8, 15]. Но, както е написал Черноризец Храбър „сега няма време“. „Прението“ между тезата на В. Киселков и „московската“ теза на П. Динеков може да е предмет на моя или на друг студент / докторант научна разработка.

Аз като средновековен книжовник ще завърша: Благодаря Ви за търпението, милостива аудитория...

REFERENCES

- [1] Balan, Al. T. Cyril and Methodius. St. 1, C., 1920, St. 2, C., 1934 (edition of the extensive living of Cyril and Methodius, the commendable words, letters, services and other monuments. (**Оригинално заглавие:** *Балан, Ал. Т. Кирил и Методий. Св. 1, С., 1920, св. 2, С., 1934 (издание на пространните жития на Кирил и Методий, на похвалните слова, писма, служби и др. паметници).*
- [2] Georgiev, E. Cyril and Methodius - founders of Slavic literatures. (**Оригинално заглавие:** *Георгиев, Е. Кирил и Методий—основоположници на славянските литератури. С., БАН, 1956.*
- [3] Dinekov, P. Praise of Old Bulgarian Literature (**Оригинално заглавие:** *Динеков, Петър. Похвала на старата българска литература. С., 1978.*
- [4] History of Bulgarian Medieval Literature. (**Оригинално заглавие:** *История на българската средновековна литература. С., 2008).*
- [5] Kiselkov, V. Pannonian legends or the extensive living creatures of Slavic enlighteners (**Оригинално заглавие:** *Киселков, Васил. Помен и житие на нашия блажен учител Константин философ, първи наставник на словенския народ Виж: <http://www.promacedonia.org/pl/index.htm>. <26.04.2019>.*
- [6] Kiselkov, V. Pannonian legends or the extensive living creatures of Slavic enlighteners (**Оригинално заглавие:** *Киселков, Васил. Помен и житие на нашия блажен отец и учител Методий, архиепископ Моравски .<26.04.2019>.*
- [7] Kiselkov, V. Slavic Enlighteners Cyril and Methodius. (**Оригинално заглавие:** *Киселков, В. Славянските просветители Кирил и Методий“. С., 1945.)*
- [8] Kliment Ohridski. Life and deeds of our blessed teacher Constantine the Philosopher, the first mentor of the Slav tribe. (**Оригинално заглавие:** *Климент Охридски. Житие и деяния на блажения наш учител Константин Философ, първия наставник на славянското племе). Виж: <https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=415&WorkID=14855&Level=1><22април 2019>*
- [9] Kiril Filisof. A Letter of Faith. (**Оригинално заглавие:** *Константин-Кирил Философ. Написание о прави вере сиреч изложение за правата вяра.С., 2012.)*
- [10] Lecheva, G. The Cyrillo-Methodian Case - Prerequisites and Results. Allows for their life and their work. A Book of Inheritance. (**Оригинално заглавие:** *Кирило-Методиевото дело - предпоставки и резултати. Извори за живота и делото им. Книжовно наследство. – Лекция по Стара българска литература, публикувана в платформа за дистанционно обучение на Русенския университет <https://e-learning.uni-ruse.bg/>, WEB-базиран курс по Стара българска литература, автор доц. д-р Галина Лечева). Виж: https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?open_item=224023102301224022310811. <25 април 2019>*

- [11].Lecheva.G. The Cyrillo-Methodian tradition in Old Bulgarian written culture. (**Оригинално заглавие:** Лечева, Г. Кирило-Методиевата традиция в старобългарската писмена култура. В: Старобългарската писмена култура (под печат) Виж:http://lechevag.blogspot.com/2016/07/blog-post_93.html,10, <10май2019>
- [12] Lecheva.G. European policies and the Slavonic Church of METHODI. (**Оригинално заглавие:** Европейските политики и славянската църква на МЕТОДИЙ. В: Старобългарската писмена култура. Учебно помагало. (под печат). Виж: http://lechevag.blogspot.com/2016/07/blog-post_19.html. 19 юли 2016.], <26 май 2019>
- [13] Petkanova, D. From the historical righteousness to the legend. Constantine-Cyril the Philosopher. (**Оригинално заглавие:** Петканова, Д. От историческата правда към легендата. Константин-Кирил Философ. С., 1983, с. 262.
- [14] Poprujenko M. Cyril and Methodius, Equal-to-the-Apostles, Teachers of Slovene. . (**Оригинално заглавие** Кирил и Мефодий, равноапостольные, учителя Словенские. В: Попруженко, М. Синодик царя Борила. София, 1928: стандартното издание на Бориловия синодик в pdf). Виж: <http://ia802606.us.archive.org/33/items/bulgarskistarini08bulguoft/bulgarskistarini08bulguoft.pdf> <21 май2019>
- [15] Spreading vitae of Methodius (**Оригинално заглавие:** Пространно житие на Методий: Месец април на шестия ден памет и житие на блажения отец наш и учител Методий, архиепископ Моравски). Виж: <https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=415&WorkID=14815&Level=1>
- [16] Stoykova, A. The Cyrillo-Methodian Case - Prerequisites and Results. Allows for their life and their work. (**Оригинално заглавие:** Кирило-Методиевото дело - предпоставки и резултати. В: История на българската средновековна литература. С., 2008.с. 37-40.
- [17] Wikipedia. Cyril and Methodius. (**Оригинално заглавие** Кирил и Методий. Мисии. В: https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B8%D0%BB_%D0%B8_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B9#cite_note-15. <25 април 2019>

FRI-SSS-LHML(S)-04

THE WORK OF CONSTANTINE CYRIL AND METHODIUS¹

Elena Kirova – Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse “Angel Kanchev”

Tel.: +359 899 666 428

E-mail: kirovae@abv.bg

Assoc. Prof. Todorka Georgieva, DSc

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse “Angel Kanchev”

Phone: +359 086 821 521

E-mail: tgeorgieva@uni-ruse.bg

Abstract: *In 863, at the request of the Grand Moravian duke Rostislav, Cyril and Methodius were sent to Great Moravia. There they teach clergymen, translate liturgical books, and they created the Slavonic liturgy for 40 months. In the Blatna Principality they teach 50 students for six months. In Venice, they are accused for violating the trilingual dogma by creating books in Slavic language. Constantine the Philosopher, with a brilliant eloquence, defends the right of every nation to have its own literary language. The enlightened mission of the brothers of Thessalonica leaves a profound and lasting trace in the history of Europe. The Bulgarian Church canonized them for saints, and together with their disciples, the cult of the "Holy Seventy" was created.*

Keywords: *alphabet, books, christianity / азбука, книги, християнство*

ВЪВЕДЕНИЕ

В Средновековието България е била могъщо царство и действащо лице в голямата политика на Европа и нейната цивилизация. Целият православен славянски свят няколко века ползва дълбоките духовни структури и културното наследство, създадено в България, като дело на българите. Основите на тази християнска цивилизация - славянска като език, старобългарска като генезис - са положени от двамата монаси, писатели, книжовници и християнски мисионери Константин-Кирил Философ (827-869 г.) и Методий (815-885 г.). Те са родени в Солун (Тесалоники) - вторият по големина и значение политически и културен център на Византийската империя. “И по майка, и по баща - четем в Пространното житие на Методий - те бяха от много добър и почтен род, отдавна познат и на Бога, и на царя (императора)...” [1]

ИЗЛОЖЕНИЕ

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език: „Делото на Константин-Кирил и Методий“.

Независимо от това, какви са били Кирил и Методий по рождение, за историята на културата, за отношението на славянството към тях е важна същността на делото им, отношението на самите тях към него и последиците от него. В българската традиция още от Средните векове Кирил и Методий се възприемат категорично като свои дейци. Методий е роден около дванадесет години преди Константин. Получава образование в Солун, прави военна кариера и е назначен от императора за “архонт” на една “Славиния” (славянско княжество) на византийска територия - най-вероятно племето смоляни в Родопите. Този факт потвърждава потеклото на братята и връзките на тяхното семейство с императорския двор. След десет години служба, станал по неволя свидетел “...на много смутове и престъпления в този живот...”, той се оттегля в манастир. Допуска се, че това е станало по политически

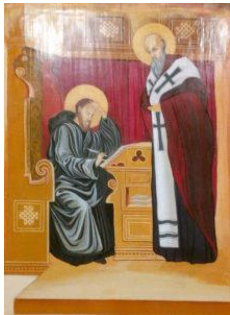
причини. Бъдещият апостол се заема “...усърдно с книгите”. Със своите интелектуални и морални достойства Методий придобива авторитет, като му е предлаган сан на митрополит (архиепископ). Той отказва, а по-късно става игумен на известния манастир “Полихрон” в Мала Азия. Константин е седмото, най-малко дете на Лъв и Мария. Учи в родния Солун, където “...от всички ученици той най-много преуспяваше в книгите чрез бързата си памет, а всички му се удивляваха...”. По височайша воля постъпва в знаменитата Магнаурска школа в Константинопол - единственият университет в тогавашна Европа. След завършването на това елитарно образование е преподавател в Магнаурската школа и библиотекар (“пазител на свещените книги”) на патриаршеския храм “Св. София”. След 851 г. Константин се оттегля в манастира на Методий и се посвещава на създаването на славянската азбука и старобългарския литературен език. Според житийния разказ задачата е поставена от император Михаил III и неговите съветници. Зад усилията на Константин и Методий стои тяхната убеденост в силата на Христовото учение, осъзнатата им воля да се трудят за “спасението на славянския род”, с когото са свързани по рождение. Заедно с брат си Методий, Константин се оттегля в манастир, за да се подготви за мисията. Те започват да се трудят заедно със своите „поспъшници”, т. е. съмишленици, сътрудници. Така за сравнително кратко време Константин създава азбуката и започва да превежда, като през

Ⲁ	Ⲃ	Ⲅ	Ⲇ	Ⲉ	Ⲋ	Ⲍ	Ⲏ
a	b	v	g	d	e	z	dz
Ⲑ	Ⲓ	Ⲕ	Ⲗ	Ⲙ	Ⲛ	Ⲝ	Ⲟ
z	i	i	g	k	l	m	n
Ⲡ	Ⲣ	Ⲥ	ⲧ	ⲩ	ⲫ	ⲭ	ⲭ
o	p	r	s	t	u	f	x(kh)
ⲡ	ⲣ	ⲥ	Ⲧ	Ⲩ	Ⲭ	Ⲯ	Ⲱ
o	ts	č	š	ž	w/a	i	y
Ⲣ	Ⲥ	ⲥ	Ⲧ	ⲧ	Ⲩ	ⲩ	ⲫ
ae	yu	ž	yž	š	yž	f	i/v

есента на 863 г. тя тръгва за Моравия и в същата година пристига там. Константин носи със себе си препоръчително писмо от императора. В него се казва, че на Ростислав се изпраща „този човек (Константин), комуто Бог откри буквите, мъж почтен, благоверен и много учен философ”. Дават се съвети на княза да приеме този дар като по-ценен от злато и от сребро, да подтиква всички да вървят по истинския път и така да остави за себе си вечен спомен. Създадената от Кирил азбука, т. нар. глаголица, е едно свършено писмо. Тя предава най-тънки отсенки на славянската реч. Създадена е за превод на богослужебните книги от гръцки на славянски език. Названието глаголица идва от „глаголати“, означаваща говоря, глаголицата поетично е наричана „знаците, които говорят“[2]. Всички букви са оформени в един стил, в който основните елементи са кръстът, триъгълникът и кръгчето. С глаголица са написани първите славянски преводи на богослужебните книги, с които Кирил и Методий и техните ученици са разпространявали християнството в Моравското княжество и Панония през IX век. На глаголица са били написани и първите славянски оригинални

произведения. Първата книга, която бива преведена, е *Изборното евангелие*, в него са събрани откъси от евангелията, т. нар. четива, подредени по реда на църковния календар, първият дял включва четива за подвижните празници. Следва *Псалтирът*, тя е една от книгите в *Стария завет* на *Библията*. В еврейската Библия се нарича *Книга на възхвалите*. *Служебникът* съдържа богослужебни текстове, които се произнасят от свещениците и дяконите по време на светата литургия, поради което се нарича още „Литургион”. *Требникът* съдържа правилата за извършване на обредите на църковните тайнства и други свещенодействия, извършвани от църквата в особени случаи. Освен с преводите си Кирил и Методий полагат основите на славянските литератури и с оригинални произведения на старобългарските език. Това са молитвата към Григорий Богослов. Той е един от 4-те светци на православната църква, смятан за най-добрия оратор на своето време. През 860г. Кирил и Методий били натоварени лично от византийския император с мисия в Хазарския хаганат. На път за своята хазарска мисия, спират в Херсон да чакат по-топло време. Херсон е днешният Крим. По време на престоя си в Херсон Кирил Философ превел на гръцки език осемте части на еврейската граматика. Той има и своите неприязни, както ги нарича - триезичници и пилатовци поради това, че според тях в черквата и литературата били допустими само три езика - староеврейски, гръцки, и латински, на които библейският Пилат наредил да се сложат надписи върху кръста на Голгота. Борбата с т. нар. триезичници е борбата за равенство на славянските народи с културните тогава народи, за равенство изобщо между народите. Пред тях Кирил защитил правото на съществуване на славянската писменост и език. Диспутът с триезичниците бил записан от Константин и станал част от пространното му житие. При голямата тогава културна и езикова общност между отделните славянски клонове, книжовният език на Кирил и Методий и техните ученици бързо и лесно се превръща в общославянски книжовен език.

След като прекарват в Моравия около три години, двамата братя решават да се завърнат в Цариград и да посветят там свои ученици в духовен сан. Самите те не са имали това право, тъй като не са имали епископски сан, а Кирил дори не е бил и свещеник. В края на тяхното пребиваване те получават папски писма да отидат в Рим, пристигайки във „вечния град” срещу Коледа на 867 г. Тук са посрещнати лично от папа Адриан II, който ги удостоява с голяма почит. Вниманието, отделено на двамата братя, може да се обясни с подобряването на отношенията между Рим и Цариград. За благополучния изход на срещата немалка роля изиграва и един сполучлив дипломатически акт от страна на Кирил. Той подарява на папата мощите на папа Климент Римски, открити в Крим. Народът отдал „най-голяма възхвала на Бога, гдето благоволил след толкова дълго време да върне в техния град наследникът на Петър” и да прослави „не само целия град, но и целокупната Римска империя”. Папа Адриан освещава славянските книги и ръкополага славянски свещеници. За Кирил и Методий това е голяма победа. В знак на признание на славянския език като богослужебен, новопосветените славянски духовници започват да служат в римските църкви литургия на славянски. В течение на три дни в четири от римските църкви се извършва тържествена литургия на два езика. Така в Рим мисията и „славянските книги” са благословени от папа Адриан II, а проповедта на старобългарски език огласява храмовете на «Вечния град». За нещастие Константин се разболява тежко, приема монашеска схима и името Кирил и на 14

февруари 869 г. умира. Погребан е в църквата "Св. Климент" ("Сан Клементе"). Пред гроба му всяка година на 11 май се отдава почит от български правителствени делегации, интелектуалци, българи, живеещи и работещи в Италия и в руги страни. На смъртния си одър Кирил прошепва: „Брате, ние бяхме впрегнати заедно да орем една

бразда. След като завърших своя живот, аз падам на нивата. Ти много обичаш монашеството, но заради него ти не оставяй учението ни...”

Методий неотклонно следва поетия път. Като архиепископ на Великоморавия той среща ожесточената съпротива на немското духовенство. В споровете Методий не отстъпва по жар и красноречие на Кирил. В безсилието си немските епископи стигат до груби заплахи: *“Понеже буйно говориш, зле ще си изпатиш!”* На саркастична забележка на немския крал Методий дръзко отговаря с анекдота за изморения философ, който се е изморил, защото е спорил *“...с глупаци...”* Заточен в продължение на три години в Швабия, Методий е освободен едва след намесата на папския Рим. Верен на апостолските завети, св. Методий полага усилия да разшири обсега на мисията към Южна Полша и Хърватия. Той положително е поддържал връзки и с България - надали е случайно, че Климент, Наум, Ангеларий и другите участници в Моравска мисия „... копнеели за България...”

Държавните власти във Великоморавия не осъзнават в пълна степен значението на Кирило-Методиевото дело. Въпреки трудностите Методий продължава преводите на библейските книги и създава оригинални творби до самата си смърт (6 април 885 г.). За мястото на гроба му се спори, но местната моравска традиция го свързва с градището Микулчице. От 2000 г. българи от Чехия, Словакия, Австрия и други страни, всяка година извършват поклонение в Микулчице, за да отдадат своята почит на апостола на българското слово. Отначало църквата празнува поотделно паметта на всеки от двамата братя на датите от смъртта им - св. Кирил на 14 февруари, св. Методий - на 6 април. За първото обединяване на празника им научаваме от сведението в Проложното житие в пролога на Станислав от 1330 г., според което той е на 6 април. Но поради Великия пост, когато църковният устав забранява тържествено да се чества паметта на светците, за ден на празника им е избран 11 май. Смъртта на Методий е последният акорд на Моравската мисия. Участниците в мисията са прогонени, по-младите - продадени в робство... Св. св. Климент, Наум, Ангеларий търсят спасение в България. Монашеската мисия се завърща в родната си среда, за да се превърне в гръбнак на старобългарската цивилизация [3].

Постепенно кирилицата окончателно се наложила, като се превърнала в официална държавна азбука, използвана и за църковни, и за светски нужди. Полага се началото за изграждането на църковната организация и за налагането на българския език като богослужебен. С голямата подкрепа на княз Борис I е създадена известната Плисковско-Преславска книжовна школа, която е имала за свой център манастира край Голямата базилика в Плиска. Под неговите непосредствени грижи работили видни български книжовници като Константин Преславски, Йоан Екзарх, младият княз Симеон и други. Наум бил изпратен в Охрид, където през 900-та година построил манастира “Св. Архангел Михаил” (преименуван по-късно на “Св. Наум”). Там край Охридското езеро, прекарал последните години от своя живот. Починал на 23 декември 910 г. и бил погребан в едното крило на своя манастир.

Ангеларий е сред учениците на архиепископ Методий, съумали да намерят убежище в княжество България след разгрома на Кирило-Методиевото дело във Велика Моравия, и е един от св. Седмочисленици. По-късно той умира в Плиска.

Вече повече от хиляда и сто години, Кирил и Методий са упование за българите. В мрачната епоха на османското владичество българската държава изчезва от политическата карта на Европа, но остава “Държавата на духа”, както я нарича големият руски учен акад. Дмитрий Лихачов. Нейните устои са поставени от азбуката и езика на Кирил и Методий. Светите братя са еманация на българската борба за църковна и политическа независимост. Още през 1851 г. техният ден - 11/24 май, от църковен празник прераства в най-якия израз на националната идентичност, на българското преклонение пред

образованието, науката и културата. Днес св. св. Кирил и Методий са признати за духовни учители от целия християнски свят. Светите братя са знаме на славянското възраждане и национална еманципация в Чехия и други славянски страни. Без да са популярни във Византия, под влияние на българския култ са възприети като светци от православната църква и извън славянския свят, включително в съвременна Гърция. В края на XX в. папа Йоан Павел II ги обявява за „покровители на Европа“. Десетки народи, особено в руското културнополитическо пространство през XX в., възприемат кирилица като писменост на своите национални езици.

ИЗВОДИ

Днес денят 11/24 май се отбелязва в много държави (Русия, Украйна, Беларус, Македония, Сърбия, Черна гора, Чехия, Словакия и др.), но дълбоките корени на тази традиция са в България. И единствено в България този ден не е само официално събитие и интелектуален жест, а истински народен празник, най-неоспоримият и приет от всички... В България съществува феномен, който няма някъде другаде в Европа и по света - българите имат една песен, която не остъпва на националния химн като внушение, сила и израз на националното чувство. Това е Химнът, посветен на Кирил и Методий, и започващ с думите: *“Върви, народе възродени”*!

В резултат на мощното българско духовно и културно излъчване в някои страни, старобългарският се превръща в третият класически език на Средновековна Европа. По този повод френският учен проф. Роже Бернар казва следните точни и силни думи: *“Спасявайки делото на св. св. Кирил и Методий, България е заслужила признателността и уважението не само на славянските народи, но и на света. И това ще бъде така, докато човечеството влага истинско съдържание в думите напредък, култура и човечност...”*

REFERENCES

„2013 - declared by UNESCO for the year of the holy brothers Cyril and Methodius“ <19.04.2019> (**Оригинално заглавие:** „2013 година - обявена от ЮНЕСКО за година на светите братя Кирил и Методий“ В: <http://lechevag.blogspot.com/2016/07/2013.html>)

Lecheva G. Razrabotki za seminarni zanyatiya. – In: Paket na studenta po stara bulgarska literature. (**Оригинално заглавие:** Лечева, Г. Разработки за семинарни занятия. В: *Пакет на студента по Стара българска литература*)

Lecheva, G. The Cyrillo-Methodian Case - Prerequisites and Results. Allows for their life and their work. A Book of Inheritance. (**Оригинално заглавие:** Кирило-Методиевото дело - предпоставки и резултати. Извори за живота и делото им. Книжовно наследство. – Лекция по Стара българска литература, публикувана в платформа за дистанционно обучение на Русенския университет <https://e-learning.uni-ruse.bg/>, WEB-базиран курс по Стара българска литература, автор доц. д-р Галина Лечева). Виж: https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?open_item=224023102301224022310811. <25 април 2019>

Lecheva.G. The Cyrillo-Methodian tradition in Old Bulgarian written culture. (**Оригинално заглавие:** Лечева, Г. Кирило-Методиевата традиция в старобългарската писмена култура. В: *Старобългарската писмена култура (под печат)* Виж: http://lechevag.blogspot.com/2016/07/blog-post_93.html, 10, <10 май 2019>

Lecheva.G. European policies and the Slavonic Church of METHODI. (**Оригинално заглавие:** Европейските политики и славянската църква на МЕТОДИЙ. В: *Старобългарската писмена култура. Учебно помагало. (под печат)*. Виж: http://lechevag.blogspot.com/2016/07/blog-post_19.html. 19 юли 2016.], <26 май 2019>

Stara (1986). Stara bulgarska literatura. Tom 4. Zhitiepisni tvorbi. Sofiya: Bulgarski pisatel. (**Оригинално заглавие:** *Стара българска литература. Том 4. Житиеписни творби. Български писател, С. 1986*)

The Holy Brothers Cyril and Methodius - Life, Work and Spiritual Heritage <19.04.2019>
(**Оригинално заглавие:** „Светите братя Кирил и Методий - живот, дело и духовно наследство“.
– В: <http://www.pamettanabulgarite.com/profiles/blogs/4155162:BlogPost:156610>)
Yard of the Cyrillic alphabet <19.04.2019> (**Оригинално заглавие:** Двор на кирилицата. –
В: <http://дворнакирилицата.bg/kartinna-galeria/>)

FRI-SSS-LHML(S)-05

LITERARY-CREATIVE ACTIVITY OF CYRIL AND METHODIUS - ORIGINAL WORKS¹

Mervin Murad –PhD Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch

University of Ruse“Angel Kanchev”

Phone: +359885931142

E-mail: mervin_melvin97@abv.bg

Assoc. Prof. Todorka Georgieva, DSc

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch

University of Ruse“Angel Kanchev”

Phone: +359 86 821 521

E-mail: tgeorgieva@uni-ruse.bg

Abstract: *Cyril and Methodius are the founders of the Bulgarian and Slavic culture, built based on the literacy, by creating the Old Bulgarian letter. They are fighting for Slavic liturgy. During their missions, Kiril creates polemical discourses, now known as Tres Linguae Sacrae (Three Sacred Languages), translated from Greek to Old Bulgarian by Methodius.*

Keywords: *Old Bulgarian language, Slavic literacy, liturgical books, gospel.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Историята на българския народ записва в страниците си имената на много и бележити творци и борци. Между тях ярко си открояват имената на първопросветителите Константин-Кирил Философ и Методий. Тяхното дело ляга в основата на културата на народа ни, която се изгражда върху писмеността и го съпътства в неговото многовековно развитие.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Кирил и Методий стават основатели на българската и славянската култура, изградена върху писмеността, с целокупната си дейност: със създаването на старобългарското писмо, с преводите си, с които приобщават българския народ към културното наследство на човечество, със своите оригинални произведения, написани по различни поводи, с установяването на старобългарския език, първия славянски литературен език. Много от богослужебните текстове са били в умерена реч, така че Кирил и Методий е трябвало да поставят началото на старобългарското стихотворство. Те установяват и първия славянски литературен език – старобългарския. Тоя език разполага с широк диапазон от литературни изразни средства и културни думи. В установяването му Кирил отново проявява филологическия си гений, който проявява и при изобретяването на старобългарската азбука. В случая този гений бил нужен, за да се превърне един необработен език в жив орган, който е в състояние да предаде най-сложната мисъл.

Великите апостоли на писмеността на народен език безстрашно предприемат своето дело, като се изправят с огромната си енергия, обширните си познания и дълбоката си мисъл срещу реакционна Европа. Те си създават една бойка и мъдра аргументация в полза на богослужението и писмеността на роден език, насочена срещу т.нар. ”триезичници”, които твърдели, че в църквата и литературата били допустими само три езика – староеврейски,

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език: „Литературно-творческа дейност на Кирил и Методий – оригинални творби“.

гръцки и латински, на които Пилат наредил да се сложат надписи върху Христовия кръст на Голгота. Кирил и Методий не допускат едни народи да се смятат за “богоизбрани” и да имат правото да си служат с писмото и книгата на свой език, а други да бъдат определяни като “варвари” и да им бъде отречено правото на просвета и своя църква. Борейки се за славянско богослужение, славянска писменост и славянска просвета, Кирил и Методий се борят и за равноправие на славяните и изобщо на народите в полето на културата. Молитвите, които житиеписецът на Кирил цитира като написани и били произнесени от него в юношеска възраст, са били първите му творби. Те са две – едната към Григорий Богослов, а другата към Бог. Специално с молитвата – възхвала към Григорий Богослов, се занимава Р. Якобсон. Развивайки наблюденията на Трубетской, че това е стихотворна творба, той я анализира в стихово и в езиково отношение. За него тя е “ярък образец на високо словесно майсторство”. Авторът смята, както и други учени преди него (И. Дуйчев, Е. Георгиев), че Константин е написал своята творба на гръцки език, тъй като тогава още не е съществувала славянска азбука.

На молитвата към Бога, цитирана в *Пространно житие на Кирил*, обърна повече внимание И. Дуйчев. Тази също така стихотворна молитва не е оригинална по съдържание, а е поетически, творчески преразказ на библийска молитва. Като я смята също за превод от Кирилов гръцки текст, Дуйчев прави опит да възстанови първичната форма на стихотворението. Трудовете на Григорий са се изучавали от мнозина и за всички са били образец. Че Кирил се молил на Бога при всеки по-значителен повод, и това е безспорно – то принадлежи към добродетелите на християнина, а и към навиците му.

По-сигурен материал за установяване на литературното наследство на Кирил предлага житийният разказ за сарацинската и хазарската мисия. По повод на тези две мисии Константин създава поредица *полемически беседи*. След като излага споровете с евреи и мохамедани в Хазария, житиеписецът на Кирил пише: „От многото това изложихме накратко, колкото за спомен.”

По повод пренията си в Хазария Кирил е оставил подробни писани беседи, които Методий превежда от гръцки на славянски език. От тях именно житиеписецът прави извлечения за спомен. Следователно обширните спорове, проследени в житието, не са художествена измислица на житиеписеца или съчинение на общия смисъл на споровете, а са откъси от полемическите беседина Кирил. За мисията при арабите подобно нещо не се говори, но в науката с право се смята, че казаното може да се отнесе и за диспута с тях. Нито Кириловите оригинали са запазени, нито преводът на Методий. Това е голяма загуба, защото житиеписецът твърди, че полемическите беседи на Кирил съдържали „сила на словото”, дадена на Кирил „по Божия благодат, насочена като огнен пламък срещу противниците”. Днес за тези впечатляващи ораторски творби може да съдим само по техните цитати и преразкази в *Пространно житие на Кирил*. Кириловите полемически беседи срещу юдеи и мохамедани в Методиев превод са давали на учениците и последователите му идейно оръжие за отблъскване на всякакви чужди идеологии, тъй като са съдържали ред принципни положения. Те са им помагали преди всичко при защитата на Светата Троица, която от немското духовенство се търкува по-различно, от колкото в Цариград.

Във Венеция Константин произнася защитна реч за славянските книги по повод на нападите на триезичниците. Тази реч днес е известна като *Беседа против триезичниците*. Какво е било нейното автентично заглавие, не ни е известно, понеже тази творба е също е изгубена. Един твърде обширен откъс от нея е запазен в *Пространно житие на Кирил*. Първоначално на беседата е написана на вярно също на гръцки и след събора е преведена на старобългарски език от Методий.

Основното възражение на триезичниците е, че славянският език не принадлежи към трите „свещени” езика, и затова няма право да бъде благослужебен. Ето защо Константин си поставя задача да защити правото на славянски език да бъде книжовен църковен език, а не само говорим език на народа. Константин поставя проблема за славянските книги и богослужение на широка основа. В речта си той не употребява понятия като „славянски език”

и „славянски книги”, а говори за правата на народите изобщо. Така, бранейки славянските интереси, той се възправя като борец за културното равноправие на всички народи.

В средновековната книжнина е запазена изцяло в славянски текст една от последните творби на Кирил - *Написание за правата вяра*, известна в най-ранен български препис от XIV век. Ако се изхожда от разширеното ѝ заглавие, тя е диктувана лично на учениците му в Рим. Авторът разглежда въпроса за двете воли и за двата начина на действие на Христос – като Бог и като човек.

Славата на Константин-Кирил през Средновековието пораста неимоверно много. В славянска среда започват да му се приписват различни произведения. В някои случаи това приписване става без никаква определена цел; просто всеки Кирил се отъждествява със създателя на славянската писменост, тъй като неговото име се ползва сред славяните с най-широка популярност. По други случаи приписването става съзнателно. Днес редица творби или отделни преписи на творби носят в заглавието си името на Константин. Едно съчинение, което се смята от мнозина учени за Кирилово, е стихотворната творба „Проглас към евангелието”. Тя е намерена през 1858 г. от А.Ф. Гилфердинг. Вероятно стихотворението е създадено по повод на появата на Евангелието на старобългарски език. За един народ, който от безкнижен става книжовен, това е имало голямо морално, политическо и обществено значение. Че „Прогласът” е предговор към първия превод на Евангелието, подсказва не само общият дух на творбата, но и споменаването на четиримата евангелисти в началната ѝ част: Матей, Марко, Лука и Йоан.

С поетическата си форма „Проглас към евангелието” също привлича вниманието. Авторът не само познава добре законите на художествената реч, но умее и сполучливо да се служи с поетическите средства, за да постигне голяма въздействена сила. В стихотворението проличава талантът на Кирил, проявен и в полемическите му беседи, да обяснява нещата достъпно, чрез поетически сравнения. Чувството му към природата, изразено в *Беседа против триезичниците* и в *Слово за откриване мощите на Климент Римски*, се проявява и тук.

В науката е утвърдено мнението, че и Методий се занимава с творческа дейност. Известният в славянската книжнина *Канон за Димитър Солунски* се приписва на Методий. В житието на Методий се казва, че тогава била отслужена литургия и отпразнувана „паметта на св. Димитър”. В канона прозира носталгията на Методий, който е напуснал родния си град, за да се скита „по чужди земи”. Прозира и неспокойният живот изобщо на славянските учители, които са притеснявани от триезичниците и изложени на опасности. Тези мисли са изразени просто, ясно, с тъга. Поетът мечтае за покрива на храма на св. Димитър и се моли за душевна сила.

ИЗВОДИ

Епохалното дело и хилядолетната традиция са привлечени, за да укрепят съзнанието на българската народност като общност с обособена, цветуща вековна култура, да оплодят новата българска култура с живите ценности, завещани от миналото. Установявайки празник на първоучителите и на славянската писменост и култура, нашите възрожденци го използват, за да въодушевяват народа ни за все нови завоевания в областта на просветата и културата. Нашите революционни демократи използват този ден, за да изтъкнат и популяризират необходимостта от свобода не само за развитието на народната просвета и култура, но изобщо за развитието на народа ни. Христо Ботев го нарича празник, което трябва да ни въодушевява с идеята за пълно духовно и политическо освобождение.

REFERENCES

Georgiev, E. (1961). *Our Az Buky Vedy*. Sofia: Narodna prosveta press. (*Оригинално заглавие: Георгиев, Е. „Нашето Аз Буки Веди”, София, 1961*).

Petkanova, D. (1997). Old Bulgarian literature from IX- XVIII century. Sofia: University press "Kliment Ohridski". (**Оригинално заглавие:** Петканова, Д. Старобългарска литература IX-XVIII век. VII „Св. св. Климент Охридски“, София, 1997).

Georgiev, E. (1969). Cyril and Methodius – the truth about the creators of Bulgarian and Slavic script. Sofia: Nauka i izkustvo press. (**Оригинално заглавие:** Георгиев, Е. Кирил и Методий – истината за създателите на българската и славянската писменост, София 1969).

Dinekov, P., Stoyanov, B. (1983). Kostantin-Cyril Philosopher, Bulgarian and Slavian First Teacher. Sofia: Nauka i izkustwo press. (**Оригинално заглавие:** Динеков, П., Стоянов, Б. „Костантин-Кирил Философ. Български и славянски първоучител“, София 1983).

Lecheva G. Razrabotki za seminarni zanyatiya. – In: Paket na studenta po stara bulgarska literature. (**Оригинално заглавие:** Лечева, Г. Разработки за семинарни занятия. В: Пакет на студента по Стара българска литература)

Lecheva, G. The Cyrillo-Methodian Case - Prerequisites and Results. Allows for their life and their work. A Book of Inheritance. (**Оригинално заглавие:** Кирило-Методиевото дело - предпоставки и резултати. Извори за живота и делото им. Книжовно наследство. – Лекция по Стара българска литература, публикувана в платформа за дистанционно обучение на Русенския университет <https://e-learning.uni-ruse.bg/>, WEB-базиран курс по Стара българска литература, автор доц. д-р Галина Лечева). Виж: https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?open_item=224023102301224022310811. <25 април 2019>

Lecheva.G. The Cyrillo-Methodian tradition in Old Bulgarian written culture. (**Оригинално заглавие:** Лечева, Г. Кирило-Методиевата традиция в старобългарската писмена култура. В: Старобългарската писмена култура (под печат) Виж: http://lechevag.blogspot.com/2016/07/blog-post_93.html, 10, <10 май 2019>

Lecheva.G. European policies and the Slavonic Church of METHODI. (**Оригинално заглавие:** Европейските политики и славянската църква на МЕТОДИЙ. В: Старобългарската писмена култура. Учебно помагало. (под печат). Виж: http://lechevag.blogspot.com/2016/07/blog-post_19.html. 19 юли 2016. |, <26 май 2019>

Stara (1986). Stara bulgarska literatura. Tom 4. Zhitiepisni tvorbi. Sofiya: Bulgarski pisatel. (**Оригинално заглавие:** Стара българска литература. Том 4. Житиеписни творби. Български писател, С. 1986)

FRI-SSS-LHML(S)-06

KLIMENT OHRIDSKI - BUILDER OF BULGARIAN CULTURE AND COUNTRY¹

Melvin Murad –PhD Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch

University of Ruse “Angel Kanchev”

Phone: +359 885 931 142

E-mail: melvinmurad@gmail.com

Assoc. Prof. Todorka Georgieva, DSc

Department of Philological and Natural Science

University of Ruse “Angel Kanchev”, Silistra Branch

Phone: +359 86 821 521

E-mail: tgeorgieva@uni-ruse.bg

Abstract: *The report examines the continuation of the life-work of Cyril and Methodius. Kliment Ohridski contributes to the development and flourishing of the Bulgarian and Slavic script. Under the rule of King Simeon, Kliment created clearer letters, which were named by the philologists and historians Cyrillic after Kliment. In all the areas in which he works, Kliment creates epochal works. Epochal is his teaching and literary activity.*

Keywords: *Cyrillic, builder, teacher, epochal works.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Деец, който след великите славянски просветители Кирил и Методий допринася най-много за налагането, развитието и разцвета на българската и славянската писменост и култура, е Климент Охридски. В историята на българската и славянската култура той влиза като пръв помощник на Двамата солунски братя, като най-упорит и последователен борец за възтържествуването на тяхното дело, като организатор на културния живот в средновековната българска държава.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Жизненият и творчески път на Климент се разделя на два периода. В първия период той е сподвижник и сътрудник на своите велики учители Кирил и Методий. Такъв става още в ранните си младини, привлечен за ученик и после за сътрудник на основоположниците на славянската писменост. За това съобщава житиеписецът: „А той познаваше живота му (на Методий) като никой друг, защото още от младите си години беше тръгнал подир него и с очите си бе виждал всички дела на своя учител”. По всичко изглежда, че е произлизал от онези славяни, от които са произхождали и Кирил и Методий.

Когато Кирил и Методий се отправят в 863 г. за Велика Моравия, Климент е член на неголямата група, която Солунските братя отвеждат със себе си. Той участва в изграждането на славянската църква и създаването на славянската култура, основана върху писмеността, в далечната славянска земя. Преживява успехите и понася ударите, преживени и понесени от творците на новата славянска култура. Винаги го е въодушевявала оная увереност в правотата на делото, на което е служел, която е характерна и за неговите велики учители: увереността,

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език: „Климент Охридски – строител на българската култура и държава, продължител на делото на Кирил и Методий на българска земя“.

че славяните трябва да имат своя писменост и култура, богослужение на своя език, свои училища и книжовници.

Климент е притежавал качествата на водач и борец. И паметниците, и съчиненията му свидетелстват, че той е умее да защити делото, на което е служел, използвайки подходящи аргументи и контрааргументи. Притиснати от такива аргументи, враговете на славянската черква, училище и книга преминават към клевети и доноси. Те клеветят Методиевите ученици пред княз Светополк, че замисляли нововъведения и че щели да предизвикат въстание против него. Тук враговете на славянската писменост явно са сочели връзките на привържениците на новата славянска култура с широките народни слоеве. Те спечелват на своя страна и папата, тогава току-що заелия папския престол Стефан V, който отхвърля „лъжливото учение” на Методий и забранява славянското богослужение. С това започва разгромът на онова дело, на което е служел Климент в Моравия.

През очертанения период Климент ще е участвувал и в книжовната дейност на своите велики учители и е един от главните представители на книжовната школа, създадена от тях. Едно стигнало до нас негово „слово” в сборник от западнославянски произход го поставя до първите творци на славянската книга. Като най-близък ученик на Кирил и Методий Климент участва в написването на техните обширни жития, т. нар. *Панонски легенди*. Това са два извънредно ценни паметника, които разказват подробно и правдиво живота и дейността на великите борци за славянска писменост. Пресъздавайки живота и дейността на Кирил и Методий, Климент и неговите сътрудници са си поставили за задача да възхвалят делото на двамата възвишени дейци, да го защитят и пропагандират. При разгрома на славянската църква, училище и книга в Моравия Климент понася най-големи беди и мъчения. Ведно с голям брой свои съмишленици, между които са Горазд, Наум, Сава и Ангеларий, той бил окован във вериги и хвърлен в затвор. Осъдени на „вечно изгнание” от столицата на Светополк, борците за славянска църква, училище и книга били предадени на немски войници, за да ги прогонят.

Обсъждайки положението си и изобщо положението на славянската църква, училище и книжнина в Моравия, Климент и сподвижниците му преценяват, че е вече невъзможно да продължат своята дейност в княжеството на Светополк – в моравските черкви и училища, в моравския обществено-културен живот – по начина, по който дотогава са я провеждали. И решават да се пръснат, за да търсят ново поле и нови начини на дейност. Във Велика Моравия остава Горазд, който произхожда оттам, а Климент, Наум и Ангеларий се отправят за България.

Така приключва първият период от живота и дейността на Климент и започва вторият. Тоя втори период обхваща дейността на Климент в пределите на тогавашната българска държава и продължава цели 30 години.

Преценявайки смисъла на дейността на Климент в България, трябва да изтъкнем, че тя няма случаен характер. Климентовият житиеписец отбелязва силното желание на Климент и на неговите сподвижници да отидат в България. Той пише: „Но понеже знаеха, че Господ е заповядал на гонените от един град да бягат в друг град, Христовите изповедници охотно се запътиха към България – за България те мислеха, понеже се надяваха, че България ще им даде успокоение.” Надеждата, че България ще ги приеме добре, е идвала оттам, че по това време българският княз Борис е правел усилия да създаде своя независима църква, която предполага писменост и книга на народен език. Настанили се завинаги в България, Климент и Наум (Ангеларий умира наскоро след идването си в Борисовата столица) се включват в онова огромно и ново по своя характер културно строителство, което започва българският княз Борис и след него продължава цар Симеон.

Най-напред Климент е учител – от 886 до 893 г. В 893 г., когато княз Симеон заема българския престол и решава да се освободи от опека на гръцката църква над българската и над българския културен живот, като издигне по високите постове на църквата славяни, за пръв епископ от български род бил избран Климент. И като учител, и като епископ, Климент

продължава своята книжовна дейност, която е започнал във Велика Моравия. Под ръководството на Климент е процъфтявало образованието, положено върху основата на славянското писмо и книга, образованието на славянски език. Климент успява напълно да създаде в Югозападна България онова, което не е успял да създаде ведно със своите велики учители в Моравия: славянско училище и подготвени за славянската черква и училище свещеници и учители.

Гради се нов живот – живот на цивилизованото средновековно общество, и Климент се стреми да създаде неговия морал в широкия смисъл на думата: да определи отношението на човека към земното, човешкото и към небесното, „божественото”. Като деец и писател със средновековен мироглед той отправя погледа си към небесното – божественото, но последното изисква да се уреди и земният живот на човека, да се разкрият неговите задължения, да се въведе той в „духовния” живот, което ще рече в културния живот на епохата. Климент е убеден, че „духовният живот” ще спаси човека от неговото варварство.

Похвалните слова на Климент са черковни проповеди, написани и произнесени с въодушевление. Ако поученията разкриват елементарните изисквания към новия човек на епохата, похвалите представят в голяма степен църковна поезия, родят се с одите от ново време. Те утвърждават представите, които съставят духовния мир на средновековния човек. Най-интересно похвално слово на Климент несъмнено е посветеното на великия му учител Кирил Философ. Авторът отдава своята почит и дан на създателя на славянската книга, училище и богослужение и пръв славянски светител, не само негов, но и на славяните учител.

Както е известно, старобългарските паметници са писани с две азбуки: с кирилица и глаголица. Фактите говорят, че Кирил е създал т. нар. глаголица. Като изхождат от *Краткото Климентово житие*, в което се съобщава, че Климент измислил по-ясни букви от тези, изнамерени от премъдрия Кирил, немалко филолози и историци отдават т. нар. кирилица на Климент, който я е създал по времето на цар Симеон, който поради своята гръцка образованост се ориентирал към една азбука, по-близка до гръцката, и ѝ дал името „кирилица” в чест на великия си учител.

ИЗВОДИ

Забележителната и многостранна дейност на Климент, неговата обаятелна личност, школата, която създава, и традицията, която оставя, запечатват спомена за него дълбоко в съзнанието на народа. Около името му възникват легенди, били му приписвани чудеса, с които се славят черковните светители. Заедно със своите велики учители Кирил и Методий и с най-близките си сподвижници той бил причислен към лика на светците. За него биват написани жития и черковни песнопения. Чествувала го е не само българската черква, но са го чествували и черквите на другите славянски народи, а също и гръцката и румънската черква.

Днес българският народ почита в лицето на Климент един от създателите на българската култура, на българската писменост и литература и на българското училищно дело. Ето защо много културни институти и особено учебни заведения — основни училища, средни училища, Софийският университет — носят неговото име.

REFERENCES

Georgiev, E. (1962). The flowering of Bulgarian literature from IX – X century. Sofiya: Prosveta press. (**Оригинално заглавие:** Георгиев, Е. *Разцветът на българската литература в IX-X век*. София. Издателство „Просвета”. 1962).

Georgiev, E. (1980). *Cradle of old and new Bulgarian literacy*, Sofia: Narodna prosveta press. (**Оригинално заглавие:** Георгиев, Е. „Люлката на страта и новата писменост”, София 1980).

Ivanov, J. (1970). The Bulgarian antiquities from Macedonia, p.320, Sofia: BAN press. (**Оригинално заглавие:** Иванов, Й. „Български старини из Македония”, 320стр., София 1970).

Lecheva, G. Politics, Centers and Literacy in Bulgaria in the 9th and 10th centuries - alphabets and letters, monuments, literary centers (Pliska, Ohrid, Preslav, Ravna). The Cultural Policy of Boris and Simeon. (**Оригинално заглавие:** *Политика, центрове и грамотност в България през IX и X век - азбуки и писмо, паметници, книжовни средища (Плиска, Охрид, Преслав, Равна). Културната политика на Борис и Симеон – Лекция по Стара българска литература, публикувана в платформа за дистанционно обучение на Русенския университет* <https://e-learning.uni-ruse.bg/>, WEB-базиран курс по Стара българска литература, автор доц. д-р Галина Лечева). Виж: https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?open_item=224023102301224022310811. <25 април 2019>

Lecheva G. Razrabotki za seminarni zanyatiya. – In: Paket na studenta po stara bulgarska literature. (**Оригинално заглавие:** *Лечева, Г. Разработки за семинарни занятия. В: Пакет на студента по Стара българска литература*)

Lecheva, G. The Cyrillo-Methodian Case - Prerequisites and Results. Allows for their life and their work. A Book of Inheritance. (**Оригинално заглавие:** *Кирило-Методиевото дело - предпоставки и резултати. Извори за живота и делото им. Книжовно наследство. – Лекция по Стара българска литература, публикувана в платформа за дистанционно обучение на Русенския университет* <https://e-learning.uni-ruse.bg/>, WEB-базиран курс по Стара българска литература, автор доц. д-р Галина Лечева). Виж: https://e-learning.uni-ruse.bg/indexc.php?open_item=224023102301224022310811. <25 април 2019>

Lecheva.G. The Cyrillo-Methodian tradition in Old Bulgarian written culture. (**Оригинално заглавие:** *Лечева, Г. Кирило-Методиевата традиция в старобългарската писмена култура. В: Старобългарската писмена култура (под печат)* Виж: http://lechevag.blogspot.com/2016/07/blog-post_93.html, 10, <10 май 2019>

Lecheva.G. European policies and the Slavonic Church of METHODI. (**Оригинално заглавие:** *Европейските политики и славянската църква на МЕТОДИЙ. В: Старобългарската писмена култура. Учебно помагало. (под печат).* Виж: http://lechevag.blogspot.com/2016/07/blog-post_19.html. 19 юли 2016. |, <26 май 2019>

Stara (1986). Stara bulgarska literatura. Tom 4. Zhitiepisni tvorbi. Sofiya: Bulgarski pisatel. (**Оригинално заглавие:** *Стара българска литература. Том 4. Житиеписни творби. Български писател, С. 1986*)

Milev, Al. (1966). Extensive biography of Kliment Ohridski from Teofilakt, Sofiya: BAN press. (**Оригинално заглавие:** *Милев, Ал. „Пространно житие на Климент Охридски”, София. Издателство на БАН. 1966*).

FRI-SSS-LHML(S)-07

THE BOOK OF ENOCH¹

Katrin Georgieva – Student

Department of Philological and Natural Science,
University of Ruse “Angel Kanchev”, Silistra Branch
Tel.: 0897897232
E-mail: katriningeorgieva95@abv.bg

Assoc. Prof. Todorka Georgieva, DSc

Department of Philological and Natural Science
University of Ruse “Angel Kanchev”, Silistra Branch
Phone: +359 086 821 521
E-mail: tgeorgieva@uni-ruse.bg

Abstract: The Book of Enoch: In the book Enoch (the son of Jared, the father of Methuselah, and the great-grandfather of Noah) who lived 365 years before was taken by the Lord, says about his journey to the seven Heavens. Enoch was allowed to enter the seventh Heaven where he saw the Lord face to face. He was told to write 360 books that reveal all the Lord's miracles. The Lord himself told Enoch the secrets of creation up to the flood, which was unknown even to the angels. Enoch was then sent back to Earth for 30 days to spread his knowledge, and then had been taken back to heaven forever. On behalf of Enoch the text passes the Lord's message people to follow the highest Christian values for justice, mercy, love and respect of every living creature.

Key words: The Lord, Book of Enoch, Christianity, Heaven, Creation, secrets.

ВЪВЕДЕНИЕ

Към “Книга на Енох” има огромен интерес вече хилядолетия наред, вероятно защото съдържа отговори на много от темелните въпроси на човечеството за Сътворението, които са недостатъчно изяснени в каноничните библейски текстове. По тази причина книгата е намерила отражение в множество религиозни текстове и фолклорни мотиви на различни етнически групи, народи, има огромно влияние върху десетки други съчинения, легенди, езотерически писания, магически обреди и ритуали, трактати с космологичен, апокалиптичен и есхатологичен характер. В тази книга има някаква особена магия, която влече към истинска литературна стихия.

Според библейските текстове Енох е син на Иаред, пряк потомък на Адам от седмото му поколение. Той е баща на Метусела и на дядо Ной – праведникът, спасен от Всемирния потоп и определен да бъде родоначалник на новото, очистено от грях племе. От каноничните книги (главно *Битие* и *Сирах*) за Енох можем да научим малко – че е живял на земята един пълен жизнен цикъл - 365 години, че „ходел праведен пред Господа“ и в един миг изчезнал от земята, тъй като Господ го взел при себе си. С това той се свързва с най-силния от пророците – пророк Илия, въздигнат също така жив на небето с огнена колесница. В този смисъл не е случайна появата на предания, разпространени и по българските земи през Средновековието и Възраждането, че непосредствено преди Второто пришествие и Страшния съд Илия и Енох отново ще се появят на земята.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Книгата на Енох е многопластов апокриф, създаден според изследователите първоначално през V-IV в. преди Христа в Месопотамската диаспора, точно преди

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език: „Книга на Енох“

Вавилонския плен. По-късно, през II-I в. преди Христа, а вероятно и в по-късни епохи, този текст бил попълван и видоизменян, без да се заличават основните епизоди. Творбата първоначално е писана на арамейски, както твърдят изследователите, и до днес е запазена в няколко основни версии на различни езици, които тук ще бъдат представени накратко.

Етиопска версия на "Книга на Енох"

Етиопската версия, позната в два близки в текстово отношение варианта, наречени Енох I и Енох II, отразява най-пълно и най-точно оригинала на съчинението. Постепенно изследователите на книгата диференцират, макар и ненапълно отчетливо (съществуват спорове по въпроса) два варианта на Етиопската версия – по-стар и по-кратък (Енох I или А) и по-нов, но по-обширен (Енох II или Б), като между двата варианта има и някои противоречия при второто и четвъртото видение на Енох. Днес се приема, че към Енох I принадлежат седем от известните ръкописи, съдържащи текста, с хронологичен обхват XV-XVIII век, а към Енох II - 16 паметника от втората половина на XVIII и от XIX век.

Етиопската "Книга на Енох" се състои от пет части, разделени от изследователите и издателите на текста на 108 глави. Първата книга се нарича "Наблюдателите" и се разделя условно на три части. В нея Енох разказва за падналите ангели и техните наследници, родени от любовта им със земните жени – именно те са наблюдателите, които строили високи кули в четирите краища на земята, за да наблюдават небето и да предупреждават идва ли Господното войнство, за да се разправи с тях. По косвените данни тази част се датира от III-II век пр. н. е. Втората книга е посветена на Страшния съд и на последния ден на земята. Специалистите по Енохиадата считат, че това е фрагмент от непознатата в пълнота днес древна "Книга на гигантите". Нейното написване се отнася към III век от н. е. Третата книга на Енох в етиопската версия е озаглавена "Книга за движение на небесните тела" и е съвсем различна от останалите. В нея детайлно се описват слънцето, луната и звездите, дъждът, росата, мъглата, ветровете, годишните сезони и други. Според изследователите това е най-древната част от "Книга на Енох". Четвъртата част е наречена символично "Книга на сънищата", защото разкрива значението на различните сънища на Енох с видения за бъдещето на човечеството и неговия род. Тя се датира приблизително точно – 165-164 година пр. н. е. Малко по-късна от нея е последната, пета част, която съдържа кратка история на синовете на Израил, историята на Ной и послание на Енох до цялото човечество.

Еврейска версия на "Книга на Енох"

Счита се, че древната еврейска версия на книгата не е запазена, макар да е ясно, че я е имало и е оказала огромно влияние върху юдейската апокалиптична литература, започнала бурно развитие след II век пр. н. е. Мотиви от нея се откриват в *Талмуда* и особено в тълкуванията на раби Акива, както и в така наречената "Юбилейна книга", където е заложена идеята за слънчевия календар такъв, какъвто го описва Енох.

Най-вероятно през VI век възниква съвсем нова еврейска версия на "Книга на Енох", която се приписва като псевдоепиграф на един от най-известните равини от третото тананическо поколение - раби Ишмаел бен Елиша (90-135).

Творбата е построена като диалог между раби Ишмаел и Енох, който му разкрива тайните на небето и на небесните създания. Тъкмо в тази книга той е обявен за Метатрон – защитник на света и гонител на падналите ангели. Книгата съдържа 48 глави, като последната включва изброяване и обяснение на всички имена на Метатрон. В различни изследвания тази версия се цитира като Енох III.

Гръцка версия на „Книга на Енох“

Гръцката версия на апокрифа очевидно е била сред най-древните и най-интересни версии (дори преди откриването на кумранските ръкописи и други фрагменти от Мъртво море се е считало, че първоначално книгата е била писана на гръцки език). Преведена е на арамейски

вероятно през II-I век пр. н. е. За съжаление обаче тази версия до днес не е запазена в пълнота. Откъси от нея намираме в три древни пергаментни ръкописа, съхранявани в различни колекции, както и в цитирания на някои църковни писатели. Ръкописните източници са Codex Panopolitnus от VI век, Codex Vaticanus Gr. 1809 от XI в. и т.нар. Chester Beatty-Michigan papyrus (№ 2069 от сбирката на Мичиганския университет) от края на IV век, а цитатите са открити най-вече в съчиненията на византийския историк и хронист Георгий Синкел.

Освен посочените по-горе извори, трябва да се има предвид, че на изследователите са познати и откъслечи от коптска и сирийска версия на творбата, като от коптската е запазена само част от 93 глава, а от сирийската – части от 6 и 7 глави. Всичко това показва колко важна е достигналата до нас пълна Славянска версия на безценната Книга на Енох.

Славянска версия на „Книга на Енох“

Славянската версия не съвпада с нито една от познатите редакции на Книгата на Енох. Предполага се, че тя отразява недостигналата до нас втора гръцка версия на апокрифа, но това са само догадки, които не могат да бъдат проверени. Славянската версия е разпространена също в два варианта – обширен (по-ранен) и кратък (възникнал по-късно, след XV век). В славянския вариант на творбата акцентът е поставен върху разговорите на Енох със самия Господ, който му разказва как точно е сътворил всичко видимо и невидимо и защо ще дойде Всемирният потоп. Всички космически и дуалистични концепти в богомилското учение всъщност почиват върху Книгата на Енох, като на много места просто върху Сатаната се прехвърля онова, което в другите версии според Енох е Божие дело.

Късни версии на „Книга на Енох“

През шестнадесетото столетие в Европа се появява и една нова, магическа версия на Книгата на Енох, която дава началото на силна окултна традиция, базирана на Енохиадата. Автори на тази версия са прочутият английски маг от Елизабетинската епоха и виден мистификатор д-р Джон Дий (1527-1608) и неговият ученик и помощник – д-р Едуард Кели. Според тази последна засега версия на Книгата на Енох светът се е управлявал от седем крале (отговарящи на дните на седмицата), които са назовани Бобогел, Кармара, Бнаслол, Байнепор, Бабалел, Бнаспен и Блумейза. Към тях има съответно седем принца и 42-ма управители, които отговарят за различни дялове на вселената. С помощта на архангелите Михаил, Рафаил и Семиил д-р Дий разговарял с тези седем крале, които му разкриват устройството на света. Тези разговори, отразени много подробно в дневниците му, се водели на таен „ангелски език“, разбираем някога за Адам и Енох, но забравен после от хората. За да бъдат преведени на английски се използвали 48 таблици, всяка разделена на 49 графи с колони, в които са написани отделни букви и цифри, които архангелите и кралете посочвали, за да образуват думите. Тези 48 таблици, които магът оставил на следовниците си, по-късно са наречени 48-те ангелски ключа.

ИЗВОДИ

Едва ли има друга апокрифна творба в цялата духовна история на човечеството, която да е обвита с толкова тайнственост, привлекателност и "забраненост" като „Книга на Енох“. Тя е извоювала с цената на много битки, преследвания и охулвания правото си да остане част от духовната история на човечеството, да обясни и да продължава да обяснява смисъла на Сътворението и на човешкия живот.

REFERENCES

- Christova, B., (2008). The Book of Enoch. Sofia: Queen Mab. (**Оригинално заглавие:** Христова, Б. Книга на Енох. София: Издателство „Кралица Маб“, 2008)
- Kirova, M. (2009) The secrets of Enoch. Sofia. (**Оригинално заглавие:** Кирова, М. Тайните на Енох. София, 2009)

Lecheva, G. Secrets of banned apocrypha (**Оригинално заглавие:** Лечева, Г. Тайните забранени апокрифи. В: Старобългарската писмена култура (учебно помагало). В: E-Learning Shell 2. Виж: <https://lechevag.blogspot.com/2019/03/blog-post.html>)

Musakova, E. (2009) The Book of Enoch. – In: Biblioteka, 2, 2009. (**Оригинално заглавие:** Мусакова, Е. Книга на Енох. – В: Библиотека, 2, 2009)

Petkanova, D. (1982). Old Bulgarian Literature. Sofia: Bulgarian Writer. (**Оригинално заглавие:** Петканова, Д, 1982. Стара българска литература. Апокрифи. София: Издателство: "Български писател", 1982)

FRI-SSS-LHML(S)-08

THE BOGOMILISM – THE ENIGMA OF THE BULGARIAN MIDDLE AGES¹

Maya Mirchanova – Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch

University of Ruse “Angel Kanchev”

Tel.: +359 877 466 188

E-mail: mirchanova2013@gmail.com

Assoc. Prof. Galina Lecheva, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,

University of Ruse “Angel Kanchev”

Phone: +359 88 540 647

E-mail: glecheva@uni-ruse.bg

Abstract: *At the beginning of 10th century, a religious stream was established in the Balkans, which left deep traces in the development of the countries of Eastern and Western Europe in the course of its dissemination. On the territory of Bulgaria, the followers of this unorthodox doctrine are known as the Bogomils, in the name of the supposed founder of this doctrine – Pop Bogomil. They are anathematized and persecuted, admired and glorified, satanised and blessed, but at the end, the Bogomils continue to provoke interest to this day.*

Keywords: *secret, heresy, Bogomils, Paulicians, Cathars, Albanians, Bossians, Inquisition, Esoteric, "good people / Christians"*

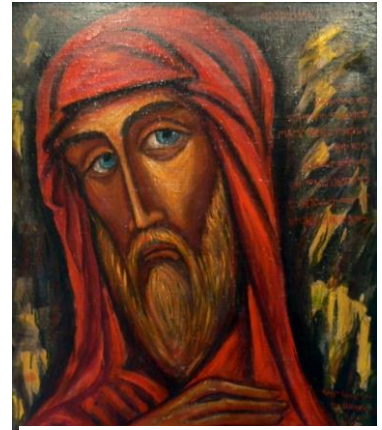
ВЪВЕДЕНИЕ

През последното десетилетие интересът към богомилството се възражда, но от социално движение (Й.Иванов, Д.Ангелов, Д.Петканова) то вече се интерпретира като учение/философия на аристократичния елит (В. Вачкова, М. Арабаджиева, Д. Попхристов), разпространено по българските земи; предвестник на протестантската реформация (Г. Василев) за негов основател се смята не Богу-немилият герой на Презвитер Козма, а най-малкият син на Симеон Велики – Вениамин, известен в теория на конспирацията като Боян Мага; неговото влияние се търси в разпространението на исихазма чрез Теодосий Търновски и Евтимий - Патриархът Български; приема се че френските катари и италианските албигойци изповядват същата вяра на „добри християни“ (Еманюел Льо Роа Ладюри, Жан Блум и Ръоне Нели, Жерар Дьо Сед), но за разлика от тях (Е. Лазарова) в България богомилите никога не са били преследвани и богомилска книжнина не е била изгаряна.[16]

За разлика от библейската представа за Сътворението, където нашият вид е представен като венец на Божието съзидание, богомилите смятат, че Дяволът стои зад човешката поява. Като негово творение човекът цял живот трябва да се стреми да се изплъзне от материалните окови на физическия свят и да търси духовно единение с Бог. Богомилите вярват, че след множество превъплъщения и със силата на волята, човешката душа престава да бъде владение на Дявола и в крайна сметка се пренася в Божието царство.

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език „Богомилите – енигмата на българското средновековие“.

В хода на своето развитие учението развива две често противопоставящи се една на друга идеологии – крайното (абсолютно) богомилство, чийто представители се присъединяват към **павликяните** и умереното (смекчено) богомилство, останало едноименно с ереста. Принципната разлика между двете доктрини е в равностойния с Господ статут, който павликяните придават на Дявола и убедеността на богомилите в превъзхождащата мощ на Господа спрямо неговия антипод.

Предполагам портрет на поп Богомил

Представата на богомилите за дуалистично разделение на Света на ДОБРО и ЗЛО не е нещо ново. До разпространението на исляма, доктрината на зороастризма, изповядвана от персите, постулира подобен пантеон в лицето на върховните богове Ахура-Мазда (доброто) и Ариман (злото); в староиндийските Веди Богът на светлината Арджуна се бие със змея на дълбините Вритра. След убийството на Вритра всичко, което е потенция, става реалност; в славянската митология отново Светлината Перун се бие със змея, скрит в корените на Космическото дърво, побеждава ги и Светът се сътворява.

Така, имайки две силно поляризиращи една спрямо друга позиции, трябва да се насочим към търсенето на истината някъде по средата. Като граничеща с персийските земи Византийската империя неизбежно допуска през границите си чуждестранни течения и неволно се превръща в политеистична земя, през която различни доктрини „обхождат византийското **ойкумене** и продължават на Запад, следвайки пътя на Слънцето. За това способстват мултиетническият характер на империята и типичната за балканските страни религиозна толерантност. След адаптирането на тези учения към християнството, те лягат в основите на богомилската философия. Фактът, че минават през Византия, не означава, че тези идеи пускат корени на нейна почва.

ИЗЛОЖЕНИЕ

През Средновековието **Балканските държави винаги са били характерни с религиозната си толерантност**, дължаща се вероятно на властващото правило на ЦЕЗАРОПАПИЗМА (светската власт над духовната). Убеждението им, че материалният свят и най-вече хората са дяволско творение, кара богомилите да проповядват незачитане авторитета на държавната и църковна власти. Тези убеждения противоречат на монотеистичното християнство, което налага формулата „**един Бог – един император**“ (Божи наместник):

„...като хулят богатите, (богомилите) учат своите да не се подчиняват на господарите; мислят, че са омразни на Бога тези, които работят на царя и заповядват на всеки слуга да не работи на своя господар“¹.

Така богомилите отричат, че монархът е фигура поставена от Бога да ги управлява и съответно християните не му дължат подчинение. От своя страна в рамките на своята доктрина те показват, че изходът за спасение на човешката душа е присъединяването към тяхното учение. Това в крайна сметка провокира централната власт в съответните държави да вземе мерки, които често се родят с тези на Инквизицията.

Изворните данни ни позволяват да разполагаме с относително малко неопровержими факти относно възникването и първоначалното разпространение на богомилството в България. Главно от „**Беседа против богомилите**“ на Презвитер Козма и „**Синодикът на цар Борил**“,

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език „Презвитер Козма. Беседа против новопоявилата се ерес на поп Богомил“.

научаваме, че за създател на богомилската ерес, поне за съвременниците на тези текстове се счита обвитата в легенди фигура на българския поп Богомил, живял по времето на цар Петър:

„На поп Богомил, който при Петър, българския цар, възприе тази манихейска ерес и я разпространи в българската земя....анатема“. „И тъй се случи, че върху българската земя, по време на царуването на набожния цар Петър, живееше един поп Богомил...започнал пръв да проповядва ереста на българска земя.“¹

Както научаваме от пространното изследване на **екзарх Стефан** [10] от 20-те години на Х век почвата за разпространението на еретично движение е била изключително благоприятна при царуването на Петър. Изминало е едва столетие от откъсването на българския народ от неговите езически корени и така „*поп Богомил се появи с нова религиозна и политическа система, която бе свързана с миналото – толкова скъпо на езическата душа на народа*“. Българският народ чувства ереста като по-близка до своята действителност, отколкото византийското християнство, проповядвано първоначално в крайно неразбираема за простолюдието форма. В трудовете си **екзарх Стефан** е силно повлиян от творчеството на **Презвитер Козма** и също като него застъпва идеята, че прекаленото „византиниране“ на българското духовенство е аристократичен и книжовен елит в крайна сметка отчуждава народа дотолкова, че като форма на своеобразна съпротива той търси израз и демонстрация на своето недоволство в разпространението на богомилството. Самият Козма красноречиво отбелязва, че „*мързелите, грубите, притъпените и слепи свещеници*“ се занимават „с церемонии, защото те им доставят доходи и им донасят парите на народа“. Екзарх Стефан също не пести думите си и посочва че „...се създава ситуация на откъсване и противопоставяне на върхушката и пълното им пренебрежение към духовните потребности на народа“.

Богомилството привлича вниманието на редица балкански владетели: **византийския император Алексей I Комнин** (1081-1118), **сръбския жупан Стефан Неман** (1168-1196) и **българския цар Борил** (1207-1218). И в школските учебници се споменава църковния събор, организиран от Борил (1211 г.), от който е останал (частично запазен) Бориловия синодик:

„Като узна това (разпространението на богомилството) прочее преблагочестивият цар Борил, разпали се от божествено желание, изпрати да ги съберат (богомилите) по цялото негово царство подобно на някакви плевели в снопи и повели да се събере събор. Когато прочее се събраха всички епископи, свещеници и иноци, а също така и всички боляри и голямо множество избран народ.“

Споменава се, че Борил дава възможност на богомилските водачи да изкажат принципите на своето учение. Богомилите действително разкриват основите на вярата си пред събора. Това дава основание на някои изследователи да твърдят, че съборът не е „анти“, а богомилски (В. Вачкова), защото от Бориловия синодик и „Алексиадата“ на Анна Комнина медиевистиката де факто черпи сведения за философията на богомилството, така като от „Тайната книга“ (в двата ѝ латински преписа), се черпят сведения за катарството и албигойството. Възможно е Борил да са свикал събора, за да даде на богомилите трибуна, на която да изложат учението си. Нещо подобно прави и Алексей I Комнин, канейки в двореца си Василий Врач, с когото дълго беседва, т.е. слуша съвършения богомил и се запознава с учението.

Приблизително през този период богомилското учение се разпространява и в други балкански държави като Сърбия и Босна и печели сподвижници дори сред елитните прослойки на населението. В началото на XIII век при бановите Кулин и Нинослав, набиращата влияние Босненска богомилска църква за известно време става официална църковна институция в Босна и съседните земи. Несъмнено възможността да се сдобият с подкрепата на българския владетел е шанс, който богомилите не желаят да подминат.

¹ Презвитер Козма. Беседа против новопоявилата се ерес на поп Богомил

И така след като богомилите излагат принципите на учението си, „капанът“, заложен от българския цар щраква

...„А те (богомилите), като стояха безгласни подобно на риби, бяха обзети напълно от недоумение.“ ... и Борил осъжда богомилската ерес, като налага сурови наказания върху събралите се богомили и тяхното паство. Някои се отричат от богомилската доктрина и най-малкото привидно се връщат в лоното на църквата. А какво бива отредено за тези, които отказват да се отрекат от ерестта, разбираме от следния кратък цитат:

„А онези, които не се покориха на православния събор, бяха предадени на различни наказания и заточение“. Въпросните „наказания“ са обект на дебати, но тук трябва да се има предвид **каква е била обичайната практика за борба с еретици през Средновековието** и многозначителен пример от самата Византия – в „Алексиада“ на Анна Комнина четем:

„...Тогава палачите... го вдигнаха високо и го хвърлиха... сред кладата. Пламъкът, сякаш разлютен, погълна нечестивеца така, че не се усети никаква миризма, нито димът се промени, само се появи някаква бяла ивица от дима посред пламъка.“ Въпросният цитат ни показва гибелта на известния еретик и богомил Василий Врач около столетие по-рано.

Борил не успява да изкорени богомилството (спорно е дали това е била целта му). Николо Макиавели смята, че колкото по-силно стискаш нещо, толкова повече то се изпълзва измежду пръстите ти. Подобно становище важи и за положението с богомилската ерес в началото на XIII век. Въпреки преследванията, богомилството продължава да съществува на българска територия и след събора от 1211 г. Неговите членове се ползват с голям авторитет и сред западните дуалистични ереси, особено сред катарите. В популярната бележка на **Райнер Сакони** (приписка в Каркасонския текст на Тайната книга) са посочени **Българската и Драговичката църкви**, от които „водят произхода си всички останали ереси“ [13, 14].

Тези данни идват да покажат две неща – на първо място размерите, които са имали еретическите църковни общини на територията на България и Балканите и фактът, че в Западна Европа понятията богомил и българин стават тъждествени. В своите записки под името българска Райнер Сакони има предвид богомилска, а според някои **Драговичката църква** е по всяка вероятност организацията на павликяните.

Въпреки подчертано анархистичния характер на БОГОМИЛСТВОТО, не трябва да се отрича и неговата ЗНАЧИМА РОЛЯ В РАЗВИТИЕТО НА БАЛКАНСКАТА ЛИТЕРАТУРА по време на неговото съществуване. Самият екзарх Стефан не крие възхищението си към този принос на богомилите, въпреки религиозните критики, които се чувства задължен да отправи към тях: „Жаждата за знание, развиваше богомилите, чийто ум бе отворен за любознателността. Те представляваха най-просветената част от народните слоеве. На тази умствена любознателност се дължи до голяма степен народната литература.“ Тази своя „просветеност“, според екзарх Стефан, богомилите дължат на факта, че във всяка своя община те разполагат със собствено училище и книжовен център. До голяма степен богомилството дължи разпространението си на своето апокрифно творчество, в което анонимните богомилски автори описват по доста художествен начин редица известни библейски трактати и събития. Уважението на екзарх Стефан към богомилското литературно творчество е повече от очевидно в следния цитат:

„Тук, което се случи с Илиадата, Одисеята и техните герои се случи тожже със Стария и Новия завет...анонимните автори на апокрифите попълват това нещо върху което Стария и Новия завет мълчат. Всичко, което Библията не съдържаеше и което по природа интересува масите, разказвачът го притуряше и обясняваше.“ Очевидно във възход е било и „артистичното и историческо апокрифно творчество“, в което, както отбелязва екзарх Стефан, „няма и следа от богомилска ерес“. Така можем да си обясним защо богомилството се радва на такова одобрение сред балканското простолудие, превръщайки се според екзарх Стефан в „необходима храна за разбунтувал се народ, недоволен и деморализиран от различни агенти и мисионери“.

Богомилството в България и на Балканите замира скоро след като балканските държави изгубват независимостта си от набиращия сили Османски бейлик. Причините за този край на богомилството са обект на продължителни дебати в българската историография и около него битуват редица схващания. Някои смятат, че продължителните гонения и жестоки наказания в крайна сметка отчуждават богомилите дотам, че те всъщност приветстват покорителя, приемайки доброволно исляма. Също толкова вероятно е обаче по-голямата част от богомилските общини да са потърсили убежище на запад, а оцелелите еретици да са се приобщили към съпротивата срещу общия враг във време, в което балканските народи са прекарвали повече време в борба за своето оцеляване, отколкото в спорове по религиозни въпроси.

ИЗВОДИ

През съществуване си богомилството, макар и заимствайки идеи от други доктрини, създава уникален пантеон с вярата си. Анархистичните възгледи на богомилите са може би били привлекателни за непривилигированите слоеве на балканските общества, но несъмнено са оказали пагубно влияние върху интегритета на раздираните в политическо отношение Балкани. Съмненията, които богомилската доктрина посява в народа спрямо политическите му и религиозни ръководители, вероятно са имали своя деморализиращ ефект в навечерието на османското завоевание. Въпреки това не трябва да се отричат и неоспоримите им постижения в областта на развитието на апокрифното литературно творчество, обогатяването на българския език и разпространението му сред южнославянските народи.

Не на последно място е и ролята на **богомилството като мост между Изтока и Запада**, като техните идеи са заимствани и от много други общества в Западна Европа, сред които най-голяма известност имат несъмнено **катарите**. Подумите на проф. Георги Василев, богомилите полагат основите на една идея за развиване на човешките дух и индивидуалност, което по негово мнение е предренесансово явление. Подобно обаче на много други доктрини преди себе си и богомилството постепенно се превръща в средство за постигане на цел – власт, положение, богатства към които се стремят негови лидери, привидно споделяйки първоначалните богомилски идеали и виждания за света. Това е най-видно при катарството. Така в известен смисъл може да кажем, че не самата ерес е дяволска. А че всъщност нейните лидери, превърнали се в това срещу което са се борели първоначално, затвърждават с действията си схващанията на своите противници.

REFERENCES

- [1] Arabajieva, Maria. For Boyan Magga, Bogomil's doctrine and ancient esoteric doctrine. (**Оригинално заглавие:** Арабажиева, Мария. За Боян Мага, богомилското учение и древната езотерична доктрина). Лекция Виж: <https://www.youtube.com/watch?v=e4X-LtZ-AzE>, <15.05.2019> [A1]
- [2] Blagoev, Nikola. Pravni i socialni vazgledi za bogomilite. M. Arabajieva. 2015. (**Оригинално заглавие:** Благоев, Никола. Правни и социални възгледи за богомилите. М. Арабажиева. 2015)
- [3] Vachkova V. I Hr. Bukovski. Zagadkata na stechkite i simwolite pri Bogomilite. (**Оригинално заглавие:** Вачкова В. и Хр. Буковски Загадката на стечките и символите при Богомилите. Виж: <https://www.youtube.com/watch?v=MYM1_6sb7XU, < 15.05.2019>
- [4] Vasilev, G. Amerikanskiqt baptistki istorik Linas Broket za bogomilstwoto kao predwestnik na protestantskata Reformacia. (**Оригинално заглавие:** Василев, Г. Американският баптистки историк Линъс Брокет за богомилството като предвестник на протестантската Реформация). Виж: <http://ebox.nbu.bg/pro/7%20Georgi%20Vasilev%20+%20r.pdf> <15.05.2019>
- [5] Vachkova, V. Bogomilskata alternative. 2017. (**Оригинално заглавие:** Вачкова, В. Богомилската алтернатива. 2017)

- [6] Vachkova, V. Tainoto uchenie na bogomilite. (**Оригинално заглавие:** Вачкова, В. Тайното учение на богомилите <https://www.youtube.com/watch?v=EQd3LTd9pJQ> <10.05.2015>
- [7] Velikata eres. Dokumentalen film. (**Оригинално заглавие:** Великата ерес. Документален филм. Виж: <http://ebox.nbu.bg/pro/7%20Georgi%20Vasilev%20+%20r.pdf>,) <15.05.2015>
- [8] Glogov, Anton. Bogomilskoto uchenie. 1915, 1939, 2017. (**Оригинално заглавие:** Глогов, Антон. Богомилското учение. 1915, 1939, 2017)
- [9] Dio Sed, Jerar. Tamplierite – paziteli na hermetechnite znanja. 2008. (**Оригинално заглавие:** Дьо Сед, Жерар. Тамплиерите – пазители на херметичните знания. 2008)
- [10] Ekzarh Stefan. Bogomilite I prezviter Kozma. 2012. (**Оригинално заглавие:** Екзарх Стефан. Богомилите и презвитер Козма. 2012)
- [11] Emanuiel Lio Roa Ladiori. Montaiu: Katarite I inkviziciata (1294 – 1324). (**Оригинално заглавие:** Еманюел Льо Роа Ладюри. Монтаю: Катарите и инквизицията (1294 - 1324 г.). 2019)
- [12] Jan Blum I Rione Neli. Poslednite eretici. 2005. (**Оригинално заглавие:** Жан Блум и Рьоне Нели. Последните еретици. 2005)
- [13] Ivanov, Iordan. Bogomilski knigi I legend. (**Оригинално заглавие:** Иванов, Йордан. Богомилски книги и легенди. Виж: http://macedonia.krora.ina.com/ji/ji_uvod_5.htm, <15.05.2019>
- [14] Izvoriza bogomilite. M. Arabajieva. 2013. (**Оригинално заглавие:** Извори за богомилите. М. Арабджиева. 2013)
- [15] Lazarova, Erika. Bogomilo – katarskata filosofia. 2013. (**Оригинално заглавие:** Лазарова, Ерика. Богомилско-катарската философия. 2013 Виж и: <http://tksi.org/SUB/papers/1-2/1-2-33.pdf> <12.05.2019>
- [16] Lecheva, G. The heretics, called * Bogomils * and their secret books. (**Оригинално заглавие:** Лечева, Г. Еретиците, наречени *богомил* и техните тайни книги. В: Старобългарската писмена култура. (под печат). Виж: http://lechevag.blogspot.com/p/blog-page_18.html <22.05.2019>)
- [17] Obolenski, Dimitrii, Studia varhu balkanskoto novomaniheistvo. 1998. (**Оригинално заглавие:** Оболенски, Дмитрий. Студия върху балканското новоманехейство. 1998)
- [18] Petkanova, D., Starobalgarska literatura IX – XVIII vek. Sofia, 1997. s. 300 – 312 (**Оригинално заглавие:** Петканова, Д., Старобългарска литература IX – XVIII век. София, 1997. с. 300 – 312)
- [19] Pophristov, D. Za bogomilite “ot usta na uho”. 2015 (**Оригинално заглавие:** Попхристов, Д. За богомилите „от уста на ухо“. 2015)
- [20] Pundew, Vasil. Boian Maga. Maria Arabadjeva. (**Оригинално заглавие:** Пундев, Васил. Боян Мага. Мария Арабаджиева.)
- [21] Rione Neli. Rakopisite na katarite (Tainata vecheria ili interrogation johannis; Kniga za dvete nachala; lionski oksitanski trebnik, latinski trebnik, dablinski trebnik. 1999. (**Оригинално заглавие:** Рьоне Нели. Ръкописите на катарите (Тайната вечеря или interrogatio johannis; Книга за двете начала; лионски окситански требник, латински требник, дъблински требник). 1999.
- [22] Svobodna enciklopienia. Wikipedia. (**Оригинално заглавие:** Свободна енциклопедия. Wikipedia) <[https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%83%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D1%8A%D0%BC_\(%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B8%D1%8F\)](https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%83%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D1%8A%D0%BC_(%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B8%D1%8F))>
- [23] Taini uchenia i lecheniq nabogomilite. 2016 (**Оригинално заглавие:** Тайни учения и лечения на богомилите. 2016)
- [24] Vachkova, V. Novi bogomilski razkritia – niama kladi; isihasti I bogomili edno (**Оригинално заглавие:** Вачкова, В. Нови богомилски разкрития - няма клади; исихасты и богомили едно. Виж: https://www.youtube.com/watch?v=d8EfQa0aTkQ&list=PLmK1_2RAbo0Qpb364bE9BahTEjU8II56E&index=13&t=24s, <17.05.2019>

FRI-SSS-LHML(S)-09

THE DEVELOPMENT OF A COMPARATIVE AND SUPERB DEGREE, REFLECTED IN THE "TROYAN NOVELETTE"¹

Gabriela Petrova – Student

Department of Philological sciences,
University of Ruse "Angel Kanchev", Silistra Branch
Tel.: 0878410319
E-mail: gabchi_0601@abv.bg

Assoc. Prof. Todorka Georgieva, DSc

Department of Philological and Natural Science
University of Ruse "Angel Kanchev", Silistra Branch
Phone: +359 086 821 521
E-mail: tgeorgieva@uni-ruse.bg

Abstract: The paper examines the comparative and superlative degree of adjectives by first deploying the meaning of the grammatical category. Qualitative adjectives mean the quality or property of an object that can be more or less covered. In the Old Bulgarian language, qualitative adjectives had special synthetic forms, which meant that a sign was more pronounced than the same trait in another subject. The forms and meanings of the comparison levels are considered: (1) Positive - it means an attribute or quality without being compared to the same quality in another object; (2) Comparative grade - expressed in a form formed by the particle "in" the form of a positive degree in single or plural; (3) Superlative - it is expressed in a form formed by the particle "most" in the positive form. The excellence in Old Bulgarian does not have special forms. A relative superlative degree, with some comparison, is given in the comparative grade. The particle "most" strengthens the comparative degree, giving it a sense of excellence, most pronounced in the "Troyan novelette". A significant number of adjectives have been used in the "Troyan novelette". Sophisticated words, as well as simple words formed in a positive way, are used. In the comparative form, the development of analyticism is reflected. There are forms formed in the old way with suffix, also forms formed in the new way with the particle more.

Keywords: adjective, grammatical category, comparative degree, superlative degree, "Troyan novelette"

ВЪВЕДЕНИЕ

Същност на граматическата категория степен

Качествените прилагателни имена означават качество или свойство на предмет, което може да бъде застъпано в по-голяма или в по-малка степен. Когато употребим например словосъчетание *широк двор, висока сграда, тясна улица*, ние нямаме представа за точните размери на назованите обекти, за широчината на двора, за височината на сградата или за теснотата на улицата. Можем да си ги представим с едни или с други размери, по-големи или по-малки.

Но и чрез употребата на тези прилагателни ние си мислим наличието на качеството само у един предмет, без да го сравняваме или съпоставяме със същото качество у други предмети.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В старобългарския език качествените прилагателни са имали особени синтетични форми, които са означавали, че даден признак е застъпван в по-голяма степен в сравнение със същия признак у друг предмет, например: *добър* - *добреи* 'по-добър', *добреиши* 'по-добра', *добреэ* 'по-добро'.

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език „Развитието на сравнителна и превъзходна степен, отразено в “Троянските послания”

Чрез особени форми прилагателните имена в съвременния български език също могат да изразяват степента на признака (качеството – свойството) на предмета в сравнение със същото качество у други предмети.

Тази промяна на формата, за да се означае, че качеството е в по-висока степен в сравнение със същото качество у друг или други предмети, се нарича степенуване на прилагателните имена, а самите форми – степени за сравнение.

Форми и значения на степените за сравнение

Прилагателните имена в съвременния български език имат три степени за сравнение: положителна, сравнителна и превъзходна.

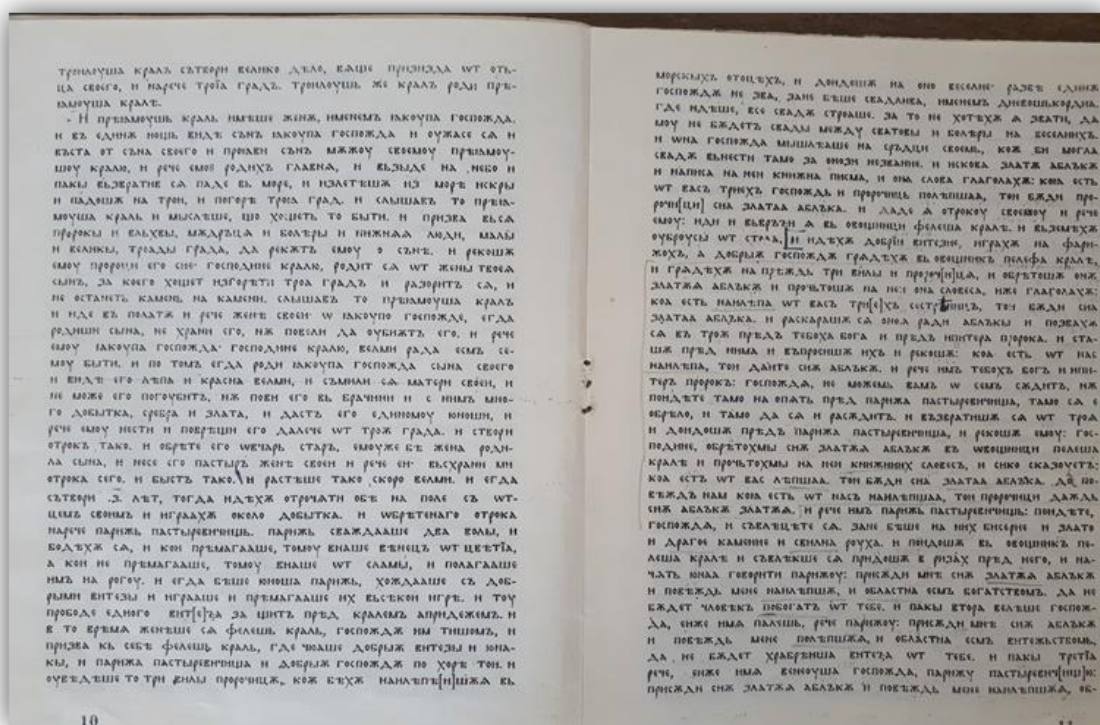
а) **положителна степен.** Изразява се чрез обикновената форма на прилагателното (членувана или нечленувана). Тя означава признака или качеството, без да се сравнява със същото качество у друг обект, например: *хубава* книга, *хубавата* книга; *големи* успехи, *големите* успехи; *добър* другар, *добрият* другар; *лесен* начин, *лесният* начин и пр.

б) **сравнителна степен.** Изразява се с форма, образувана чрез частицата **по -** + формата за положителна степен в единствено или множествено число (членувана или нечленувана), например: *хубава* книга – *по-хубава* книга, *високо* дърво – *по-високо* дърво, *добрият* ученик – *по-добрият* ученик, *възрастните* хора – *по-възрастните* хора и пр.

Сравнителната степен на прилагателното означава, че назованият признак е в по-висока степен в сравнение със същия признак у друг обект. При това, което се употребява формата за сравнителна степен, се мислят **само два обекта, които се сравняват по даден признак.**

в) **превъзходна степен.** Изразява се с форма, образувана чрез частицата **най-** + формата за положителна степен (членувана или нечленувана), например: *хубав* кон – *най-хубав* кон, *големите* успехи – *най-големите* успехи, *добрата* работа – *най-добрата* работа и пр.

Превъзходната степен означава, че назованият признак е в най-висока степен в сравнение със същия признак у други предмети. При това, когато се употребява формата за превъзходна степен, се мислят винаги **повече от два обекта, сравнявани по един и същи признак.**

Подобно на общославянски и старобългарският книжовен език е различавал неопределено, именно склонение на прилагателните и покрай него е притежавал и определени, сложни форми на прилагателните, които са се образували от именните и съответните форми на анафоричното местоимение. Прости форми са напр.: новъ, нова, ново (ед. ч.); нови, мъжки род, мн. ч.; новы, ж.р.; нова ср. р.; сложни форми са: новыи (и изяснено: новои, лѣкавои), новая, ново-; мн.ч. новии, новы^а, новая. В старобългарския и в среднобългарския език употребата на сложните форми на прилагателните имена преобладава над употребата на прости им форми: до чръного каменѹ (грамота от 1342г.), от живого огнѹ, плавогровѣстого и др. (в *Троянската повест* от 14. век).

Най-дълго новобългарски са се запазили сложните родителни форми за мъжки и среден род, единствено число с окончанието **-ого** (в северозападните диалекти **-ога**; в родопските говори **-тог**, **-ток**) или **-его** (в народната поезия): *коня крилатого, от милого бога; светого Ивана; во белега града; Риста бога малего, суроего елена; нашего Ивана и др.*

В „Троянската повест“ се срещат значителен брой прилагателни имена. Употребени са както прости, едносъставни, така и сложни думи в положителна степен. Във формите за сравнителна степен е отразен развоят към аналитизъм. Има форми, образувани по стария синтетичен начин – със суфикс, но също и форми, образувани по новия аналитичен начин с частицата *по-*: да не бѣде храбрѣиша витеза § тебе и да не бѣдетъ члѣкъ побогать § тебе; похраберъ § тебе; по скоро и др.

Разликата между българския и останалите славянски езици и в тази точка е само по степен: докато те стоят на степен I и II, среднобългарски се е издигнал до степен III, на която стои и новобългарски, срв.: коа естъ § ваТ; лѹпшаа (I); коа естъ § вась... полѹпшаа - коа е наилѹпиша, наилѹпшаа (II) и вече както в новобългарски: коа естъ наилѹпа § вась; коа е наилѹпа въ всѹа грѹца (III). Формите полѹпшая, наилѹпшая са били почувствани като ненужни, ако е могло да се каже вместо това: полѹпа, наилѹпа.

Забележително е, че същите частици по- и най- се явяват при глаголите в същата функция. Още в дамаскините се срещат такива употреби: — слинцето по'свети; заради това го и бѣкъ наи почете. Един стихоплетец е написал през 1875 г.: *Като тъпчеш теменугата, по мирише, колкото гониш поета, той по пише...*

Превъзходната степен в старобългарския език не е притежавала специални форми. За нейното изразяване са се използвали различни начини. **Относителна** превъзходна степен, при която има някакво сравнение, се предава с формата за сравнителна степен. Най-често тя е в съчетание с родителен падеж, ед. ч. на местоимението *вьсь – вьсэя: вьсэхъ мьнии ‘най-малък’* (Мк 9.35 *Мариинско евангелие, Зографско евангелие*); *кротчаи паче вьсэхъ чловэкъ на земи ‘най-кротък’* (*Супрасълски сборник*, 383.23); *сами сѡште вьсэхъ нечистѣише ‘най-нечисти, най-грешни’* (*Супрасълски сбирник*, 358.23). Превъзходната степен от гръцкия оригинал се предава в старобългарския превод с просто прилагателно: *иже бо разорить ѳдинѡ заповѣдии сихъ малыхъ*.

Абсолютната превъзходна степен, при която не е налице сравнение с нещо, се изразява с наречията *ѡло* (най-често) или *вельми* ‘много, твърде’, прибавени към простото прилагателно, напр.: *на горѡ высокѡ ѡло*; *посълахомъ мѡжа честива и благовѣрна, кънижъна ѡло и философа* (*Пространно житие на Кирил*).

Частичката *наи* засилва сравнителната степен, като ѝ придава смисъл на превъзходна. В старобългарски тя се среща само при наречия, и то предимно в кирилските паметници. В „Троянската повест“ от 14. век има засилена употреба, напр.: *наипаче ‘най-много’ – на родъ чловѣчьскыи искони воюѡи дияволъ. и наипаче на роды съпаса нашего; наиваште ‘най-много, болшинството’: отъ нихъ же наиваште отъ елиспонтъскыхъ. и отъ асиискыхъ градовъ бѣахѡ; наискорѣѡ ‘най-бързо’: въ ты наѡскорѣѡ вѣходѡтъ дѣволъ* (*Клоцов сборник*, 8а37); формата *наитрѣбъши* ‘най-подходящ, най-добър, най-полезен’: *яже сѡтъ наитрѣбъши пѡсти* *Нечению*, където тя е определение на съществителното *пѡсти*, е изключение.

ИЗВОДИ

Както в другите славянски езици и в българския език първоначално частиците ‘по’- и ‘най’ се употребяват за усиляване на старите синтетични форми на сравнителна и превъзходна степен. С развитието на нашия език към аналитизъм, употребата им се разширява: *наискорѣѡ, наиваште, наитрѣбъши*. За това свидетелства езикът на *Троянската повест*, където редом със по-старите форми за сравнителна и превъзходна степен се употребяват и новите, и контаминирани форми, образувани чрез наслагването на новите върху старите форми.

REFERENCES

- Barbalova, Z. (1997). *Savremenien bulgarski ezik Morfologiya*. Izdatelstvo: Svetlik Zemizdat. Sofia, 1997. (**Оригинално заглавие:** Барбалова З. *Съвременен български език. Морфология*. София. Издателство „Светлик Земиздат“, 1997)
- Lecheva, G. Secrets of banned apocrypha (**Оригинално заглавие:** Лечева, Г. *Тайните забранени апокрифи*. В: *Старобългарската писмена култура (учебно помагало)*. В: *E-Learning Shell 2*. Виж: <https://lechevag.blogspot.com/2019/03/blog-post.html>)
- Mirchev, K. (1978). *Istoricheska gramatika na bulgarskiya ezik*. Sofia: (**Оригинално заглавие:** Мирчев К. *Историческа граматика на българския език*. София. 1978)
- Mladenov, S. (1979). *Istoriya na bulgarskiya ezik*. Sofia: Izdatelstvo na Bulgarskata akademiya na naukite (**Оригинално заглавие:** Младенов С. *История на българския език*. София. Издателство на Българската академия на науките, 1979)
- Stoyanov, S. (1976). *Gramatika na bulgarskiya knizhoven ezik*. Sofia: Izdatelstvo „Nauka i izkustvo“ (**Оригинално заглавие:** Стоянов Ст. *Граматика българския книжовен език*. София. Издателство „Наука и изкуство“, 1976)
- Troyanska povest. Троянска повест. URL: https://www.europeana.eu/portal/bg/record/2063614/BU_280_03.html

FRI-SSS-LHML(S)-10

THE WORDS WITH ROTATIONAL SEMANTICS IN THE BULGARIAN LANGUAGE¹

Mariyana Georgieva – Student

Department of Philological and Natural Science,
University of Ruse “Angel Kanchev”, Silistra Branch
Tel.: +359 884 177 226
E-mail: minnie86@abv.bg

Assoc. Prof. Todorka Georgieva, DSc

Department of Philological and Natural Science
University of Ruse “Angel Kanchev”, Silistra Branch
Phone: +359 086 821 521
E-mail: tgeorgieva@uni-ruse.bg

Abstract:

The denial has a complex and multifaceted character. It is about logic, philosophy, psychology, and linguistics. In the Bulgarian linguistic literature, it has been the subject of larger and smaller studies and articles, which are mainly seen from a syntactic point of view and in a comparative aspect. The denial is also blatant in lexicology, in the order of enumeration of ways to form antonyms. In morphology, only the formation of negative forms in the verb categories connected with the type of verb is followed.

From the rest of the speech, negation occurs only in negative pronouns and pronouns. In the syntax, the negative is expressed by the particle "no", in the case of "neither", the syntactic denial is defined as the "update", the bearer of current, new information in the sentence.

ВЪВЕДЕНИЕ

Отрицанието има сложен и многостранен характер. Към него имат отношение логиката, философията, психологията и лингвистиката. В българската езиковедска литература е било обект на по-големи и по-малки студии и статии, като е разглеждано главно от синтактична гледна точка и в съпоставителен аспект. Отрицанието се явява бегло и в лексикологията, в реда на изброяване на начините за образуване на антоними. В морфологията последователно се проследява само образуването на отрицателни форми при глаголните категории, свързани и с вида на глагола. От останалите части на речта отрицанието се явява само при отрицателните местоимения и местоименни наречия. В синтаксиса отрицанието се изразява чрез частицата „не“, в отделни случаи с „нито“. Синтактичното отрицание се определя като „актуализатор“, носител на актуална, нова информация в изречението.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Отрицанието като изразител на негативна семантика в съвременния български език

Отрицателните частици също като утвърдителните имат ясно определено смислово съдържание. С тях се отричат части на изречението или цялото изречение и се оформят отрицателните изречения. Отрицателните частици са частиците *не*, *ни* и *нито*. Към тях се отнася и частицата *недей*, която като извършител на отрицателна заповед има смесена функция на отрицателна и волево-подбудителна частица. В някои случаи отрицателните

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език „Думите с ротационна семантика в българския език“.

частици носят и усилителен или емоционален оттенък. Частиците **не**, **ни** и **нито**, чиято основна функция е да изразяват **отричане**, се различават помежду си смислово.

1. Частицата **не**: наред със случаите, в които служи за пълно отричане, може да изразява непълно отричане или да придава и утвърдителен смисъл на изречението.

а) **пълно отричане** се постига при употребата на **не** към сказуемото на изречението. В този случай частицата отрича смисъла на цялото изречение и служи да се посочи нещо противоположно, напр.:

Не е лъжа, гдето се рекло, че човек притръпва пред най-големите ужаси (З. Стоянов).
Обади се куче, проточи лай и зави... - *Стояне, чу ли? Не е на хубаво това виене!* (К. Петканов).

Отрицателният смисъл на изречението се усилва, когато частицата **не** се употребява с други отрицателни думи (отрицателни местоимения, наречия или пък с частиците **ни**, **нито**), напр.: *Дядо Славчо нищо не желаше за нея* (Т. Г. Влайков). Употребена самостоятелно, тя може да изразява и **забрана**, напр.: *Да кажали ли за годеща?... – Не... Утре* (Г. Стаматов).

б) когато отричането засяга не сказуемото, а друга част на изречението, **то е частично, непълно**, защото не се отрича съдържанието на цялото изречение, а само отделна негова част, напр.:

Райко се уплаши не на шега и взе да се взира отново през шумата (Ст. Загорчинов). *За каквото и да отиваме в Америка, едно нещо е вярно, че напускаме родината си не от добро* (Ал. Бабек).

в) когато с частицата **не** се отричат думи с отрицателно значение в предикативна употреба при логическо ударение на спомагателния глагол или когато се отричат имена, образувани с представките **без-** и **не-**, както и съществителни, употребени след предлога **без**, общият смисъл на изречението става **положителен**. В случая частицата **не**, като отрича отделната дума, която е отрицателна, изразява **потвърждение** на нещо. Това потвърждение обаче не е пълно, то съдържа в себе си известна **уговорка**, напр.:

Аз за тях, може би не съм нищо (Елин Пелин). *Не от незнание направих това. Твърдя това не без основание. Той не е бездарен.*

г) **пълно потвърждаване** на нещо се изразява, когато тази частица е употребена в двете части на сложно съставно изречение, в което подчиненото е допълнително, напр.: *Моят имот го взеха двамата братя... Не ще кажа да не им е халал* (Й. Йовков).

д) употребена в някои въпросителни изречения, частицата **не** напълно се е обеззначила като отрицание и има само функция за **усилване** – например в реторичен въпрос за подчертаване на достоверен факт:

- Не открадна ли?... – Не улових ли те два пъти? (Ив. Вазов).

А двата напокон от моя хак? Не ги ли изяде? (Й. Йовков).

1. Отрицателните частици **ни** и **нито** нямат такава разнообразна употреба. Те служат едновременно за **отричане** и за **подчертаване** на отричането, напр.:

Ни думица горката му невеста, /не смея да каже (П.П. Славейков). *Божя, ... уверяваше всички..., че баща му няма нито стотинка готови пари* (Елин Пелин).

Тези частици се употребяват и за изразяване на **отрицателна заповед, забрана**, напр.:

Мъже, жени, /народ, /ни крачка назад (Н. Вапцаров). *Чакай, Митруш. Нито дума за това никъде и никому* (Д. Добревски).

Частиците **ни** и **нито** за разлика на частицата **не** имат едновременно функция на отрицателни и усилителни частици.

Отрицателните частици **не** и **ни** се пишат слято или разделно със следващата дума.

Отрицателната частица **не** се пише слято или разделно със следващата дума според следните правила:

Отрицателната частица **не** се пише слято с думи или форми, които не се употребяват без нея:

неведение, негодяй, немотия, ненавист, нередност, невежа; невзрачен, невинен, невръстен, невредим, неизбежен, неимоверен, немарлив, неминуем, непоколебим, негодювам, недей, ненавиждам, нехая.

Когато отрицателната частица **не** е включена в състава на представката **недо-**, с която са образувани съществителни и прилагателни имена или глаголи, тя се пише слято:

недоимък, недомислие, недомлъвки;

недодялан;

недовиждам, недолюбвам, недооценявам.

Частичката **не** за отрицание се пише слято със следващата дума.

Когато думата е съществително, прилагателно име или наречие и с отрицателната частица се образува нова дума с противоположно значение:

неистина, ненамеса, неприятел, несвяст, нещастие;

неверен, невнимателен, негласен, немирен, неръждаем;

неведнъж, невинаги;

невярно, негласно, ненапразно, неслучайно.

В единични случаи при някои съществителни имена, когато с частицата **не** за отрицание се бележи различно значение, което се подчертава и чрез логическо ударение върху нея, тя се свързва с думата чрез **дефис**:

не – арийци;

не – благодарник;

не – човек.

Когато думата е в сегашно деятелно, минало свършено деятелно или минало страдателно причастие и с отрицателната частица **не** се образува друга дума с противоположно значение:

незнаещ, неможещ;

неузрял, неуспял;

невъзпитан, необут.

Отрицателната частица **не** се пише отделно от следващата дума.

Когато е употребена самостоятелно или може да бъде отделена от следващата дума:

Не, не ми е известно.

Идвал съм при теб не веднъж, а три пъти.

Когато с нея не се получава ново, противоположно значение:

Посрещна ме не облечен за път, а с висока температура.

(Но: Той застана на вратата облечен).

Когато е употребена пред глаголи:

не виждам, не говоря, не знам, не мога.

Когато е употребена пред деепричастия и минали несвършени деятелни причастия:

не говорейки, не желаейки, не можейки;

не говорел, не желаел, не можел.

Когато миналите свършени деятелни причастия са употребени като сказуемо в изречението:

Селяните не могли сами да си разпределят земята.

Отрицателната частица **ни** се пише винаги слято в състава на местоимения и наречия:

никак, никакъв, никого, никой, николко, никъде, ничий, нищо.

Отрицателната частица **ни** се пише отделно от съществителните, прилагателните имена, глаголите, деепричастията и миналите деятелни причастия:

ни брат, ни сестра, ни риба, ни рак;

ни червен, ни зелен;

ни вижда, ни чува;

ни говорейки, ни желаейки, ни можейки;

ни говорел, ни питал, ни чул, ни виждал.

Отрицателни местоимения

С отрицателните местоимения се отрича наличието на всякакви (определени или неопределени) от действителността предмети или на техни признаци. Те се образуват от въпросителните местоимения с частицата **ни-**: **кой > никой, що > нищо, какъв > никакъв и т.н.** Заместват имена или други местоимения. Използват се предимно самостоятелно: **Вкъщи няма никой.**

Вчера никой не дойде.

Никой не знае нищо по този въпрос.

Не купих никаква книга.

Никое дете не отговори на този въпрос.

Чия е тази книга? – Ничия.

Най-честа употреба има местоимението **нищо**:

Нищо не се вижда.

Нищо не намерих.

Нищо ми няма.

Нищо не ме вълнува.

Отрицателните местоимения се менят по лице и число. Категорията падеж се проявява както при въпросителните, относителните и определителните местоимения – само отчасти. Някои от тези местоимения могат да се членуват, но членуваните форми се използват сравнително рядко и предимно в служба на определение:

Ничията къща стана моя.

Иван прибра в къщи ницието куче и сега не може да се раздели с него.

Не давай храна на ничия заек.

Формите на отрицателните местоимения в съвременния книжовен български език са:

	Единствено число			Множествено число
	мъжки род	женски род	среден род	
За лица и предмети	никой	никоя	никое	никои
За трите рода ед.ч. и мн.ч. и субстантивна форма	нищо никакво	нищо никакво	нищо никакво	нищо никакво
Членувани форми	нищото	нищото	нищото	нищото
За признаци	никакъв	никаква	никакво	никакви
За притежание	ничий	ничия	ничие	ничии
Членувани форми	ничият	ничията	ничието	ничииите
За количество за трите рода	николко	николко	николко	николко

Отрицателното местоимение **никой** пази падежни форми: **никого** – за винителен падеж и **никому** – за дателен падеж. Формата **никому** се използва сравнително рядко в съвременния книжовен език. Тя се замества от съчетанието **на никого**, напр.:

Тук никого не познавам.

На никого (никому) нищо не съм казал.

Отрицателните местоимения за притежание се членуват като прилагателни имена, но тези форми се употребяват рядко:

Ничието куче се приближи.

Дай ми онази книга, ничията.

Взех ничия молив и сега той е мой.

ИЗВОДИ

Думите с отрицателна семантика в българския език са многобройни. Те се появяват още в текстовете на старобългарски език. Обект са на множество изследвания и разработки на различните направления в граматиката.

REFERENCES

- Gramatica (1982). Gramatica na savremenniya bulgarski knizhoven ezik Tom 3. Sintaxis. BAN. Sofiya, 1982. (**Оригинално заглавие:** Граматика на съвременния български език. Том 3. Синтаксис. София, 1982)
- Murdarov Vl. i dr. (2012). Oficialen pravopisen rechnik na bulgarskiya ezik Sofiya, 2012. Izdatelstvo Prosveta. (**Оригинално заглавие:** Мурдаров, Вл. и др. Официален правописен речник на българския език. София, 2012)
- Barbalova, Z. (1997). Savremenен bulgarski ezik Morfologiya. Izdatelstvo: Svetlik Zemizdat. Sofia, 1997. (**Оригинално заглавие:** Барбалова З. Съвременен български език. Морфология. София. Издателство „Светлик Земиздат“, 1997)
- Petrova, S. (1997). Asimetriya v otricanieto. – In: Proglas, 1997, Tom 11., br. 2 (**Оригинално заглавие:** Петрова, Ст. Асиметрия в отрицанието. – В: Проглас, 1997, Т. 11, бр. 2.)

FRI-SSS-LHML(S)-11

COMPARISON OF THE POEMS "MY MONUMENT" BY HORACE, "MY MONUMENT" BY PUSHKIN AND "MY SONGS" BY IVAN VAZOV¹

Irina Toteva – Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse "Angel Kanchev"

Tel.: +359 894 254 163

E-mail: irina.toteva@mail.bg

Assoc. Prof. Galina Lecheva, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,
University of Ruse "Angel Kanchev"

Phone: +359 88 540 647

E-mail: glecheva@uni-ruse.bg

Abstract: *The authors reveal a full picture of their experiences, secret hopes of immortality and eternal glory. The poets show the meaning of freedom and glory, inspire, live, equate their names. The greatest poet is not valued in life, not rewarded with all the honors they deserve, and as a result, he writes the ode for himself, gained immortality and eternal glory in the ages.*

Keywords: *Horace, Pushkin, Ivan Vazov, Monument My songs,*

ВЪВЕДЕНИЕ

В литературата има хора, които винаги ще присъстват и напомнят за себе си чрез творбите си. И тримата автори – Хораций, Пушкин и Вазов са живяли и творили по различно време. Общото между техните произведения „Паметник и „Моите песни“ са мотивите и темите.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Известна е изразената в одите на Хораций увереност, че „няма да умра съвсем“. „Издигнах си паметник, който по-траен от медта е“, продължава той, „славата ми ще расте през бъдните поколения, дотогава докато понтифексът, придружаван от безмълвната дева, продължава да ходи на Капитолия“.

И днес още, след като това пророчество се е сбъднало в едва ли не буквален смисъл, както предстои да покажем, оставаме озадачени от увереността на този поет, която от гледната точка на онова, което е знаел за своето време. Какво представлява творчеството, което той самият смята за „по-трайно от мед“? Той самият се смята за творец на една късна епоха и гледа на своето съвремие с абсолютно трезв поглед. Поетическото му отношение към любовта се колебае между крайна дистанцираност, възхвала на безпроблемното задоволяване на нагона с помощта на безволни робини и роби. Хораций презира изкуството и изповядва идеал за *art brut*, но същевременно се хвали за търпеливото занаятчийско шлифоване на произведенията си. Той попада в светския кръг на Мecenат, където, като син на освободен роб, непрестанно и то по най-досаден начин се фука или самобичува за ниския си произход; впрочем робското минало на баща му изобщо не му пречи да бъде безсърдечен и жесток с робите. Към простия

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език „Поетичните „паметници“ на Хораций, Пушкин и Вазов“.

живот той проявява възторженото и непоследователно поведение на днешния градски интелектуалец.

Пушкин съзнава ясно духовната сила на твореца, надарен с божествената искра и призван да просветлява човешката душа с лъчите на изкуството. Ако изкуството е вечно и възпламенява светли идеали, тогава и творецът, който го създава, ще живее вечно в сърцата на хората. Такава идея влага поетът в своето стихотворение „Паметник“. Епиграфът на творбата е заемка от древноримския поет Хораций. Това е и връзката с поетическата традиция, която руският поет на свой ред обогатява.

Мотивът за безсмъртието на истинското поетическо слово тук е водещ и утвърждава дълбокия смисъл да се твори, за да се въздигат идеалите и ценностите в живота на хората от всички времена и народи. Анализът на стихотворението от Пушкин показва, като поет уверен в силата на таланта му, като го носи безсмъртие и слава във вековете, когато "душата в свещената лира" отразява "в пръстта ще оцелее" и "бягство от разпад."

Един от най-големите творци, често наричан патриарх на българската литература, е народният писател и поет Иван Вазов. Творил в две епохи - Възраждане и следосвобожденска България, Вазов ни завещава спомена за най-доброто в нравствеността на българите. За него литературата е изпълнение на социалния и патриотичния дълг. Вазов слива живота си с народната съдба и тя става неговата поетична участ. Неговата поезия е проекция на националните и народни съдбини. Творчеството му е адресирано до най-широките кръгове на народа. Именно това сливане с образа на българина разширява ползрението на поета до големия свят на идеите. Тази натрупана през вековете на робство патриотична енергия, това събудено за нов исторически живот самосъзнание на народа играят роля в патриотични тон на Иван Вазов. В творчеството му бушуват опиянението на националния дух, изближналите сили на една млада нация, жадна за свобода.

ИЗВОДИ

Авторите разкриват пълна картина на преживяванията им, тайни надежди за безсмъртие и вечна слава. Поетите показват значението свободата и славата, вдъхновяват, оживяват, уравняват имената си.

Най-великият поет, не се оценява в живота, не възнаградени с всички почести, те заслужават, и в резултат на това, пише ода за себе си, спечелил безсмъртие и вечна слава в вековете.

REFERENCES

- [1]. Aleksandar Pushkin. My monument. (*Оригинално заглавие: Александър Пушкин. „Въздигнах си аз паметник...“*). Виж: <https://chitanka.info/text/37417-vydzignah-si-az-pametnik>, <03.04.2019>
- [2]. Aleksandar Pushkin. Wikipedia (*Оригинално заглавие: Александър Пушкин*) Виж: https://bg.wikipedia.org/wiki/Александър_Пушкин ,<14.04.2019>
- [3]. Ivan Vazov. My songs. (*Оригинално заглавие: Иван Вазов. Моите песни*). Виж: <https://chitanka.info/text/4335-moite-pesni> , <06.05.2019>
- [4]. "My songs by Ivan Vazov". (*Оригинално заглавие: "Моите песни" на Иван Вазов*). Виж: <https://literaturensviat.com/?p=6841> ,<03.04.2019>)
- [5]. Horace. My monument. (*Оригинално заглавие: "На себе си безсмъртен знак издигнах..."* "http://historynakratko.blogspot.com/2015/12/blog-post_87.html , <14.04.2019>
- [6]. Horace. (*Оригинално заглавие: Хораций*). Виж: <https://bg.wikipedia.org/wiki/Хораций> , <03.04.2019>

FRI-SSS-LHML(S)-12

THE EXPLICIT POWER OF THE STORY IN THE BOOK OF THE BULGARIAN PEOPLE BY STOYAN MIHAYLOVSKI¹

Vyara Zhekova – Student / Bachelor Student /

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse “Angel Kanchev”

Tel.: +359 877 23 29 16

E-mail: vyara.zh@abv.bg

Assoc. Prof. Rumiana Lebedova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch
University of Ruse “Angel Kanchev”

Phone: +359 879 267 776

E-mail: lebedova@abv.bg

The power of the word of correction in “A book about the Bulgarian people” by Stoyan Mihaylovski: This paper introduces the topic of the power that Stoyan Mihaylovski’s word of correction holds. He is a well-known Bulgarian poet and public figure. In this writing he ruthlessly rebukes everyone from the young to the old, from the rich and to the poor, from the famous to the unknown. No one can escape the power of his rage towards injustice, degraded moral compass or tired conscience. He is even harsher on the politicians who intentionally lead the clueless nation towards spiritual, moral and physical destruction. He desperately desires to see a change in the nation, a change that starts on the inside – a change of heart and a change of mind. That is why he does not save any of his judgment, anger or bitterness and shares it boldly in an open and straight forward manner. The language he uses in his writings is sometimes overly harsh. His correction cuts deep, leaving everyone in astonishment and unbelief. He views that period of Bulgarian history through the eyes of the moralists and philosopher. The integrity and pure conscience respected and valued in Christianity are the guidelines in all of his poems and fables. He is the author of the Bulgarian hymn and many books, most of which were never published.

Key words: Stoyan Mihailovski, poet, writings, satira, rebuke, injustice, correction, degradation, moral code, conscience, ethics, Bulgarian nation, society, politicians

ВЪВЕДЕНИЕ

Като поет сатирик Стоян Михайловски оставя трайна следа в съзнанието на поколения читатели. Сатиричният дял от творчеството му още приживе канонизира образа на твореца. Въпреки това определението поет сатирик съдържа само част от истината за писателя, защото не включва философските му поеми и лирика. В неговите книги или отделни творби сатиричното и философското функционират като равноправни и взаимно обуславящи се компоненти. Това важи в голяма степен и за поемата „Книга за българския народ“. Постоянен стремеж на Михайловски е да бъде съдник и пророк, да поучава и наставлява. Затова още приживе му е отредена главната роля на сатирик изобличител. В сатиричното си творчество той изобличава без да се щади и това ярко личи в творбата, донесла му приживе най-голямата литературна слава – „Книга за българския народ“ (1897г.)

ИЗЛОЖЕНИЕ

Стоян Михайловски произхожда от просветено и със запазени традиции средище. Притежава една вродена интелигентност, културно съзнание и напрегнат дух. Неговата същност е изтъкана от множество противоречия, превръщайки го в една психологическа гатанка.

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език: „Изобличителната сила на словото в „Книга за българския народ“ от Стоян Михайловски.

*... Отдавна слушам в себе си тази песен двойна
противоречие в нищожно същество;
и чакам да прескоча граница гробовна
и да се отърва от туй старинно зло!...
Отдавна слушам в себе си тази песен двойна...*

Неговото призвание е дидактическата поезия, поезията на отвличената мисъл. Най-важното за него е поуката или урокът да бъде даден. В този смисъл като мислител и писател той споделя едни от най-консервативните идеи, които в известен смисъл притежават аристократически. Този консерватизъм често го тласка към радикализъм, даже революционерство, защото ако един човек желае премахването на нещо съществуващо, той всъщност е революционер без значение дали самите му желания са в тесния смисъл на думата революционни, или не.

Неговата сила е в безпощадното и немилостиво изобличение, в сатирата и в карикатурата. Той неуморимо излага на показ всяко нещо, което прави живота да изглежда абсурден и жалък. Поради това е твърде лесно да свържем личността на Стоян Михайловски с негативното, но ако погледнем под повърхността, в сърцевината на неговата същност ще видим, че всъщност тя е изградена върху позитивното. Той копнее за благополучието на масата и жадува за тържеството на всичко, което е добро, право и чисто. Вероятно неговият социален песимизъм крие именно в неизпълнимостта на тези негови желания. Неговата задача е тежка, но плодът от делото му е безценен, защото само чрез революцията в духовете може да се породи еволюцията в живота.

*Епоха на разкапалост! Век на душевно тлене!
Ни идеал – ни идол! Свяст, блян, всичко е разбито!
В духа пресищане и скръб, а в разума съмнение!
Кое то беше светло, днес е в тъмноти обвито!...*

Морал, преданье, правда, ред – са мода отживяла!...

*И сякаш че – от смрадност всесветовна задушени –
в нас воля и желание са вече и умъртвени!...*

Той се бунтува непримиримо срещу непоносимото тегло на масата, но често неговите думи не трогват читателя. Това е така, защото той борави с абстрактни понятия и образи, защото говори на ума на читателя, а не на неговото сърце. Чувствителността на сърцето е заместена от възмущението, гнева, негодуванието на ума. Неговата поетика не е история на неговото сърце, а дневник на неговия разум, бележна книжка на неговите размишления. Това поражда удивление, но не и възхищение в читателя. Стоян Михайловски не веднъж изказва своето най-рязко и неприкрито презрение към тълпата. Той презира и обича тълпата, това е едно от неговите силни противоречия.

*Живях в тълпите сам – не ме разбраха.
В мен всичко светло, всичко в мен добро,
раздадох го... Душата ми обраха,
оставиха ми черното тегло...*

*...тълпата, сляпата тълпа, от него се отрече
и към мъчителите му на помощ се притече!
... На всеки вожд, апостол и мъдрец – таз е съдбата!*

*Догдето в рабски нрави и в дебел мрак спят
Тълпите,
свободата пълна е беда! Прогресът отначало
в законите не трябва да възникне – а в душите!*

В творбите му винаги присъства строгия анализ на мислителя. В стиховете си той отмъщава за безпримерните и безчислени политически и неполитически светотатства.

*Псалмистът е и укротител
На човешки зверове –
Затуй и моят стих мъстител
Ще бъде лют, на часове...*

Михайловски е твърд и ясен, а тонът му често е заповеден. Дързък в думите и съчетанията им, той често не се спира пред тежестта и силата на тяхното значение. За него д-р Кр. Кръстев сочеше: „Силата на неговата реч няма равна на себе си в нашата литература.“ Жестоката действителност непрестанно го тласка да се разправя със злото, чрез словото той търси пролука, през която да влезе лъч светлина и да пробуди заспалата съвест.

*Гръмовит трибун да стана,
Чрез мощна реч да ускоря културния възторг.*

Въпреки неговият бунт към действителността, той благоговее пред светлото и доброто.

*Добро – туй значи милост, правда, съвест чиста
и преданост към Бог, Отечество, Баща –
и славна бъднина в оназ страна лучиста,
иъдето ще премине нашата душа!...*

Добро – туй значи милост, правда, съвест чиста!

Стоян Михайловски не премълчава нищо. Той е пряк, рязък, непремерен, често краен в оценката си към света, в който живее. В творенията му липсва всякаква нежност и хармония. Той не вижда в света друго освен тържеството на висшата подлост и ликуванията на ниските инстинкти. Това предизвиква в него едно дълбоко и безкрайно възмущение – чувство, което му вдъхва само думи на безгранична ненавист. Силата на неговата реч няма равна на себе си в нашата литература. Това не са вече думи, това не са вече фрази, а някакви гръмотевични удари, които действат на читателя по зашеметителен начин.

В този тон е написана цялата поема на държавния разврат, която авторът е нарекъл „Книга за българския народ“. Без да спести нищо, той разкрива най-тайните рани на българското държавно управление. С каква пронизваща откровеност са формулирани най-задушевните и най-престъпни идеи на държавното злосторничество, с каква невероятна дълбочина е очертана психологията на хилядите средства за поробване на душите, с какъв разтърсващ драматизъм и каква унищожителна язвителност са нарисувани портретите на жалките оръжия на тиранията. „Книга за българския народ“ развива ироничната поука, че държавникът трябва да развращава и развратените да взима за свои служители, като държи масата в невежество.

*И що да види в родний край? По улиците свада
между съграждани – раби новоосвободени;
едните стара партия, а другите пък млада;
от свят едните – другите от честност пък лишени.*

*И всички с кръв оцапани, и всички озверени...
Защо?... Началство, власт кому да бъдат поверени!
Началство! Сиреч голий как да стане милионерин!*

*Но днес ленивецът с политика се препитава...
„Свобода значи ред!“ – реват безбройни шарлатани...
Глупците вярват... Уличний водач диктатор става
и коли, беси, граби – уж свободата да брани!“*

свободни уж, те ръкопляска на словоиграча,

не виждат у бърборливий политикан палача!

Книгата е непрекъснат монолог от разсъждения и изобличения. Всички области на живота са обект на неговото безпристрастно изобличение, което не подминава и човека.

*Човек да му речеш, не е – чилече, да. Ръст дребен,
ум дребен, дребничко сърце – и дребнички омрази;
брадичка – търнокоп; коса, непозната с гребен;
за искрен мъж минува, а в сплетни всекидневно гази.*

*Народни работи – това не го интересува;
за ред, за правда, за прогрес не иска реч да чува;*

*В човешкий гений видях жлъч, в изкуството човешко
Намерих пустота, тма, блян, изсушителенъе тежко!*

Всичките обществени злини и индивидуални пороци са предмет на неговите бичувания. Той ни говори за пророческото призвание на поета, за неговите борби, неговите заблуждения, неговите страдания, неговите ламтения към идеала и неговите разочарования от този мир. Така той сам определя своята мисия.

*Бог даде на плавателя морета,
отиелника дари със пещери –
а тебе прати посред обществото
като ти каза: Иди се бори!*

*да ходиш между грешните и да ги наставляваш –
злосторниците в правий път да вкарваш!*

ИЗВОДИ

С цялата си дейност Михайловски продължава традициите на писателите ни от доосвободителната епоха. В неговите люти изобличения сякаш чуваме гневно предупредителните провиквания на Паисий. Възпитаник на Запада, той се явява с неговите високи изисквания за граждански и обществен морал. Наистина, неговата сатира е несдържано груба и ругателна, но как иначе може да действа тя (а Михайловски искаше непременно да действа) върху страшно закоравелите съвести на съвременниците му? Неговите поуки и морализувания често досаждат, но не бяха ли и не са ли необходими и те за едно затъпяло и лишено от елементарни понятия за ред и чест общество?

REFERENCES

Mihailov, D. Klasicheski tvorbi v bulgarskata literature. (*Оригинално заглавие: Михайлов, Д. Класически творби в българската литература*).

Mihailovsky. Kniga za bulgarskia narod. (*Оригинално заглавие: Михайловски, С. Книга за българския народ*).

FRI-SSS-LHML(S)-13

GENRE SPECIFICITY OF THE BOOK "BAY GANYO"¹

Bilhan Doktorova – Student / Bachelor Student /

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch

University of Ruse "Angel Kanchev"

Tel.: +359 89 942 4780

E-mail: bilhan80@abv.bg

Assoc. Prof. Romyana Lebedova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch

University of Ruse "Angel Kanchev"

Phone: +359 879 267 776

E-mail: lebedova@abv.bg

Abstract: *In this text we will focus on the polemic over the genre specificity of "Bay Ganyo". To a large extent, they are conditioned by the compositional features of the text - a mosaic structure, a story within a story and an open composition. Aleko Konstantinov's work does not fit exactly in any genre model, so we can assume that there is genre syncretism because there is a combination of features of different genres.*

Keywords: polemic, genre, story, feuilleton, essay, novel, syncretism

ВЪВЕДЕНИЕ

Най-популярната книга на Алеко Константинов „Бай Ганьо“ /1895 г./ е изключително явление в българския литературен живот не само заради изобличителната сила на словото; не само заради феноменалността на героя, който има двойно битие – литературно и социално; не само заради способността на текста да звучи актуално повече от 120 години, а и заради полемичния заряд, който носи. Едва ли има текст в българската литература, който буди толкова противоречиви оценки от времето на създаването си до днес. Спорните въпроси се групират в няколко ядра: жанровата специфика и естетическите достойнства на текста, отношенията автор-герой и обвързването на Бай Ганьо с националното, социалното или общочовешкото.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В този текст ще насочим вниманието си към полемиките относно жанровата специфика на „Бай Ганьо“. В голяма степен те са обусловени от композиционните особености на текста – мозаечна структура, разказ в разказа и отворена композиция. Творбата на Алеко Константинов не се вписва абсолютно точно в нито един жанров модел, поради което бихме могли да приемем, че в нея е налице жанров синкретизъм, защото се наблюдава съчетаване на особености на различни жанрове. Трудността в определяне на жанровата ѝ специфика е същностна особеност на текста, забелязана и откrojена още от Пенчо Славейков, който я който я сравнява с „разхвърлени, небрежно написани скици“, прилични на „парчета от някое голямо разкошно огледало, което непредпазливият майстор е счупил, преди да го тури в рамката му“.

Още проф. Ал. Балабанов в статията си За мястото на Алеко Константинов в нашата литература, публикувана в *Демократия*, II/14, с. 330-331, дефинира спорните въпроси, свързани с текста на Алеко Константинов: [1]

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език: „Жанрова специфика на „Бай Ганьо““.

Едни пишат и разсъждават дали Бай Ганю е тип, или човек, други мъдруват върху това, дали той е възможен като действителен човек, или пък е само една хипербола, трети дирят психологическа правда в постъпките му. Най-безпомощни са тия, които се опитват да характеризират хумора на Алеко Константинов.

А само малцина, и то плахо, заговарят за художествената стойност и за писателската дарба на тъй много оплаквания гражданин и мъченик Алеко Константинов".

„Бай Ганьо“ има фрагментарен характер – това е книга, създадена от различни белетристични фрагменти. Първоначално те биват издадени поотделно – излизат през 1894 г. в списание „Мисъл“, тъй като и Алеко Константинов, и представителите на „Мисъл“ имат европоцентрично мислене, приемат европейската мяра като образец за културност и в този смисъл пресемантизират опозицията свое-чуждо. През 1895 г. текстът е публикуван като самостоятелна книга – между отделните фрагменти, които са определяни като разкази, фейлетони или хумористични очерци липсва строга логическа причинно-следствена последователност или хронологическа връзка. По думите на Илиана Кръстева „в тях са вплетени (или „цитирани“) и ред други жанрове, като например пътни бележки, политическо послание, писмо“.

Идеята за създаването на „Бай Ганьо“ Алеко Константинов определя в интервюто с Иван Шишманов като един от най-щастливите мигове в живота си. Тя се ражда в кръга „Весела България“, в който млади интелигентни хора, студенти разказват случки, свързани с техни лични преживявания при срещи с българи в чужбина. Тези разкази имат анекдотичен характер. Анекдотичното е в основата на всеки белетристичен фрагмент и в двете части на книгата. То обвързва текста с българската смехова култура и е основен митотворчески елемент. Тази особеност на текста подчертава Калина Галунова: [2]

Когато през 1894 год. в д-р Кръстевото списание „Мисъл“ започват да се появяват разказите за приключенията на Бай Ганьо в Европа, едва ли някой е предполагал, че на тези преразказани анекдоти от градския фолклор и на техния неодялан герой е съдена да станат средоточие на най-дългия и най-ожесточен литературен дебат в българската история. Тези „невероятни разкази „ са писани набързо, почти без редакция, под въздействието на емоция, обикновено нощем след някоя сбирка на Алековия кръжец „Весела България“, където приятелите са се смели до припадък, разказвайки си случки с нашенци в Европа: Бай Ганьо не само е писан по случайни външни подбуждения: неговият сюжет всецяло е внушен на Алеко отвън. Именно, той е просто възпроизвеждане на анекдоти и истински случки, разказвани нему от членовете на неговата „Весела България“. Писането е ставало под непосредствено впечатление на разказите, а на много места то е почти буквално предаване на тия разкази. Боян Пенев повтаря мнението, че при написването на „бай Ганьо“ Алеко и използвал многобройните анекдоти, които е слушал както в родния Свищов, така и после в София сред другарите от „Весела България“ (1923).

Именно наличието на анекдотични елементи, както и липсата на време за оформлението на книгата според законите на високата естетика обаче, по думите на Пенчо Славейков, отнема от художествеността на текста:

След скитанията си, дошъл пак в София, отново в средата на познати, приятели и другари, заобиколен от безгрижници луди-млади. В средата на тези безгрижници-членове на Весела България- възниква у Алека идеята за бай Ганьо, невероятните разкази за един съвременен българин. И още докато Алеко печаташе в „Мисъл“ (1894) разхвърляно тези разкази, името на техния херой стана прякор, с който и сега жигосват онези галювници на деня, чието нравствено убожество е едничката сила, с която те доминират над нашето безформено общество. Една проста случайност попречи на автора да поправи поне външната форма на „бай Ганьо“, което нещо той беше вече решил. Един софийски книжар неочаквано му предложи да издаде набързо, в отделна книга, тези невероятни разкази, и безпаричието принуди автора им да ги издаде почти тъй, както те бяха вече по-напред печатани.

Използването на изразните възможности на смешното, злободневната проблематика, наличието на исторически достоверни имена и събития, както и откритата гражданска позиция на автора по отношение коментиранияте проблеми дава основание на мнозина да определят белетристичните фрагменти като фейлетони. Димитринка Дамянова например говори за текста на Алеко Константинов като за „своеобразен цикличен фейлетонен роман“, който се състои от разкази, повествуващи за един герой, разкриващи неговата социална, национална, човешка същност... Смехът е главното оръжие на Алеко Константинов, чрез който той пресъздава метаморфозите на бай Ганьо. Остър, злъчен, саркастичен хумор блика от всеки ред, в който се повествува за невероятния българин“.

Пенчо Славейков: Георги Бакалов обръща внимание на наличието на очеркови елементи, обусловени от наличието на документални фрагменти: [3]

Алеко Константинов обработи и ги свърза тия всичките разкази с името бай Ганьо, получи се редица забавителни анекдоти, изкуствено свързани с едно лице. „Бай Ганьо“ не е повест с определена фабула, а сборник от „невероятни разкази“ на един съвременен българин. Тази форма на свободни очерки позволяваше на автора заедно с процеса на уясняване социалната фигура на неговия герой да трупа очерки един след друг, като изтъква все по-нови и по-нови черти на оня социален класов тип, който го бе завладял напълно.

Отделните „разкази“, както непретенциозно ги нарича самият автор, са обвързани от общия персонаж. Това е основание проф. Св. Игов да я дефинира като роман, в който „жанрова многосъставност и разносъставност (като сбор от отделни прозаически парчета, наричани разкази, очерци, фейлетони), и неговата двуделност (в първа част – видян „отвън“, във втора - „отвътре“ ; или пък – бай Ганьо в чужбина, сред другите, и бай Ганьо в България, сред своите), означава само разбиране на творбата като художествено единство, като предпоставка за виждането на бай Ганьо като единен художествен образ, тип и образ-символ, което не изключва смисловата му амбивалентност“. Идеята се заражда у него още в началото на 70-те години, когато открива в Алековата творба особеностите на типична творба *non finite* (незавършена, без формален край, което също импулсира многобройните и „дописвания“ и в литературата и в други изкуства, и в критическите интерпретации), е и типична „opera aperta“ („отворена творба“ в смисъл на Умберто Еко, който вижда основния и смислоторчески механизъм във възможността за множество интерпретации) и като такава е един от генетичните модели на романа. Той развива тезата си и изразява аргументирано това своя разбиране за жанровата специфика на Алековата творба като роман *in statu nascendi* в редица публикации от края на 60-те години насетне и цялостно го разгръща в доклад, изнесен на научна сесия за Алеко Константинов през 1983 год. и публикуван под заглавие „За жанровата същност на „бай Ганьо“ през 1986 г. в списание „Литературна история“. От жанрово-генетична гледна точка пак Св. Игов свързва творбата с „фолклорно-анекдотичният роман за Хитър Петър“. Като подчертава, че „Бай Ганьо“ не е замислена като роман, дори не като художествена творба, а като поредица от фейлетони, Св. Игов представя основанията си текстът да се разглежда като „единно хомогенно повествователно цяло“, поради наличието на: сходната езикова експресивност на повествованието; наличието на общ художествен образ – тип, който споява отделните фрагменти; на цялостното „субективно-оценъчно облъхване“ на материала. Сходно е и разбирането на Р. Радев.

ИЗВОДИ

Алеко Константинов няма претенциите да бъде писател. Той иска да е юрист и общественик. Неговите творби са обаче израз на гражданска позиция, те са израз на съвестта му и на реакцията към една действителност, която, както сам казва, му дава неизчерпаем материал за творчеството. Алеко пише „невероятните разкази за един съвременен българин“ за съвременниците си, за познатите и приятелите си, както и за враговете си. Това се потвърждава и от обемните бележки, с които обикновено е придружен всеки разказ.

Поради тази причина писателят така последователно е обвиняван от критиците си в груб реализъм и дори в натурализъм. За голямо съжаление на приятелите си от кръга „Мисъл“, Алеко не е творец по техен модел. Неговата сила е злободневието, битката на деня, личната борба и забавлението. Жанровият синкретизъм на творбата я представя и като текст на Новата българска литература от 90-те години на 19 век – време, в което жанровите образци още не са се втвърдили. Силата на текста е най-вече в неговите послания, във въздействието и феноменалната му същност да поражда други текстове.

REFERENCES

Bakalov, Ge. Stranitsi za Aleko Konstantinov. Izdatelstvo „Andina” Varna. (**Оригинално заглавие:** Страници за Алеко Константинов. Издателство: „Андина“ Варна 1991 г.)

Balabanov, Al. Demokratiya, II/ 14, str. 330 – 331. (**Оригинално заглавие:** Балабанов. Ал. Демократия, II/14, с. 330 – 331.

Igov, Sv. Istoriya na balgarskata literature. Izdatelstvo „Sofia”. (**Оригинално заглавие:** Игов. Св. История на българската литература 1878 – 1944. София. 1990, с. 107.

LiterNet – критика за автора, 29.09.2018, №9

FRI-SSS-LHML(S)-14

EXISTENTIAL MOTIFS IN THE WORK OF YORDAN YOVKOV¹

Dzhansu Mehmed – Student / Bachelor Student /

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch

University of Ruse “Angel Kanchev”

Tel.: +359 89 839 0550

E-mail: cansuadnan@abv.bg

Assoc. Prof. Romyana Lebedova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch

University of Ruse “Angel Kanchev”

Phone: +359 879 267 776

E-mail: lebedova@abv.bg

Abstract: *The report presents the all-human existential motifs in Yordan Yovkov's „Albena“ and „Greshnitsa“ stories. The author reveals the common problems about love, suffering, sin and redemption. He shows the conflicts between the personalities and the collective patriarchal world. Yovkov's stories consider the complexity of the human soul and the consequences of it.*

Keywords: existential motifs, Yordan Yovkov, Albena, Greshnitsa

ВЪВЕДЕНИЕ

В изследването си върху творчеството на Йордан Йовков Иван Станков го назовава „българския световен писател, защото чрез него ние чувстваме себе си като органична и равностойна част на човечеството. Защото неговото творчество ни сродява със световните културни постижения в разгадаването на Човека“. В основата на разказите на Йордан Йовков са екзистенциални проблеми, чрез които той разкрива сложността на човешката душа, конфликтите между индивидуалността и колектива, мотивите за избора на човека и последиците от него. Интерпретирани във философски и в психологически план, тези проблеми разкриват светогледната позиция на автора, според която човек и да съгреша, чрез покаяние ще намери спасение.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В този текст вниманието ни е насочено към два разказа на Йордан Йовков – „Албена“ и „Грешница“. Направен е опит за диалогичен прочит на текстовете, въз основа на:

- общите проблеми за любовта, страданието, греха, покаянието, изкуплението, избора, хармонията;
- сходните конфликти между колективния патриархален морал и чувствата на личността;
- противоречието между дълга и любовта в художествения свят на творбите;
- сходството в образите на персонажите.

Разказът „Албена“, включен в цикъла „Вечери в Антимовския хан“ (1928), е запленяваща история за стихийната сила на любовта и нейната цена; за избора на сърцето, който често е в противоречие с патриархалния дълг, за способността на човек да отхвърли лицемерния морал и да извърви пътя на любовта и изкуплението, открил в любовта хармонията.

Разказът „Албена“ носи името на героинята, която се откроява с изключителната си красота – проблемът е разгърнат в два плана и представя физическата и духовната красота на Албена.

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език: „Екзистенциални мотиви в творчеството на Йовков“

Красотата на Албена е многократно подчертавана в текста, внушението е засилено и чрез контрапункта с Куцар:

И отдалеч, по вървежа и по правата ѝ снага, се познавало колко Албена е хубава...

Куцар...беше неугледен, тромав и прост човек, който само работеше и мълчеше...Хората се чудеа как е могло такова плашило, като него, да вземе такава хубава жена, като Албена...

Подчертаният дисонанс е явен израз на идеята за липса на хармония между двамата

В нейната хубост има сякаш ирационална сила, затова повествователят настойчиво я сравнява с магия:

...познаваше се каква магия е паднала на главата му: другите викат, пеят наоколо му, а той като че е глух – все Албена гледа как ходи из двора и все за нея подпитва...

От нея сякаш полъхна магия, която укротяваше и обвързваше. Грешна беше тая жена, но беше хубава...

Хората намират обяснение в пословицата „Хубавата ябълка свинята я изяжда“, но сама по себе си тя звучи парадоксално, защото се примирява с този дисонанс, приема със смирение нарушеното равновесие, легитимира дисхармонията в социален аспект. Такъв тип взаимоотношения игнорират по презумпция доверието, любовта, откровеността, всеотдайността като основа на човешките взаимоотношения. Семейните отношения на Албена и Куцар са ялови – няма и намек за духовна връзка между тях, всеки живее в своята самота, те са отчуждени един от друг, макар и да споделят общ бит.

В природата всичко се стреми към равновесие, към подобното си, затова и любовният порив на Албена, греховната ѝ любов с Нягул биха могли да бъдат разбрани – те са импулсивни, неконтролирани от разума, те са в нарушение на патриархалните норми, според които жената няма право на избор, а приема със смирение отредения ѝ съпруг и пази честта на рода.

Албена се поддава на избора на сърцето – той е израз на същината ѝ на човек, който жадува споделеност, който търси своята половина и дири човек, сроден духом. Нягул ѝ е прилика – не само заради хубостта си:

И сякаш сега се отвориха очите на всички и видяха, че и Нягул беше рус и хубавеляк, че калпакът му е бутнат назад, а перчанът му забъркан...И носеше и той късо шаечно палто с кожсена яка. Всичко стана ясно като ден...

Проглеждането на тълпата прави видно онова, което е положено на хармония – равни в хубостта си, споделили любовта си, споделили греха си, те споделят вината, покаянието и изкуплението. Албена признава греха си, но премълчава името на мъжа – Нягул би могъл да продължи живота си със своята „остаряла преди време, повехнала“ жена, но той тръгва с Албена, за да понесе последиците от престъплението. Този негов избор изразява дълбочината на чувствата, съдбовността на връзката, която не е просто авантюра или мимолетна страст, а обвързаност на душите. Обречени заради греха, те спасяват любовта и това е романтично разказана история за хора, които са открили своята половина, преживели са усещането за андрогинизъм, усетили са чувството за съдбовна обвързаност. Постигнали хармония в духовен и емоционален план, те нарушават социалните правила и нравствените норми – това обуславя и тяхната съдба. Когато нравствените догми на социалното битие на човека са в противоречие с личните му пориви и чувства – драмата е неизбежна и конфликтът е израз на това противоречие, в което е понякога трудно да се определи каква е вината и кой е жертвата. В този разказ всички са жертви. Греховната любов между Албена и Нягул не може да бъде възприета от общността в селото, в което всички се познават и животът им се крепи на взаимно уважавани правила, наложени от традицията.

Онова, което спасява Албена и Нягул като хора, осъзнали греха си, е разкаянието – израз на способността да се смириш, да погледнеш и отвъд себе си, да се покаеш и да приемеш последиците от стореното, защото живееш в общност. С надежда да получиш опрощение и да изчистиш душата си.

Покаянието и красотата Йовков представя като чудо:

И в тая тишина, в тия няколко мига стана чудо, обърнаха се и най-коравите сърца, жалост и доброта светна в очите на мъже и жени...

Грехът на Албена е тежък, непростим, но тя искрено се разкайва, моли за прошка съселяните си и с това свое поведение, с красотата си предизвиква сълзи в очите им – израз на състрадание. Само опрощението може да спаси изгубените души. Сходно е внушението и в разказа „Грешница“, включен в цикъла „Женско сърце“ (1935), в който Славенка инстинктивно се бори за правото си да обича според своите сърдечни закони, подобно на Албена.

Славенка – съпруга на Бърни – „мълчалив, тангурест и набит“, първичен, суров и груб в отношението си към нея, живее сякаш в друг свят, в който има младост, взаимност, приключения – всичко, което обещава и разпалва мечтите ѝ гласът на Билял „звучен, радостен, глас на млад, влюбен човек“. Тя носи огън в себе си, дързост и кураж, качества, които са доловими в „черните ѝ очи, в които светят пламъчета“, които „играят“. Славенка е вечно сподиряна от строгия поглед и тежките думи на свекърва си, живее като в клетка – без усмивка и топлина, живее тормозена от съпруга си. Тази атмосфера е в противоречие с нейния нрав, с духовните ѝ потребности и това обуславя избора ѝ – да тръгне с Билял, да му разкрие чувствата си, да прекрачи всички патриархални забрани и доводи на здравия разум. Поддала се на порива си, на любовния копнеж и страстта по оня, който я допълва, макар и циганин, тя е грешна и презряна в очите на своите съселяни. Но какви са причините – Йовков откроява като мотив твърде лаконично само едно просто изречение: „Мъката на Славенка преля. По бял ден, без да се пази от когото и да е, излезе от къщи и като луда, спусна се тичешком към края на селото, към дола, където от три години насам всяка пролет циганите забиваха шатрите си“. Славенка сякаш е не на себе си – в някакво отчаяние, „с пламнали очи“, тя бяга от онова, което я унижава, оскърбява, задушават... Изборът ѝ е психологически обусловен от разминаването между условията, при които е принудена да живее и природата ѝ на емоционален, дързък човек, който не се вписва в общите норми. Грехът ѝ на съпруга и майка, очернила чрез постъпката си семейното име, е непростим в очите на другите. Но тя също е в много отношения жертва. Осъзнала какви са последиците от спонтанните ѝ действия, тя иска прошка само от свекър си – онзи, който се е опитвал да я разбира, закриля, да бъде справедлив и добър с нея. Прощката е възможното ѝ духовно спасение. В този кризисен момент свекървата – баба Иваница – се опитва да възстанови патриархалната хармония, като съветва сина си „Прибери си булката и я заведи в къщи. Прости ѝ!“. Но това е само показан акт, възможност за разрешаване на конфликта за пред хората. В същината си драмата на Словенка се задълбочава.

Тежестта на извършения от Славенка грях се усеща още по-силно в мълчанието на дядо Иван – свекърът, който „седи безмълвен, със строго и замислено лице като икона“. Чувството за срам, което изпитва Славенка, прераства в чувство на отчаяние, защото разбира, че няма да получи прошка от този човек, върху когото незаслужено е хвърлила сянка. Страданието добива нови измерения и се превръща в отчаяние без надежда – сякаш възмездие за сторения грях.

ИЗВОДИ

Етичният модел на Йовков разкрива вечният човешки стремеж към красота, любов, хармония и добро – ценности, които са трудно постижими, когато реалността налага норми на поведение, различни от разбирането на отделния човек. Това противоречие създава конфликти и драматични съдби. Увлечен от чувствата си и порива си към щастие, човек прекрива правилата и тръгва подир избора на сърцето като Албена и Славенка, но това, според патриархалния колективен морал е грях и те са заклеймени, осъдени. Разкаянieto, очакването на прошка е тяхното пречистване и изкупление. Цената на голямата любов е голямото страдание. Красотата на човека е и в способността му да се жертва в името на любовта и да

понесе последиците от този избор, колкото и тежки да са те. Тези проблеми са интерпретирани във философски и психологически план.

Те разкриват в общочовешки аспект драматични човешки съдби, обусловени от противоречието между колективните етични норми и индивидуалните пориви на човека.

REFERENCES

Stankov, I. (1995). Yovkovoto tvorchestvo. Veliko Tarnovo: Izdatelstvo Slovo.
(*Оригинално заглавие: Станков, И. (1995). Йовковото творчество. Велико Търново: Издателство „Слово“.*)

Yovkov, Y. (1999). Razkazi. Veliko Tarnovo: Izdatelstvo Slovo.
(*Оригинално заглавие: Йовков, Й. (1999). Разкази. Велико Търново: Издателство „Слово“.*)

FRI-SSS-LHML(S)-15

THE SPIRITUAL SUPPORTS IN PEYO YAVOROV'S POEM "NIGHT"¹

Aysun Bahadinova – Student

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch

University of Ruse "Angel Kanchev"

Tel.: +359 894 72 66 57

E-mail: aysun_bahadinova@abv.bg

Assoc. Prof. Rumyana Lebedova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch

University of Ruse "Angel Kanchev"

Phone: +359 879 267 776

E-mail: lebedova@abv.bg

Abstract: *This paper introduces the topic of The spiritual supports in Peyo Yavorov's poem "Night". He is a Bulgarian Symbolist poet. He was considered to be one of the finest poetic talents in Bulgaria. Yavorov was a prominent member of the "Misa" literary and cultural group. His life and work are closely connected with the liberation movement Internal Macedonian-Adrianople Revolutionary Organization in Macedonia. He is often called as split and unified. Literary critics stand out two periods of his work. The poem "Night" represents the transition between this two periods.*

Keywords: *Peyo Yavorov, symbolism, transition, night, nightmare, love, mother, free, country*

ВЪВЕДЕНИЕ

Изследователите на Яворовото творчество открояват два периода в творческото му развитие - израз на неговото духовно съзряване. Макар и условно, това деление на творческия му път разкрива реформа, характерна за развитието на българската литература на прелома между двата века в национален мащаб и изразява изключително интензивния духовен живот на поета. Промяната на проблеми, поетика, стилистика са израз както на обективни предпоставки (приобщаването му към „Мисъл“, запознаването му с естетиката на символизма), така и на субективни – кризата след погрома на Илинденско-Преображенското въстание, мистичният тип светоусещане, двойствеността му...

Поемата „Нощ“ е написана през първия период, но тя представлява един мост между първия и втория творчески период на автора. Настъпила е „ерата“ на Яворовите кошмарни „Нощ“-и, в които личността още живее посредством дивите подземни писъци и „гладните плачове“ на нещастната родина. Но надеждата не изоставя героя. Той търси спасение в изпълнения патриотичен дълг, в любовта като целебен лек и в силата на майчината любов.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Поемата „Нощ“ е публикувана за първи път през 1901 г. в списание „Мисъл“ и е определяна като първата психологическа поема в българската литература. Тя е своеобразен преход от социална към психологическа тематика. „Нощ“ се превръща в израз на раздвоението, неспокойствието и трагизма на модерната душа. Първоначално е публикувана със заглавието „Една нощ“, но след това отпада числителното име „една“ и остава само „нощ“. Така се засилва усещането за обобщеност на посланията в поемата, движението на смисъла е от конкретното към универсалното, вечното и общочовешкото.

¹ Докладът е представен на студентската научна сесия на 17 май 2019 в секция ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА с оригинално заглавие на български език: Духовните опори в поемата „Нощ“ на Пейо Яворов

Поемата разкрива драмата на твореца и драмата на човека на кръстопътя на безвремието. Ношта, вместо време за покой, е мъчителна, изпълнена с терзания, време за равностетка, самоанализ и кошмари. Аз-ът все едно е попаднал в бездна, откъдето не може да намери изход.

Лирическият човек е „Сам си - и в треска, между тия/ оголени стени...Внушението е за непреодолимо страдание, породено от усещането за дома като анонимно пространство, като пространство на студа и отчуждението. „Камината без топливо” поражда асоциация за прекъснатата връзка с патриархалната общност; домът, възприеман традиционно като пространство на своето, възпитано усещането за топлина, уют, крепост, споделеност на света, е десакрализиран. Самотата е като проклятие, връхлетяло лирическият човек, който има усещането за дисхармония с околния свят. В треска, „с пламнали очи“, измъчван от видения и халюцинации, той се чувства уязвим, застрашен от връхлитащия го враждебен свят:

*...вторачен
гъстеещ полумрак наднича,
подава се от всеки кът...*

*И чак в душата ми прониква
настръхнал в кътовете мрак.
Аз чезна и се сливам
с мъгли страхотни — задушливи,
на ада сякаш из недрата
стихийно блъвнали във мене...*

*...зловецо
ехтят отчаяни въздишки
и гладни плачове, и диви
поемни писъци... Блести
размахан бич от скорпиони,
звънят окови-железа...*

Границата между реалност и съне сякаш заличена. Болното съзнание и страдащата душа търсят спасение и опори. Те са визирани чрез трите съня на лирическият човек и смислово кореспондират с ценностите на възрожденския тип светоусещане. Любима, майката и родината в своето единство изграждат един от архетипите на Българското възраждане. Те са характерни образи в българското фолклорно творчество и в голяма степен разкриват народопсихологичното в светоусещането на възрожденския човек. Тези три ключови образа, неделими в своята същност за възрожденския тип самосъзнание, са спасители и морални опори на духовно падащия човек и в творбата на Яворов.

Образът на родината е изграден по възрожденски модел – като земя в конкретни граници - образ, изграден чрез емблематични за българското пространство топоними:

*...от Дунав до Егея бял
и от Албанската пустиня
до черноморските води!...*

Ключов, спасителен, сакрализиран чрез мотива за мъченичеството е персонифицираният образ на Родината майка, служенето на която е осмислено като върховен синовен дълг и смисъл на живота:

*Прости, родино триж злочеста,
прости разблудното си чадо.
Ще бъда твой! Кълна се, майко,
Кълна се в хилядите рани
на твоята снага разбита;
кълна се и в мечтите твои
за бъдещност честита:*

с кръвта си кръст ще начертая

Саможертвата в името на Родината е възможно духовно спасение за лирическия човек, но се оказва, че най-вече тя е невъзможна.

Съкрушен от кошмарите си лирическият герой търси духовна опора в човешкото общуване, в любовта, разбирана като хармония, като целебен лек за болната душа:

*Тъжно ми е. И да има
гърди — гърди си да притисна,
сърце, що с моето съгласно
да бий и чезне! Аз тогава
набрани сълзи бих изплакал,
олекнало ми би тогава.*

Сравняването на любимата със звезда поражда асоциация за ангел, за спасение. Хармоничната и споделена любов е целебният лек, който може да го спаси от кошмарите. Тя е мечтата на мечтите му! Този образ на любимата и това разбиране за любовта като духовно преживяване и платонично чувство Яворов по-късно разгръща в така наречената серафична лирика – стихотворенията, вдъхновени от любовта му към Мина Тодорова. В този смисъл – в поемата „Нощ“ бихме могли да открием наченки на образи и идеи, които по-късно то разгръща в самостоятелни творби. Копнежът на лирическия човек да намери спасение в любовта остава непостижим. Пробуждането е мъчително:

*Тълпа! –
Защо трепериш? Идат! Но кои?
Те влязат... Помощ! - - -
Боже, все тая нощ!...*

Лирическият герой е под влиянието на постоянни халюцинации, които са близки до сънищата. От подсъзнанието му изплуват образи, за които е трудно да се твърди кои са реални, кои са илюзорни. Поемата разкрива психологически достоверно мъчителното търсене на изход, светлина и посока на страдащия човек. Като лирическият герой на Ботев в „Майце си“ той търси причина за страданието във вината, в нарушения патриархален дълг:

*А съвест гризе,
като че някога ръка
въз клета майка съм подигнал
сестра продал, от страден брат
лице отвърнал безучастно...*

Майчината любов би могла да бъде възможното спасение – тя е утеха, пристан, закрила, опора и надежда. Образът на майката е като образ на идентичността. Тя е съкровената същност на човека, мистичната му връзка със света:

*Пее... Пей ми още!
Какво? Задрямал бях и, майко,
стори ми се, че ти над мене
изтихом пееш. И в детинство
така ми пееше: и сладко,
и толкоз тъжно!“*

Във втория творчески период Яворов ще продължи темата в стихотворението „Майчина любов“. Връзката с майката е връзка с корена, метафора на непрекъснатата пълна връв, връзка с духовното начало и патриархалния свят. Но и поривът към нея се оказва илюзорен. Настоящото го връхлита с непреодолимото усещане за студ, самота и обреченост.

В поемата „Нощ“ темата за смъртта е израз на Яворовия скептицизъм – белег на модерното съзнание. След всеки повик, надежда за опора и образ на спасението настойчиво се повтарят реторичните въпроси:

Но ще ли мога...

Ще ли чуя...

Ще ли да откликна аз...

Коего засилва чувството за вина и безнадеждност.

Поемата „Нощ“ има автобиографичен характер. Тя сякаш възплъщава едно по-късно лично преживяване на самия автор. Пейо Яворов сякаш разгадава, провижда своята съдба. Силен душевен удар му нанася смъртта на близкия му приятел Гоце Делчев и погрома на Илиенденско-Преображенското въстание и той частично се отделя от революционната си дейност. Когато е обезверен до такава степен от краха на идеали, които са давали смисъл на творчеството и на гражданското му дело, той среща Мина. Тя е причина за неговото духовно преображение. И в реалния живот на Яворов любимата е желана като тази, която би могла да го спаси от тъмнината на нощта, да бъде звездичата, която озарява кошмарните нощи.

ИЗВОДИ

Поемата „Нощ“ разкрива в психологически и в духовен план драмата на човека, който е на ценностен кръстопът. Тя е израз на болезнени и наложени от времето трансформации, когато индивидуумът все още не е формирал индивидуалистичния тип светоусещане, все още свързва представите за екзистенциален смисъл и опора с образи, характерни за патриархалния тип култура и за Възрожденската светогледна позиция. Той е болезнено раздвоен, мъчително самотен, разкъсан от противоречия и съмнения. Поривите му към спасение се оказват обречени и непостижими. Спираловидната композиция на поемата внушава идеята, че нощта е не само хронологически отрязък, а се превръща в символ на страдание и обреченост. Психологически и семантично обогатено понятието разширява смисловия си обем и става ключов образ в поетическия свят на Яворов.

REFERENCES

- Arnaudov, M. (1970). Yavorov lichnost, tvorchestvo i sadba. Sofia. (Оригинално заглавие: Арnaudов, М., 1970. Яворов личност, творчество и съдба. София)
- Kamburov, D. (2001). Yavorov: razsablichaneto ot Botev (Yavorovata "Nosht" mezhdu "Na nivata" i "Pesen na pesenta mi"). Sofia. (Оригинално заглавие: Камбуров, Д., 2001. ЯВОРОВ: РАЗСЪБЛИЧАНЕТО ОТ БОТЕВ (Яворовата "Нощ" между "На нивата" и "Песен на песента ми") <https://liternet.bg/publish3/dkamburov/iavorov.htm>)
- Stankov, I. (1992). Motivat "Mayka, libe i družina" u Botev, Yavorov i Debelyanov. Veliko Turnovo. (Оригинално заглавие: Станков, И., 1992. Мотивът "Майка, либе и дружина" у Ботев, Яворов и Дебелянов. // Яворов сборник. Велико Търново.)
- Strashimirov, A. (1901). P.K. Yavorov Stihotvoreniya. Sofia. (Оригинално заглавие: Страшимиров, А., 1901, П.К. Яворов Стихотворения. София) <https://liternet.bg/publish5/astrashimirov/iavorov1.htm>

SOCIAL STUDIES, INFORMATICS & TRANSPORT EQUIPMENT

FRI-SSS-SSI&TE(S)-01

THE REFERENDUM - POLITICAL PARTICIPATION TOOL 2013-2016 (CONTENT ANALYSIS OF 113 ARTICLES)¹

Stanislav Todorov – PhD Student

Department of Political sciences,
Sofia University “ St.Kliment Ohridski”
Tel.: 0897345513
E-mail: stanislav.todorov1984@abv.bg

Assoc. Prof. Tatyana Burudjieva, PhD

Department of Political sciences,
Sofia University “ St.Kliment Ohridski”

Abstract:

In the current study content-analysis of 113 articles is made, related to the explanatory campaigns for the three national referendums. The study proves the lack of information on the meaning of the proposed topics for voting, which makes the referendum pointless as an instrument for direct democracy and establishes it as a tool for political confrontation whose aim is victory over the opponent. The goal of winning over the opponent determines the information to be provided in the campaigns. The study shows moving away from one of the important criteria of the democratic process of Robert Dahl (Dahl, R.; 1999) for enlightened understanding of the political process. The informed voter weighting the pros and cons of the proposals made with the purpose of rational vote rather does not exist, if we stand in judgement of the information provided in the campaigns.

Keywords: informed voting, rational voter, referendum

ВЪВЕДЕНИЕ:

В периода 2013-2016г. се проведеха три национални референдума в България по различни теми. Инструмента референдум като възможност за повече демокрация в представителната система все по-често се използва в политически дискурс, като едно лекарство за българската демокрация. Затова и предложеното от мен изследване е с особена актуалност и е интересно да се вникне във мотивите за участие на гласоподавателите в този „различен“ избор на база предоставената информация в разяснителните кампании. Предоставената информация в разяснителните кампании, благоприятства ли информирания избор в условията на повече демокрация? Информираният избирател е необходимо условие за съществуването на демокрацията на ниво ценност според Робърт Дал и неговият критерии за просветено разбиране на политическият процес, иначе демокрацията ще е просто процедура.

В политическите науки съществуват три концепции относно информирането гласуване в референдум. Първата концепция показва оптималното състояние, тя представя информираните гласоподавателите като независимо мислещи, които се грижат да се информират за подробностите относно предложението за референдум в обема на конкуриращи се обществени аргументи за неговата същина, използвайки ги, за да определят по какъв начин ще гласуват [4]. Антъни Даунс намира значителни основания този подход да не се случи, придобиването на специализирана информация засягаща същността на предложените теми за

¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език „Референдумът като инструмент за политическо участие (контент анализ)“.

гласуване е свързано с разходи, а избирателите предпочитат да запазят информационните си разходи, колкото се може по-ниски и остават „рационално невежи“ като използват само лесно достъпната информация [1]. Хората са прекалено заети със собствения си живот, за да отговарят на стандартите, които традиционната демократична теория им дава. [2]

Вторият подход е алтернативен на първият според него избирателите използват "информационни преки пътища". В алтернативата избирателите използват прости парчета информация, като заместител на подробната информация. Неинформираният избирател използва кратки информационни пътища- специфични за идентичността на групите, които поддържа [6]. Вместо да работят по позицията си за един референдум от нулата, гласуващите разчитат на позицията на надеждни информационни източници, които се оказват добри предсказатели на техните позиции по последните политически теми. [6]. Спестяването на информационните разходи в повечето случаи води до други разходи – „рационалното невежество може да накара избирателите да предпочитат политиците и политиките, на които те биха се противопоставили, ако имат пълна информация. (Lucas.M G, & Tasic, S. 2004; 208)

Третият подход за информирано гласуване в референдум е свързан с ретроспективната оценка на избирателите той е приложим когато предложенията за гласуване са направени от политически и други обществени субекти, за който избирателят разполага с ретроспективна информация. Този тип ретроспективно гласуване предоставя информационен кратък път при обикновени избори (Kildea, P.& Roney, S; 2010) . Избирателите, които не знаят много за подробностите на правителствените политики се възползват от непосредствената, от опит информация, за това как те и техните общности са засегнати от тези политики. (Morris P Fiorina;1978). Избирателите обаче трудно разбират отговорността за промените в собственото им благосъстояние, като понякога наказват упълномощените лица за промени, които са явни прояви на Бога или природа. В лицето на тази сляпа ретроспекция политическата отговорност е силно отслабена. Избирателите също не са много добри в признаването на тези промени. Въпреки, че те възнаграждават или наказват за реалния икономически растеж, като се съсредоточават почти изцяло върху доходите си през месеците преди изборите (Christopher H. Achen & Larry M. Bartels.2017; 4-11)

Ретроспективната оценка се фокусира върху личното благосъстояние но това приложимо ли е за решения на ниво общност? Джовани Сартори смята, че индивидуалните решения, с които сме свикнали повечето хора, не са пригодни в условията на вземане на колективни решения, каквито са политическите решения. “Нека да предположим, че аз гласувам за това да ми се плаща без да работя. Несъмнено подобен избор ще максимизира непосредствения очакван резултат върху моето положение; но ще бъде ли рационално и то в някакъв приемлив смисъл на думата това решение да се разпростре върху цялата общност в която живея? Истината е, че онези определения за рационалност, които наблягат върху „очакваната полза“ са подходящи само при индивидуалните решения взети в условията на пазарните механизми, но не и за колективните решения, които трябва да бъдат наложени на всички-каквото е случая с политическите решения”. (Сартори, Дж.;1992)

И какво ни остава на края? Да отхвърлим критерият на Робърт Дал, за просветено разбиране? Защо не! Той, не би ни се разсърдил - дори сам признава, че не съществува демокрация, която напълно да удовлетворява изложените от него критерии (Дал, 2006;170) **Съществува пропаст между привързаността към демокрацията като и идеал и възприемането на демокрацията като реалност.**

ИЗЛОЖЕНИЕ:

С настоящия контент-анализ, представям дефицита на адекватна информация по смисълът на въпросите заложили за гласуване в трите национални референдума.

Липсата на смислена информация превръща референдума от инструмент за повече демокрация в инструмент за политическо противопоставяне. Според Джон Стюарт Мил демокрациите имат нужда от информиран избирател, неинформираното гласуване не само

показва липса на правилното личностно развитие, то също така произвежда лоши представители и лошо правителство. (Mill, J;1972). Докато Томас Джеферсон е грешал, като е смятал, че ако „една нация очаква да бъде невежа и свободна в цивилизацията, тя очаква това, което никога не е била и никога няма да бъде.“ (Hochschild, J.; 2010) Според Ноам Чомски пропагандата лишаваща избирателите от информиран избор, изпълнява определена функция в демократичната държава като „за демокрацията пропагандата е това, което е сопата за тоталитарната държава“ (Чомски, Н;1994г.)

Карта за контент-анализ-карта

1. Дата	6. Автор
2. Медия	7. Наличие на онагледяване
3. Тема	8. Отношение към референдума
4. Жанр	9. Техники за манипулация
5. Обем	10. Техники за рационализация.

Всеки един от въпросите съдържа по няколко категории, които съм описал след всяка таблица. Ще кодирам трите референдума по следният начин:

Референдум за изграждане на нова ядрена електроцентрала-Р1

Референдум за дистанционното гласуване-Р2

Референдум за променя на избирателната система, държавната субсидия за политическите партии и въвеждането на задължително гласуване-Р3

В **таблицы 1,2,3** ще представя резултатите от първият въпрос по картата за контент-анализ на текстовете на трите национални референдума. Общия брой на текстовете използван за контент-анализа е 113

Таблица 1. Дата Р1

Дата	Брой текстове
03.09.2012	1
04.09.2012	1
08.09.2012	1
30.11.2012	1
27.12.2012	3
03.01.2013	1
06.01.2013	3
07.01.2013	1
09.01.2013	2
11.01.2013	1
12.01.2013	1
14.01.2013	2
15.01.2013	2
16.01.2013	2
17.01.2013	1
18.01.2013	2
20.01.2013	1
21.01.2013	1
22.01.2013	1
23.01.2013	2
24.01.2013	2

25.01.2013	3
27.01.2013	1
29.01.2013	1
15.09.2013	1
23.10.2013	1
Без дата	1
Общо:	40

Първият референдум е проведен на 27.01.2013г. Общия брой на текстове, включени в анализа за него са 40. Закономерно най-много текстове в електронната преса са публикувани в периода на разяснително-информационната кампания, която се провежда 30 дни преди датата му на провеждане, до 24 часа преди началото му. Текстовете от 27 декември до януари до 25 януари 2013г. са 31 на брой. Това показва, че по-голям поток от информация е наситен в точно определено време, което може, както да помогне на избирателите да се ориентират за избора си, така и да ги обърка, защото не остава време за осмисляне на информацията. Датата на гласуване е прекалено близко до края на разяснителната кампания, създава се възможност да объркване от многобройната информация. Контент-анализа обхваща и четири текста от предходната 2012г. които са публикувани преди периода на разяснителната кампания – 3 от месец септември и 1 от месец ноември. Три от текстовете са публикувани след провеждането на референдума- 1 от 29 януари от 15 септември-1 и от 23 ноември още 1. Анализът включва и 1 текст от датата на провеждане на референдума и 1 текст с неустановена дата. По-ранното публикуване на текстове свързани с референдума, може да спомогне за по-доброто анализиране на информацията, тъй като избирателят ще разполага с повече време за обработването ѝ. Публикуването на текстове след произвеждането на референдума цели да накара избирателите да променят позициите си и те вече, да не са в синхрон с позициите им в денят на гласуване. Тази цел на по-късните публикации, може да разколебае избирателите и те да не се доверят на предпочитанията при бъдещо гласуване на друг референдум. Когато един избирател е разколебан в предпочитанията си, възниква опасността той да се довери на предпочитанията за гласуване на някой друг. Това състояние на нещата го демотивира да търси алтернативна информация относно смисъла на въпросът за гласуване, защото информацията тече от всякъде и по всяко време и бързо се променя.

Таблица 2. Дата Р2

Дата	Брой текстове
24.01.2015	1
30.01.2015	1
31.01.2015	1
19.03.2015	1
05.06.2015	1
03.08.2015	1
27.08.2015	2
29.08.2015	1
03.09.2015	1
07.09.2015	1
15.09.2015	2
24.09.2015	2
25.09.2015	2
02.10.2015	1
05.10.2015	1

06.10.2015	1
10.10.2015	1
14.10.2015	1
17.10.2015	1
18.10.2015	2
19.10.2015	2
20.10.2015	1
21.10.2015	2
22.10.2015	2
23.10.2015	4
24.10.2015	1
Без дата	1
Общо:	38

Датата на провеждане на вторият референдум е 25.10.2015г. Анализирал съм общо 38 текста, публикувани в електронните медии. И тук, както и при референдума от 2013г. най-много текстове са публикувани в периода на разяснително информационната кампания- за месец септември и октомври текстовете са 23, а за месец септември текстовете преди кампанията са 6. Анализът обхваща и 9 текста, които са публикувани по-рано през годината- 3 от края на месецянуари, по един за месецмарт и юни и 4 за месецаавгуст. Един от включените текстове е с неустановена дата. Тенденцията да се обръща най-голямо внимание на референдума в периода на кампанията се запазва. В този референдум не се забелязват публикувани текстове след референдума, което спомага за смекчаване на възможността от след референдумно объркване у избирателите от неспираща вълна, от информация само по определена тема. Това може да спомогне за осмисляне на резултатите от гласуването- последиствие и ползи с което следващото гласуване да е по-информирано, т.е на базата на още по-достоверна информация, а не само на тази, която предлага пазара в периода на кампанията.

Таблица 3.Дата РЗ

Дата	Брой текстове
21.09.2016	3
22.09.2016	2
25.09.2016	1
26.09.2016	2
27.09.2016	1
03.10.2016	1
05.10.2016	2
09.10.2016	2
11.10.2016	1
12.10.2016	1
19.10.2016	1
20.10.2016	1
21.10.2016	1
23.10.2016	1
26.10.2016	1
28.10.2016	3
29.10.2016	1
30.10.2016	1

31.10.2016	1
01.11.2016	1
03.11.2016	1
04.11.2016	3
06.11.2016	1
14.11.2016	1
15.11.2016	1
Без дата	0
Общо:	35

Третият референдум е проведен на 06.11.2016г. В анализът съм включил 35 текста отнасящи се за него. И тук, както при предходните два референдума се запазва тенденцията най-много текстове да са публикувани през информационно-разяснителната кампания- 22 текста. След произвеждането на референдума през месец ноември са публикувани 2 текста, а в денят на самият референдум 1. Включените текстове преди началото на информационно-разяснителната кампания са 10- през месец октомври 1, а през септември-9. При този референдум както и на референдума през 2013г. се забелязва наличието на текстове, защитаващи една от позиции за гласуване, след провеждането на самият референдум. Това, както отбелязах, не спомага за по-информиран избор при гласуването на бъдещ референдум, а обратното разколебава повече направен избор. Един разколебан избирател е много по-склонен да използва преките информационни пътища, които създават партиите и другите участници в агитационните дейности, от колкото избирателят, който е убеден в позициите си.

В **Таблица 4.** ще представя резултатите от вторият въпрос на контент-анализа на текстовете за трите национални референдума. Ще номерирам електронните медии, които съм включил в изследването по следният начин:

01 – news.bg	23 – proway.bg
02 – в. BG Север	24 – eurochicago.com
03 – в. СЕГА	25 – radiok2.bg
04 – inews.bg	26 – bnews.bg
05 – Факти.бг (fakti.bg)	27 – Север.бг (sever.bg)
06 – Новините.бг (novinite.bg)	28 – MapМедия.бг (izboribg.eu)
07 – Дневник.бг (dnevnik.bg)	29 – в. БорБа
08 – Вести.бг (vesti.bg)	30 – в. АТАКА
09 – БСП-Благоевград (bspblagoevgrad.com)	31 – Обединени земеделци (zemedelci.org)
10 – БСП-Карнобат.com (bsp-karnobat.com)	32 – Варна24.бг (varna24.bg)
11 – БСП.бг (bsp.bg)	33 – Сандански1.com (sandanski1.com)
12 – dariknews.bg	34 Референдум2015.бг (referendum2015.bg)
13 – Правен свят (legalworld.bg)	35 – Клуб „Z” .бг (clubz.bg)
14 – в. Лечител	36 – в. Народно земеделско знаме
15 – pz-info.com	37 – varg1.blog.bg
16 – Демократи за силна България Варна (dsbvarna.com)	38 – Гласове.com (glasove.com)
17 – Българска фотоволтаична асоциация (bpva.org)	39 – Актуално.com (actualno.com)
18 – Синьо единство (edinstvo.eu)	40 – ИвоМирчев.com (ivomirchev.com)
19 – Инициативен комитет „Беля Не” (belay-ne.blogspot.bg)	41 – БГНЕС.com (bgnes.com)
20 – есопому.bg	42 – hashtag-bg.com
21 – БСП-Слатина.com (bsp-slatina.com)	43 – clubs.dir.bg
22 – ДСБ-Средец (dsb-sredec.com)	44 – в. Ние
	45 – Български демократичен форум (bdforum.bg)
	46 – Новини.бг (novini.bg)

- 47 – Зелениге.бг (zelenite.bg)
- 48 – mediapool.bg
- 49 – ДЕОС (deos.bg)
- 50 – БТА.бг (bta.bg)
- 51 – в. Капитал
- 52 – Отворен парламент
(openparliament.net)
- 53 – БЛИЦ.бг (blitz.bg)
- 54 – БСП Триадица (bsp-triaditza.com)
- 55 – chernomorie-bg.com
- 56 – vsichkinovini.com
- 57 – ВМРО (vmro.bg)
- 58 – offnews.bg
- 59 – в. Стандарт
- 60 – Българско национално радио (bnr.bg)
- 61 – в. 24 часа
- 62 – ИА Черно море (chernomore.bg)
- 63 – bitelevision.com
- 64 – Движение 21 (d21.bg)
- 65 – Нова алтернатива (novaalternativa.info)
- 66 – Фактограф.бг (faktograf.bg)
- 67 – БСДП (bsdп.bg)
- 68 – РДП (rdp-bg.org)
- 69 – plovdiv-online.com
- 70 – dnes.dir.bg
- 71 – webcafe.bg
- 72 – frognews.bg
- 73 – в. Труд
- 74 – eurocom.bg
- 75 – Грамофона.com (gramofona.com)
- 76 – ДСБ.бг (dsb.bg)

Таблица 4. Медии

Медия	Референдум			Общо:
	P1	P2	P3	
01	5	1	1	7
02	1	0	0	1
03	1	0	0	1
04	2	0	0	2
05	2	0	2	4
06	1	0	0	1
07	1	0	0	1
08	1	0	1	2
09	1	0	0	1
10	1	0	0	1
11	0	0	1	1
12	1	1	0	2
13	1	0	0	1
14	1	0	0	1
15	1	0	0	1
16	1	0	0	1
17	1	0	0	1
18	1	0	0	1
19	2	0	0	2
20	1	0	0	1
21	1	0	0	1
22	1	0	0	1
23	1	0	0	1
24	1	0	1	2
25	1	0	0	1
26	2	0	0	2
27	1	0	0	1
28	1	0	0	1
29	1	0	0	1
30	1	1	0	2
31	1	0	0	1
32	1	0	0	1
33	1	0	0	1
34	0	1	0	1
35	0	1	3	4
36	0	1	0	1
37	0	1	0	1
38	0	2	0	2
39	0	1	0	1
40	0	1	0	1
41	0	1	0	1
42	0	7	0	7
43	0	2	0	2
44	0	1	0	1
45	0	1	0	1
46	0	1	2	3
47	0	1	1	2
48	0	1	1	2
49	0	1	0	1

50	0	1	0	1
51	0	1	0	1
52	0	1	0	1
53	0	1	0	1
54	0	1	0	1
55	0	1	0	1
56	0	1	0	1
57	0	1	0	1
58	0	1	4	5
59	0	1	0	1
60	0	0	1	1
61	0	0	1	1
62	0	0	1	1
63	0	0	1	1
64	0	0	1	1
65	0	0	2	2
66	0	0	1	1
67	0	0	1	1
68	0	0	1	1
69	0	0	1	1
70	0	0	2	2
71	0	0	1	1
72	0	0	1	1
73	0	0	1	1
74	0	0	1	1
75	0	0	1	1
76	0	1	0	1
Общо:	40	38	35	113

В анализът са включени 76 медии, в които присъстват също блогове и уеб сайтове, които са публикували текстове и за трите референдума. За първият референдум те са 40, за вторият 38, за третият 35. При първият референдум най-много публикувани текстове 5 на брой има в новинарският сайт news.bg. В четири от медиите за първият референдум са публикувани по два текста, а в останалите по един. За вторият референдум 7 на брой текста са публикувани в уеб сайта hashta-bg.com. В две от медиите за вторият референдум са публикувани по два текста, а в останалите по един. Най-много текстове за третият референдум са публикувани в новинарският сайт offnews.bg-4 на броя, в Клуб „Z” са публикувани 3 текста. Четири от останалите медии са публикували по два текста, а всички останали по един.

Единствената медия, която е направила публикации и за трите референдума е news.bg- 5 за първия и по една за другите по два. Трябва да се отбележи, че материалите за референдумите са публикувани в разнородни медии- в големи печатни издания, като вестниците „Труд“, „24 часа“, „Стандарт“, „Капитал“ и в големите информационно-новинарски сайтове, като bta.bg, mediapool.bg, dnevnik.bg, vesti.bg и др. В малките онлайн издания, блогове и форуми, като chernomorie.bg, vargl.blog.bg, sandanskil.com, hashta-bg.com и др. също присъстват текстове свързани с референдумите.

Публикации с агитационна насоченост правят и политическите партии, те заемат позиции относно въпросите за гласуване, които публикуват освен на уеб сайтовете си и в други медии. Партии, които взимат участие, като отправят послания за някой от референдумите са- ПП БСП, ПП ДСБ, ПП Атака, ПП ВМРО, ПП Зелените, ПП ДЕОС, ПП Обединени земеделци, ПП Нова алтернатива, ПП Движение 21 и др. Голям брой на източници на информация участват в публикуването на текстове относно референдумите, но трябва да се има в предвид, че повечето публикации в медиите са платени, което оставя съмнението, че те може и да гонят други специфични цели, а не да информират бенефициентите си. По-скоро участието на по-

голям брой медии показва, че и те се стремят да наложат определена теза на гласоподавателите, а не да ги информират. Участие на широк спектър от политически сили създава предпоставка за партийно противопоставяне на база въпросите за гласуване в референдумите. Това създава опасност инструмента референдум да се превърне в средство за формиране на политическото отношение „за“ определена партия и „против“ друга политическа сила. Тази особеност улеснява политическите партии вземащи отношение относно даден референдум, защото те ще могат да приложат агитация срещу политическият опонент и да активират политическите си симпатизанти към гласуване против опонента. Т.е в този случай политическата идентичност може да се окаже решаващ фактор за взимането на решението, как да се гласува в допитванията до обществото и референдумът като инструмент за различно политическо участие губи смисълът си. Убеждаването да се гласува против политическия опонент, които също заема позиция относно даден референдум, просто формира политическото отношения „за“ и „против“ а не помага за информиран избор. Избирателят отговаря на друг въпрос, при гласуването си на референдум и в този важен избор, той не претегля ползите и недостатъците на предложените въпроси, а се доверява на политическите си пристрастия. Трябва да се отбележи също тенденцията политическите партии с малка електорална тежест да регистрират комитети и активно да участват в кампаниите за референдум, явно тези кампании се явяват като възможност за политическа изява на по-малките, защото в обикновените избори полето им за изява е по стеснено от участието на по-големите партии. Тази тенденция се забелязва в кампанията за вторият референдум.

Участието на разнородни източници на информация в кампаниите помага излъчените послания да стигнат до повече избиратели, защото различните избиратели използват различни източници за осведомяване. Достигането на предлаганата информация в кампаниите до повече хора не е единственото налично условия обаче избирателите да бъдат информирани, защото информацията трябва да е по същността на заложените въпроси за гласуване и да не гони други цели през инструмента-референдум.

В **таблица 5** ще представя резултатите по третия въпрос от картата за контент-анализ на текстовете по трите референдума.

Таблица 5. Тема на текстовете

Тема	Референдум	Общо
01	P1 Референдум за изграждане на нова ядрена електроцентрала	40
02	P2 Референдум за дистанционното гласуване	38
03	P3 Референдум за променя на избирателната система, държавната субсидия за политическите партии и въвеждането на задължително гласуване	35

Темите на текстовете от първият референдум, общо 40 на брой, са свързани с АЕЦ Белене. Политическите партии, чрез регистрираните от тях комитети заемат позиции относно ползите и вредите от строителството на нова атомна централа. Тема 01, създава възможност за политическа изява и политическо противопоставяне: „дебатите по българските инициативи за референдум разкриват основно два начина на (зло) употреба с темата за референдум зад които стоят две основни политически формирования. Първата група е на старите политически партии, които използват играта на референдум за укрепване на своята геополитическа ориентация. Това са инициативите на БСП и ДСБ, които се обръщат към референдума народа, когато са засегнати големи геополитически теми, чрез проекти като Бургас-Александрополис и АЕЦ Белен. Втората група от партии оформят употребата на референдума за изцяло вътрешно партийни цели свързани с изграждането на политическа идентичност“ (Славов, А. Кабапчиева, П., Михайло, Д., Христов; 2010)

Темите на публикациите по вторият референдум са с общ брой 38, са свързани с електронно-дистанционно гласуване, политическите партии и инициативни комитети заемат позиции и защитават тезата си, като обясняват за ползите и рисковете. Темата на вторият

референдум се използва за политическо участие от много от малките политически партии, явно тази тема им създава възможност за политическа изява, с която да се противопоставят на по-големите политически формации, като повечето от тях са за предложената тема, в която сигурно виждат възможност за увеличаване на подкрепата към тях.

Анализираните текстове за последната тема са общо 35 на брой и включват позициите на партиите и инициативните комитети по някой от трите въпроса или по всичките въпроси, които са свързани с мажоритарната система, задължителното гласуване и намаляването на държавната субсидия за политическите партии на един лев. Тази тема е трансформирана от по-ярките участници в кампанията до темата за наказване на политическата класа с положителен вот на референдума. Това създава риск обществото да гласува против политиките, на които не симпатизира, а не по същността на въпросите заложили за гласуване.

Темите на текстовете и за трите референдума са свързани най-вече с позициите на участниците в кампанията. Срещат се и нападки от една политическа партия или политик към други. Заглавията на материалите обикновено са гръмки, целящи да привлекат внимание и обществено одобрение. Темите на самите статии, не целят да информират обществото, а да го насочат в определена посока, като представят различните позиции на различните участници в кампаниите. За да могат гражданите да вземат информирано решение при гласуването на референдум е необходими медиите не само да бъдат арена на сблъсъка на участниците, а след всеки сблъсък да покажат и позицията на някой безпристрастен експерт по-конкретната тема, който да разкрие плюсовете и минусите на конкретната тема, без да оказва влияние. Необходимо е и публикациите по темите да са по-разнообразни и да покриват всички аспекти на въпросите, свързани с референдумите по ненаатрапчив начин, а не да отразяват само сблъсък на две противоположни позиции.

В **Таблица 6** ще представя резултатите по четвърти въпрос от картата за контент-анализ по текстовете за трите референдума.

Таблица 6. Жанр на текстовете

Жанр	Референдум			Общо
	P1	P2	P3	
01 информация	5	5	3	13
02 интервю	2	6	2	9
03-статия	8	5	9	22
04 позиция	26	28	24	78

Забележка: общия брой на изложените данни надвишава броя на материалите, защото някои материали попадат в повече от една категория.

Текстовете, които сме включили в контент-анализа за първия референдум от 2013 г. са от следните жанрове: 2 интервюта, 5 текста предоставящи информация, 26 текста изразяващи позиция и 8 статии. Текстовете за референдума от 2015 г. жанрово се разпределят по следния начин: 5 информационни материала, 6 интервюта, 28 позиции и 5 статии. Жанрровете на материалите за третия референдум от 2016 г. са: 2 интервюта, 25 позиции, 9 статии и 2 информационни материала.

И при трите референдума интервютата са най-малко на брой, следвани от информационните материали. Тук е важно да отбележим, че по-голямата част от статиите, интервютата и информационните текстове, под една или друга форма отново са свързани с позициите на политическите партии и инициативните комитети. Това само по себе си означава, че политическите партии и инициативните комитети използват референдумите като инструмент, с който да влияят на гражданското общество за формиране по-скоро на политическо отношение чрез засегнатият въпрос, вместо да участват пълноценно в демократичните процеси, вземайки информирано решение. Броя на заетите позиции е най-голям в текстовете и за трите референдума, с което остава усещането, че желанието да се влияе на обществото чрез разяснителните дейности в кампаниите преобладава, с което възможността

за личен избор намалява. Призоваването как да се гласува със заемането на позиция оказва в повече интервенция върху избирателя, от колкото да го информира.

Много е важно в медиите да се предоставят повече безпристрастни информационни материали по засегнатите от референдума въпроси, изразяващи обективна, достоверна информация по двете тези на референдума, без да се правят опити да се влияе върху избора на гражданите. В тази връзка би било полезно и ако се правят повече интервюта с безпристрастни експерти, които да предоставят необходимата информация на гражданите, с помощта на която да вземат информирано участие в референдума, без да се правят агитации „за” или „против”. Експертите трябва да изказват своето мнение и своята позиция, но да не я натрапва като общовалидна на обществото.

В **Таблица 7** ще представя резултатите по пети въпрос от картата за контент-анализ на текстовете за националните референдуми.

Таблица 7. **Обем**

Обем	Референдум			Общо
	P1	P2	P3	
01 до 45 реда /малък/	15	16	13	44
02 до 120 реда /среден/	20	17	19	56
03 над 120 реда /голям/	5	5	3	13

Общо 44 от текстовете за трите референдума, включени в настоящия анализ, са с малък обем – до 45 реда, 56 са със среден обем – до 120 реда, а останалите 13 са с голям обем – над 120 реда. За първия референдум са разпределени по следния начин: 5 с голям обем, 15 с малък обем и 20 със среден обем; за втория референдум: 5 с голям обем, 16 с малък и 17 със среден; за третия референдум: 3 с голям обем, 19 със среден обем и 13 с малък обем. И при трите референдума най-малко са текстовете с голям обем, следвани от тези с малък обем, съответно най-много са материалите със среден обем.

Обемът на полезния за читателя материал не е от такова значение, тъй като най-важна е същността на написаното. Полезна информация за гражданите по въпросите от референдума може да се съдържа, както само в няколко реда, така и в дълга статия, тип доклад, включващ графики, таблици, снимки и други материали. Проблемът с повечето от текстовете, които ние разгледахме е, че съдържат голямо количество ненужна информация, която не е по смисъла на въпросите за гласуване. Дори и в един текст с малък обем, в който се предполага, че информацията ще е написана по същество, това далеч не е така. Често информацията се повтаря и преповтаря, но с други думи, включват се прекалено много подробности, търси се сензацията с гръмки заглавия и т.н. За съжаление тази практика е често срещана сред българските медии, не само по въпроси, свързани с референдумите, а като цяло.

В **таблица 8** ще представя резултатите по шести въпрос от картата за контент-анализ на текстовете по трите национални референдума.

Таблица 8. **Автор**

Автор	Референдум			Общо
	P1	P2	P3	
01-няма/редакция	27	32	28	87
02-анализатор/експерт	2	1	2	5
03-журналист от медията	11	5	5	21

Автор на 2 от текстовете за първия референдум е анализатор или експерт, на 11 от тях е журналист от дадена медия, а на останалите е редакторски екип на дадена медия. При текстовете от втория референдум разпределението е следното: 5 са написани от журналист от медия, 1 от анализатор или експерт и 32 – от редакцията на дадена медия. При третия

референдум 2 от материалите са написани от анализатор или експерт, 5 от журналист, а останалите 28 от редакцията на дадена медия или администратор на уеб-сайт/блог.

Тук, както се вижда, и при трите референдума най-голям е броят на материалите без посочен конкретен автор. Това може да се дължи на преписването на една медия от друга, защото се забелязва тенденцията доста от текстовете да са със сходно съдържание. Когато зад даден текст се подпише конкретен автор, ще знае кой стои зад материала и респективно какво цели с него. Липсата на автор в повече текстове, създава риска мнението на обществото да бъде насочено в една или друга посока, без достатъчна яснота за целта и компетентността на автора по конкретната тема. Взимането на отношение относно референдума от участниците в кампаниите с определена политическа принадлежност е една от причините медиите да не застават с конкретно име зад определен текст, за да няма нападки и срещу автора от политическите опоненти. Наличието на минимален брой на експерти и анализатори в текстовете, показва, че медиите са арена за сблъсък в кампаниите за референдум без безпристрастен арбитър. Отсъствието на арбитри отдалечава обществото от възможността за информиран избор, обществото просто става свидетел на сблъсък между опонентите и трябва да предпочете един или друг. Полезно за гражданите би било публикуването на обективни материали, написани от експерти и анализатори, които не включват агитации и налагане на мнение.

В **Таблица 9** ще представя резултатите от седмивъпрос по картата за контен-анализ на текстовете

Таблица 9. Наличие на онагледяване

Онагледяване	Референдум			Общо
	P1	P2	P3	
01-да	33	29	31	93
02-няма	7	9	4	20

В текстовете на първият референдум броя материалите с наличие на онагледяване са 33 на брой, във втория референдум са -29 и в третият са 31. Общо в 93 текста за трите референдума има онагледяване. Текстовете без онагледяване са общо 20 на брой за трите референдума, като най-голям брой от тези текстове има във вторият референдум- 9 на брой. Значително е по-голям броя на материалите с наличие на онагледяване, близо пет пъти са повече от материалите, в които не е налично. Този елемент в кампаниите за референдуми, показва желанието на участниците да представят своята позиция, по колкото се може по привлекателен начин и да привлекат вниманието, на колкото се може повече хора. Стремешът за спечелването на симпатии на повечето хора ограничава кампанията, защото визуализацията заема голямо място е нея и остава все по-малко пространство за разяснителните дейности по смисъла на въпросите. В повечето текстове, в които има наличие на онагледяване и за трите референдума, най-често то е свързано с изобразяването на даден политик, който участва в кампанията и на образи свързани с разяснителните дейности или на снимков материал, засягащ въпросите за гласуване (материала засягащ въпросите в повечето случай е емоционален, а не информационен). Това стеснява кампанията до предлагането на картини конкурирайки се една с друга за по-голямо одобрение и „харесване“. А в периода на кампанията е необходимо да има много по-сериозни разяснителни дейности, свързани със смисълът на въпросите. Наличието на онагледяване трябва да засяга, плюсовете или минутите на направено предложение да допълва информационните дейности, като ги прави информацията по смислаема, а не просто да цели печеленето на симпатии.

В **Таблица 10**, ще представя резултатите по осми въпрос от картата за контент-анализ на текстовете от трите национални референдума.

Таблица 10. Отношение към референдума

Отношение	Референдум			Общо:
	P1	P2	P3	113
01- да за референдума	2	2	3	7
02- да на въпросите	10	17	18	45
03 - не на въпросите	23	14	9	46
04- не на референдума	2	0	1	3
05- няма отношение	3	5	4	12

Отношението в 2 от текстовете за първия референдум е положително за произвеждането на референдум като цяло; също в 2 от тях отношението е отрицателно към референдума като цяло; в 3 текста не установихме отношение към референдума; в 10 от текстовете се забелязва положително отношение към въпроса от референдума, а в 23 – отрицателно. В материалите от втория референдум отношението към него е следното: няма материали с отрицателно отношение за референдума като цяло, а в 2 – положително; при 5 не установихме отношение към него; в 14 текста се наблюдава отрицателно отношение към въпроса от референдума, а в 17 – положително. В 4 от материалите за третия референдум не установихме отношение към референдума; в 1 текст отношението към референдума като цяло е отрицателно, а в 3 – положително; в 9 текста отношението към въпросите от референдума е отрицателно, а в 18 – положително.

Както се вижда, текстовете „за“ или „против“ въпросите на референдумите са най-многобройни -91 за трите референдума. Текстовете без отношение към заложените въпроси са гласуване са доста малко на брой-12 в сравнение тези, които заемат определена страна. Многобройният дял на текстовете с точно определена насоченост „за“ или „против“ заложените въпроси за гласуване, спомага за формирането на политическото отношение „за“ и „против“ спрямо инициатора на референдума, спрямо участниците заемащи конкретна позиция как да се гласува и др. политически субекти. Политическото отношение се формира в двете крайности, защото след като даден субект заеме твърда позиция и агитира в полза на нея, той няма как да не е против опонента си, който е на противоположната позиция. Това създава условия, чрез участието си на референдумите, обществото да гласува „за“ и „против“ противопоставящите се политически субекти, а не за и против въпросите.

В **Таблица 11** ще представя резултатите по девети въпрос от картата за контент-анализ на текстове по трите референдума.

Таблица 11. Наличие на манипулативни техники

Манипулативни техники	Референдум			Общо:
	P1	P2	P3	113
01- да	33	28	21	82
02- не	7	10	14	31

Забележка: За съставянето на таблицата са използвани 10-те техники за манипулация на общественото мнение на Ноам Чомски: разсейване, създаване на проблем и предлагане на решение, процес на постепенно налагане, отлагане, третиране на хората като деца, фокусиране върху емоциите много повече от предлагането на храна за размисъл, поддържане на невежество сред населението, насърчаване на хората да се възхищават на посредствеността, засилване на чувството за вина, да знаеш за хората повече, от колкото те знаят за себе си.

В 82 от изследваните материали за трите референдума за налични техники за манипулация, а в 31 не съм открил такива. Най-много са техниките са манипулация в първият референдум-33, във вторият са 28 и най-малко са в третият референдум-21. Наличието на техники за манипулация в повечето материали създава предпоставка за избор, който не е продиктуван от предоставянето на информацията в неманипулативен вид. Повечето манипулация водят към изводите, че референдумът като инструмент за политическо участие

създава условия за използване на средствата с които общественото мнение да бъде насочено определена посока, а не да вземе отношение по един информиран начин, относно въпросите заложи за гласуване. Манипулирането на общественото мнение при преките допитвания, отнема от гражданите възможността наистина да се произнесе по същността на въпросите, който са заложи за гласуване. Когато манипулациите преобладават в информацията, която е изложена в разяснителните кампании се създава информационен вакуум от липса на информационни източници, който представят информация относно заложените въпроси по обективно. Малцина за тези, които ще тръгнат обаче да търсят алтернативни източници на информация при липсата им, повечето хора се доверяват на информацията, която е налична и по-лесно достъпна.

Примери:

В news.bg е публикувана следната статия от ПП „ДСБ“, която регистрира инициативен комитет за да участва в разяснителната кампания на първият референдум: „Не вярвайте на БСП, те са като телефонните измамници... хората да не попадат в капана на политическите измамници, защото те с нищо не се различават от телефонните измамници“ (news.bg 14.01.2013г.) . Използваната техника за манипулация в този материал е фокусиране върху емоциите, от колко предлагане на храна за размисъл. С използването на емоционалния фактор се отваря подсъзнанието на хората и се налагат мисли, страсти, страхове и др. Съпоставянето на политическият опонент с телефонните измамници, като се има в предвид, че през последните години, не малък брой хора станаха жертва на такъв вид измама или техни близки, може да въздейства върху засегнатата група и да и припомни силните и негативни емоции от преживяваната измама. Агитирането на база фокуса върху негативните емоции на хората е много ефективен метод, който подтиква избирателят към желаното от агитатора решение. ПП „ДСБ“ по този начин формират политическото отношение на избирателите към опонента си, сравнявайки го с телефонните измамници. Агитацията в този конкретен случай е отново агитация против опонента, а не против въпросът заложен за гласуване в референдума. Участието на политическите партии, чрез регистрацията на инициативни комитети създава възможността за протичане на кампанията за референдум, като кампания за обикновени избори. Трябва да се има в предвид, че в комитети регистрирани от партии за участието в разяснителните кампании за референдум, участват политически лица с постоянно присъствие на политическата сцена, което допринася още повече за политически сблъсък между опонентите, защото инстинктивно те се противопоставят един на друг, както на обикновени избори, борейки се за доверието на избирателя. Кампанията за референдум в този случай, губи смисълът си, защото става просто арена, която дава възможност за нови политически изяви и генериране на доверие, което да бъде материализирано на едни бъдещи парламентарни избори.

Инициаторът на третият референдум Слави Трифон, който регистрира и инициативен комитет за участие в кампанията за референдума, агитира по следният начин в шоуто си в полза на референдума, като думите му са публикувани в новинарският уеб сайт frognews.bg: „Митингът-концерт е за подкрепа на референдума и по повод решението на Конституционния съд да спре три от въпросите. Референдумът е по-важен от изборите, ще промени политическата система. Лимитът на този начин, по който избираме политиките свърши. Ще спестя кръв“. (frognews.bg 28.10.2016г.) В думите се откроява техниката за манипулация- създаване на проблем и предлагането на решение. Инициаторът на референдумът иска да натрапи на обществото, че има проблем в политическата система в България и следователно и трите му предложение предлагат промени в системата-решението. В последните негови думи, че с референдума се опитва да „спести кръв“ той се стреми да се фокусира и върху емоциите на избиратели, като индиректно иска да намекне, че ако не се приемат направените от него предложения, напрежението и негодуванието срещу начина на функциониране на политическата система ще нарасне. Финалните му думи, целят да предизвикат определени емоции в обществото, от колкото да го информират, затова в тях според мен е налична техниката за манипулация- фокусиране върху емоциите много повече от предлагането на

храна за размисъл. По този начин Слави Трифонов формира политическото отношение у обществото „за“ и „против“ политическата класа от колкото „за“ и „против“ по смисъла на въпросите заложили за гласуване, защото аналогично щом сме против политическата система, следователно сме и против политиците.

От изложените примери за манипулативни техники, следва да се заключи, че когато обществото гласува на референдум по въздействието на манипулациите отговаря на други въпроси, а не на въпросите заложили за гласуване. Кампаниите за референдум не създават възможност за различно политическо участие, а просто в тях се използват най-подходящите средства за да бъде накарано обществото да предпочете едно решение за сметка на друго. Това поведение на субектите участващи в разяснителната кампания, просто моделира общественото мнение във вярната за тях посока или умишлено в посоката противоположна на опонента.

В Таблица 12 ще представим резултатите по десети въпрос от картата за контент-анализ на текстове по трите референдума.

Таблица 12. Наличие на техники за рационализация

Техники за рационализация	Референдум			Общо:
	P1	P2	P3	
01- да	36	34	25	95
02- не	4	4	10	18

Забележка: За изготвянето на таблицата са използвани следните техники за рационализация: убеждаване, структуриране на реалността, емоционален апел, хумор от книгата на Gilbert W. Fairholm “ Mastering Inner Leadership” pp.156-157

В общо 95 от изследваните текстове за трите референдума са използвани техники за рационализация. В 36 от текстовете за първият референдум се съдържат такива техники, в 34 текстовете за вторият референдум и 25 от текстовете за третият. В общо 18 от текстовете за трите референдума не установих наличието на такива техники. Чрез техниките за рационализация, избирателят бива насочен към определено решение, а не информиран и решението да остане в неговите ръце. Техниките за рационализация построяват на базата на символи определена реалност, която служи като аргумент за вземането на едно или друго решение. Символизирането на реалността само в полза на едното или само в полза на другото решения, стопира възможността за информиран избор, който осъзнава ползите и вредите от всяка една възможност. За да бъде рационален, самият избирател би трябвало да бъде информиран детайлно за последиците от всяка една възможност, и след това да избере по-рационалното за общността решение, а не чрез техниките за рационализация едното решение да бъде представено като добро от другото. Наличието на техники за рационализация в повечето материали, че под тяхното влияние трудно може да се вземе информиран избор и избирателят в повечето случаи просто се доверява на решението, в което определена техника на рационализация е използвана по-ефективно от друга техника в друго решение.

Примери за манипулация и рационализация.

Мартин Димитров, член на инициативен комитет участващ в информационно-разяснителната кампания за първият референдум, прави следното изказване в периода на кампанията, което е публикувано в news.bg: “Референдумът узаконява безобразията на БСП, около Белене“. (news.bg; 15.01.2013г) В това изказване е налице техниката за рационализация-убеждаване, чрез която той се стреми да подтикне избирателите си да гласуват на референдума против опонента, а не против направените от него предложения за гласуване. В разяснителната кампания за първият референдум, инициативни комитети регистрираха политически партии от дясното и от лявото политическо пространство, което даде възможност и за политически сблъсък в кампанията за референдум по оста ляво/дясно. Участниците и от двата противоположни политически спектъра имаха възможност да агитират против опонента.

Агитацията против опонента в конкретния случай е ефективен метод за убеждаване, защото предпочитанията за доминиране над опонента съвпадат с политическите предпочитания на електоратите им. Убеждаването като техника за рационализация, помогна за формиране на политическото отношение „за“ и „против“ опонента, а не „за“ и „против“ предимствата и недостатъците на заложения въпрос за гласуване. В изложението от мен пример се наблюдава това, участникът в кампанията за референдум с изказването си се стреми да формира политическото отношение в аудиторията относно идеологически си опонент. В този случай идентификацията с конкретната политическа сила, представлява и кратък път за избирателя, който го води до определен избор в полза на политическата му принадлежност.

В интервю за glasove.com в кампанията за вторият референдум представителят на инициативен комитет Ивайло Петров, казва: „Хакери, а не хората ще решават изборите при електронно гласуване“ (glasove.com; 24.10.2015г.). Тук е налице техниката за рационализация-структуриране на реалността. Информацията представена, чрез тази техника е селективна, като са подбрани елементи засягащи въпроса за гласуване, който се харесват на дадения инициативен комитет участващ в агитацията и са представени на аудиторията като нещо вярно. Със структурирането на реалността в този случай се формира отношението „за“ и „против“ негативните страни на въпроса заложен за гласуване, като не се загатва и за неговите преимущества. Следователно гласоподавателят с тази техника за рационализация е подтикнат да гласува „против“ недостатъците от въвеждането на електронно гласуване. Рационализацията в този случай ограничава възможността му за избор, като го свежда до избор основан само на база на негативите страни на дадено решение. Следователно избирателят винаги ще е против недостатъците на предложението.

ПП „ДЕОС“ използва техника за рационализация хумор, при заемаването на следната позиция относно третият референдум предизвикан от „Шоуто на Слави“: „Смелостта е розова, а популизмът е плешив“ (offnews.bg; 04.11.2016г.). Партията взима отношение и призовава да се гласува против направените предложения, като се опита да накара симпатизантите си да се смеят или присмеят на фигурата, която стои в основата на предложенията. Със техниката хумор се осмива фигурата предложила референдума и следователно няма как направените от него предложения да са разумни. Присмиването под тази форма, автоматично предизвиква и усещане за превъзходство, над осменият и следователно няма как да бъде подкрепено нещо, на което се присмиваме. Заемаването на позиция от ПП „ДЕОС“ под формата на хумор създава и кратък информационен път за взимане на решение на избирателите си. Т.е политическата партия използва техника за рационализация за да създаде и кратък информационен път, с който да заведе избирателите си до конкретното решение. И по този начин, тя формира отношението на избирателите си „за“ и „против“ инициатора на референдума, а не „за“ и „против“ по същността на въпросите за гласуване.

ИЗВОДИ

Посланията отправени чрез медиите в условия на пряко участие подхранват емоции и предизвикват нерационалност, а не предпоставки за разумен избор. Убеждението и рационализацията, а не разсъждаването и рационалността характеризират мисловните процеси в търсенето на повече демокрация чрез инструмента референдум. Политиката се случва по краткият път. Демокрацията като идеал ни кара да очакваме повече от изборните процеси, от колкото те могат да осигурят, защото резултатите са често случайни и късогледни. Очакванията мнозинството да изрази предпочитанията си по заложените въпроси за гласуване не се случва, това е нещото което трите национални референдума не осигуряват. По-скоро обществото отговаря на други тривиални теми, а не темите заложили за гласуване. С опитите да се увеличи демокрацията се увеличава и тежестта на неинформираният вот, понеже започваме да решаваме пряко, а не косвено, чрез избраните представители.

REFERENCES

- [1] Downs, A.(1957)“An Economic Theory of Democracy“, New York, Harper and Row, 1957, Ch.15.
- [2] Christopher H. Achen, Larry M. Bartels (2017) “Democracy for Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government, Princeton University press.pp.1-20
- [3] Gilbert W. Fairholm (2001) “ Mastering Inner Leadership” Quorum books, Westport connecticut London, pp.156-157
- [4] Kildea, P.* AND Rodney, S. “The Challenge of informed Voting at Constitutional referendums”, UNSW Law Journal Volume 39(1) pp-368-376
- [5] Lucas.M G, and Tasic, S. “Behavioral Public Choice and the Law” p.208 see For a recent review of the vast literature on rational ignorance, see Somin, Smaller Government, supra note 29, at 62-89.
- [6] Lupia, A.(1994) “Shortcuts versus Encyclopedias:Information and voting behavior in California insurance reform elections”, University of California, San Diego Vol. 88, No. pp.63-75
- [7] J.S. Mill (1972) „Considerations on Representative Government“, in H.B. Acton (ed.),Utilitarianism, Liberty, Representative Government, London, J.M. Dent.
- [8] Hochschild, Jennifer L. (2010) “If democracies need informed voters, how can they thrive while expanding enfranchisement?” Election Law Journal: Rules, Politics, and Policy 9(2) p.6.
- [9] Dal R. Дал, Р (1999). „За демокрацията“ изд.Обсидиан, София, стр.43
- [10] (2006). Democracy and its critics. Sofia. Criticism and Humanism. (**Оригинално заглавие**: Дал. Р. 2006. Демокрацията и нейните критици. София. Критика и хуманизъм. [стр.170]
- [11] Sartory, J. Theory of Democracy. (**Оригинално заглавие**: Сартори, Дж.(1992) „Теория на демокрацията“. Център за изследване на демокрацията, стр.163-171
- [12] Slavov, A. Kabapchieva, P.,Mihaylo, D.,Hristov, I. (2010) "Direct Democracy in Bulgaria - Opportunities and Challenges" (**Оригинално заглавие**: Славов, А. Кабапчиева, П., Михайло, Д., Христов, И. (2010) „Пряката демокрация в България-възможности и предизвикателства“ , Институт за пряка демокрация София, стр. 23 виж в: http://www.balkanassist.bg/vfs/c1768454e21aec7256f992b53644af59_15/af076f27a0ba472b9674f54a2788a95f.pdf)
- [13] Chomsky, H (1994). "Media under control - remarkable achievements of propaganda" (**Оригинално заглавие**: Чомски, Н (1994). „Медиите под контрол-забележителни постижения на пропагандата“ изд.Агата, култура в джоб, София, стр.12)

THE APPEARANCE AS A COMPONENT OF NON-VERBAL COMMUNICATION²⁰

Stela Tsenkova – Student

Department of Philological and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: 086-821-521
E-mail: steli_cenkova@mail.bg

Pr. Assis. Prof. Evgenia Goranova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: 086-821 521
E-mail: egoranova@uni-ruse.bg

Abstract: *Nonverbal communication (VNC) includes information that is emanating from the appearance and movements of the body, body signs and signals. Individual types of VCF are related to the appearance seen as physical characteristics, clothing and accessories.*

Keywords: *Nonverbal communication, physical characteristics, clothing, accessories.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Невербалната комуникация, наричана още език на тялото, е обект на интерес от хората, които се занимават с ораторско изкуство, политика, на тези, които често говорят пред аудитория, защото знаците, които излъчва тялото по време на говоренето служат като проверка на истинността на казаното.

Бъдещите учители също трябва да познават проблема за невербалната комуникация, за да могат да имат правилно невербално поведение в социалното си общуване с учениците и да могат да разпознават тяхното невербално поведение

ИЗЛОЖЕНИЕ

В невербалната комуникация (НБК) се включва информацията, която се излъчва от външния вид и движенията на тялото, телесните знаци и сигнали. Предава се чрез промени в гласа, чрез звук, цвят, както и чрез пространствено поведение (Rumenchev, 2006.).

Одобрението или отхвърлянето на оратора започват още преди да той да е проговорил. Отделните видове НБК са свързани с **външния вид**, разглеждан като физически характеристики, с **облекло** и с **допълнителните аксесоари**.

В НБК значението на външния вид се проявява преди всичко в случаите, когато аудиторията не познава или слабо познава оратора.

Като умни и дружелюбни се възприемат усмихващите се. За възрастните и пълни мъже се счита, че изразяват стабилност, увереност и държат на думата си. Високото чело при оратора внушава обем, поради което хората изглеждат по умни, прилежни, заслужаващи доверие. Обратно „ниското чело“ е синоним на тъпота (Rumenchev, 2006).

Външният вид при оратора се свързва с темперамента. Пълният човек е определян като по-топлосърдечен, симпатичен, добродушен, приятен. От друга страна слабият е възприеман, като по-напрегнат, несимпатичен и неуверен в себе си. Съществуват стереотипи, свързани с възприемането на външния вид и конкретно с физическата привлекателност. Това е т.нар. „ефект на красотата“, който има предварителен за общуването характер.

²⁰ Докладът е представен на студентската научна сесия на 17.05.2019 в секция..... с оригинално заглавие на български език: „Външният вид като компонент на невербалната комуникация“.

Физическата привлекателност, ако и да не е решаваща, все пак е една от главните качества на общественения водач. Идеал е „духовната сила да намери подходяща форма“, е казал Ив. Хаджийски.

Първоначално при липса на друга информация, аудиторията е склонна да възприеме положително привлекателно изглеждащи личности. Предполага се, че по-красивите хора са щастливи, комуникативни и късметливи. Приятният външен вид се възприема дори като сигнал за талант, искреност, интелигентност, което е несериозно, но е факт. Създаденото доверие или бариера чрез външния вид, може да изчезне след получаване на допълнителна информация. Външния вид определено има значение по линията на критерия на агресия, властност и доминиране.

Сериозно внимание заслужава въпросът как човек, който знае, че не е харесван, би могъл да повлияе на аудиторията си. Тази информация е една добра база за оратора. Знаейки това да установи причините, поради които не е харесван и да направи корекция включително и по отношение на външния си вид. Това е най-леката и вероятно най-успешната манипулация, която може да блокира или намали негативизма у аудиторията.

Склонността на аудиторията да свързва външния вид с качества на личността е характерна за човешкото мислене, независимо колко е развита и технологична една цивилизация. Достига се до изграждане на илюзорен идеализиран или негативен образ на база впечатление или информация. В същото време аудиторията е готова сравнително бързо да промени отношението си, стига да има основание за това във вербалното послание на личността.

Бихме могли да приемем **ръста** като невербален аргумент, който за да въздейства, трябва първо да бъде възприет. Доминирането чрез височината е всеизвестна истина, която „работи“ от животинското царство до човека (Fast, 1993). Тенденция е високите да се приемат за по-умни. По този начин височината, подсъзнателно е асоциирана с компетентност. Негативни асоциации предизвиква ниския ръст. Като доказателство за аргументивното значение на ръста, когато става дума за избор, се сочат резултатите от президентските кампании в САЩ. В 21 от 26 случая за президент е бил избран по-високият кандидат. Ролята на ръста при оратора е голяма при формиране на първо впечатление и по-малка при всички ситуации на общуване (Rumenchev, 2006).

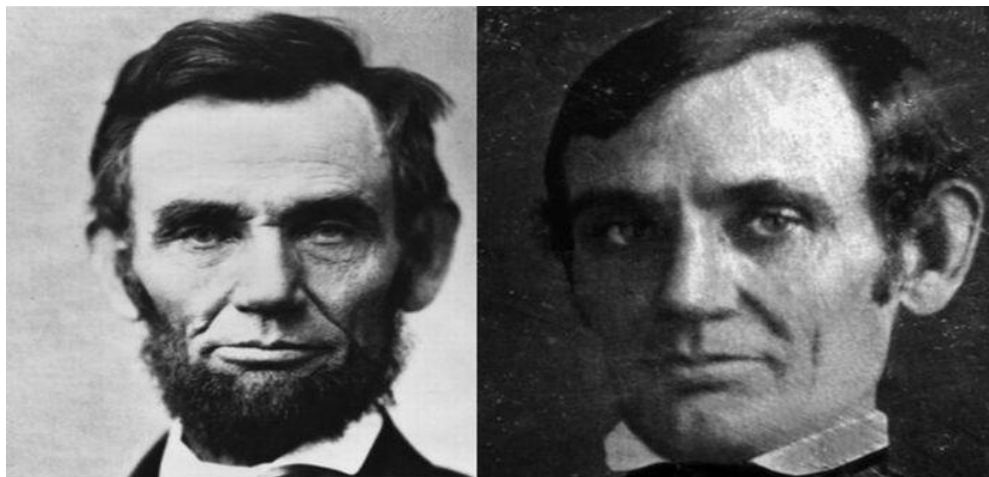
Фиг.1 Ролята на ръста на оратора

Като се акцентира на безспорни и високо ценени от аудиторията качества, при доказани автори, ръстът престава да бъде фактор. Велики оратори като Наполеон, Ленин, Хитлер, Мусолини са далеч от високия ръст.

Силно привличащ вниманието елемент от външния вид на мъжа и ролята, която играе в оценката за възприеманата личност е **брадата**. Отношението към нея не е еднозначно и не се ограничава в сферата на естетическото. Брадата на мъжа силно влияе на възприятието му от аудиторията. Тя, когато я има, определено е едно от нещата, които вземат участие при формиране на първото впечатление.

Брадата не е особено популярна сред съвременните политици. Приема се за израз на ленинност, пасивност, липса на градивност. Вероятно се свързва с неподдържане на външния вид, липса на време за бръснене, респективно на неорганизираност.

Брадата се оказва едва ли решаващ, но значим невербален аргумент в изборната кампания на президента Абрахам Линкълн (Rumenchev, 2006.).

Фиг. 2 Абрахам Линкълн с брада и без брада

В бизнес средите, в средите на изкуството, културата и науката брадата е приемлива и дори авторитетна.

Брадата е невербален символ, свързан с допълнителен професионализъм, сериозност, авторитет, интелект и зрялост. Не е изключено брадата да предизвиква и негативизъм, като агресия, властност, доминиране и донякъде прикритост. Последното вероятно се дължи на това, че тя скрива изражението на оратора.

В академичните среди, брадата се асоциира с по-висок интелект, компетентност, убедителност. Може би отговорът за това е в уподобяването с древни мъдреци и философи или на по-възрастни хора, тъй като често възрастта се асоциира с мъдрост. По този начин брадата се е превърнала в символ на мъдростта, макар че както е казал Херод Атик- „виждам брада и плащ, но засега философ не виждам”.

За дълъг период от човешката история облеклото задължително маркира статуса и общественото положение. Това се отнася за вида на дрехата, използваната материя аксесоарите към и нея и пр.

Преди да си направил какъвто и да било жест или да си изрекъл дума, дрехите вече изразяват принадлежността към определено поколение, социална група, икономически статут, дори характер. Представата на хората и различните видове облекло ги насочва към подходящия избор. По този начин те започват да говорят с облеклото, което ни дава право да сравним дрехите с езика.

Облеклото на оратора е и някакъв тип самооценка, както и съдържа стремеж за привличане вниманието на аудиторията. Ефектът на външния вид обхваща и униформата. Ненапразно оратори като Чърчил, Сталин, Хитлер, цар Борис III винаги се появявали пред аудитория с униформата си (военна или парадна). Ефектът на ореола е свързан с изява на личното Аз, но трябва да отговаря на целите и очакванията на аудиторията. Ненапразно рапърът Еминем, с характерния си небрежно negliжиран вид обаче пред съда се появява облечен като джентълмен. Дрехите са и израз на личния морал. Тогите – носени в академичните среди (ректори, декани) от прокурори, съдии са допълнителен източник на престиж, репутация и влияние.

Дрехата обаче не трябва да отвлеча вниманието на аудиторията, не трябва да предизвиква излишно любопитство или укори. „Добре облеченият човек е този, на чиято дреха не обръщате внимание” е заявил и известният автор – белетрист Съмърсет Моъм. Преди

изнасянето на публичната ни реч, когато се чудим как да се облечем, трябва да си отговорим на въпросите: Къде, защо, с кого, при какви условия ще се срещна с моята аудитория? Облеклото предава невербална информация трайно и непроменливо в рамките на един контакт и говори на аудиторията какво мисли ораторът за себе си и за аудиторията. Облеклото може да бъде оръжие, но и да има бариеропораждащ ефект, доколкото се отнася към фактора привлекателност и фактора отношение към нас.

Използването на тъмния **цвет** в облеклото на лидерите е целенасочено подадена невербална информация – да отразява власт и сила.

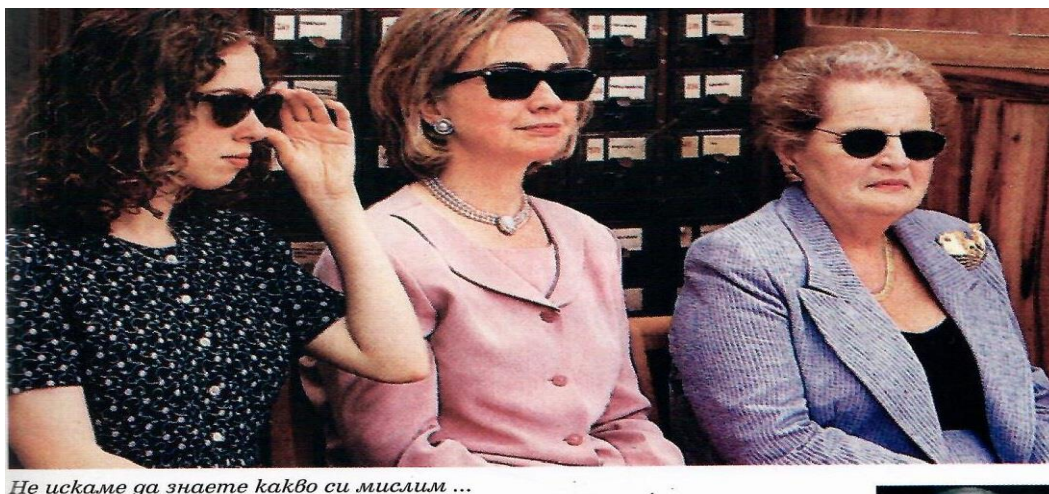
Фиг.3 Тъмният цвят отразява власт и сила

На облеклото може да се погледне и от друга страна – не как въздейства пряко на аудиторията, а как влияе на самия оратор. Оттук и как това се отразява на общата ефективност. Високата самооценка идва, когато хората съзнават, че облеклото им е безупречно. Когато им придава вид на преуспели хора, те се чувстват по същия начин и имат увереност в себе си.

С твърде голяма стойност могат да бъдат и най-различни допълнителни аксесоари.

Ораторът с **очила** се възприема като сериозен и с не особено чувство за хумор и в същото време като по - интелигентен, прилежен, надежден.

Отношението към тъмните очила е различно от това към очилата с диоптър. Ако не се налага силна осветеност, те се възприемат крайно отрицателно в ораторството, деловото общуване и бизнес комуникацията.

Не искаме да знаете какво си мислим ...

Фиг. 4 Да скрием мисли зад тъмните очила

Тъмните очила определено създават дистанция, когато не са в подходящ контекст. Ако поради медицински причини се налага ораторът да носи тъмни очила, той трябва предварително да уведоми за това аудиторията.

Една сама по себе си незначителна вещ като **цвете**, **брошка** започва да изпълнява функция на невербална комуникация.

Всекидневният тъмночервен **карамфил** в бутониерата на сър Невил Хендерсън е най – малко декорация. Той символизира надеждата за постигане разбирателство и опазване на мира.

Езикът на карамфила на сър Невил Хендерсън се поема от брошката на госпожа Маделин Олбрайт. Брошките на Олбрайт започват да изпращат послания за позиция или за емоционална нагласа. С това тя поставя началото на т.нар „дипломация на брошката” (Rumenchev, 2006.).

Фиг.5 Дипломация на брошките

Езикът на брошките като аксесоар за невербално излъчване съдържа специфично послание. Например брошката с форма на пчела се възприема като тип гняв срещу предмета на изложението. Пеперудата – символизира доволство, щастие; орелът – глобализация; гълъбът – дух и светлина. Иглата на Хилари Клинтън символизира вяност към президента и е носител на подкрепяща символика (Rumenchev, 2006).

Евтината и грозна **вратовръзка**, като аксесоар е неуместна за пред аудитория. Вратовръзката, по принцип, е елемент на добрия делови вид и неносенето ѝ е знак за немарливост. Бие персонално върху репутацията, както и върху фирмата или институцията, която представлява ораторът.

Вратовръзката се превръща в незаменимо средство за относително дискретно, но достатъчно забележимо предаване на невербална символика.

Вратовръзката е неизменна част от деловия външен вид на политика и бизнесмена, както гласи една английска поговорка „Джентълменът може да има един – единствен костюм, но е длъжен да има дузина вратовръзки” (Rumenchev, 2006). Рядко липсата и е случайна. Понякога по този начин се изразява стремеж към неформалност и неофициалност.

Вратовръзката трябва да не дразни визуално. Да не привлича самоцелно внимание, дори когато не дразни. Бил Клинтън винаги носи вратовръзка, която предава някакво послание. Мек син нюанс при политически преговори и светли вратовръзки в златистожълт оттенък при оптимистични изяви.

Фиг.5 Дипломация на вратовръзките

Президентът Буш също вижда във вратовръзката възможност за сериозни невербални послания. Поради това почти изключено е да се приеме за случайност факта на пълното му съвпадение на цветовете на вратовръзката му с цветовете на израелското знаме по време на срещата му с министър-председателя на Израел Ехуд Олмерт. Вероятно това е израз на добра воля, на приятелско и добронамерено отношение, на уважение.

Чораните при мъжете не са със значението на вратовръзките, преди всичко защото не се излагат на показ като тях. Задължително е обаче да бъдат с цвета на панталона и с достатъчна дължина под него.

ИЗВОДИ

Външния вид има огромно значение при формирането на първото впечатление за оратора от страна на аудиторията, особено в ситуации на информационен дефицит за личността му. Външният вид може да реализира механизма на идентификационния похват „Аз съм един от вас” (Fast, 1993). Това казва външният вид на аудиторията. Принадлежността на оратора и аудиторията към една и съща общност не е невъзможна, но е манипулирана и внушена от външния вид на оратора.

Овластяването на езикът на тялото и неговото разчитане е начин да погледнете на света с изцяло нов поглед. Буквално да четете между редовете. Благодарение на усвояването на невербалното поведение, бихте могли да увеличите увереността си в пъти. Така ще установите силни позиции на работното място и ще намалите тревожността по време на важни срещи и запознанства с нови хора.

REFERENCES

Rumenchev, V., 2006. Nonverbal communication in public speech and business communication. Sofia: University Publishing House "Sv. Kliment Ohridski" (**Оригинално заглавие:** Руменчев, В., 2006. Невербална комуникация в публичната реч и деловото общуване. София: Университетско издателство „Св.Климент Охридски“)

Fast, D., 1993. The body language. Sofia: Science and art (**Оригинално заглавие:** Фаст, Д., 1993. Езикът на тялото. София: Наука и изкуство)

NON-VERBAL VOCALIZATION AS AN ELEMENT OF NON-VERBAL COMMUNICATION²¹

Rositsa Yankova – Student

Department of Philological and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: 086-821-521
E-mail: bet-ashley@abv.bg

Pr. Assis. Prof. Evgenia Goranova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences ,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: 086-821 521
E-mail: egoranova@uni-ruse.bg

Abstract: *Nonverbal communication includes information that is emanating from the appearance and movement of the body or transmitted through voice changes. The elements of non-verbal vocalization are Melodic, Voice strength. The pace of speech, Pauses, Accent, Tember, Tone of speech, Rhythm.*

Keywords: *Non-verbal vocalization, Melodica, Voice strength, The pace of speech, Pauses, Accent, Tember, Tone of speech, Rhythm.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Думата „комуникация“ произлиза от латинското *communicare* – споделям, правя общо достояние, предавам нещо на някого. В българската дума „общуване“ също се съдържа коренът „общ“ – т. е. в етимологията на думата е дълбоко залегнала идеята за общност, за приобщаване, за правене на нещо общо.

В невербалната комуникация се включва информацията, която се излъчва от външния вид и движението на тялото или се предава чрез промени в гласа; чрез звук, цвят, светлина, както и чрез пространственото поведение и въздействие върху материалната среда от страна на един индивид, приема се от органите за осезание на друг индивид и се взема предвид и евентуално влияе на поведението му (Rumenchev, 2006).

За добра комуникация е необходимо да се следват четири важни стъпки:

- **Уважение:** Уважавам себе си и се отнасят към другите учтиво и с внимание;
- **Отговорност:** Полагам всички усилия, когато върша дадена задача и съм отговорен за думите и делата си;
- **Самоконтрол:** Умея да владея емоциите си и да се държа добре;
- **Сътрудничество:** Общувам добре с другите и работим заедно.

Изследването на невербалната вокализация неминуемо ни отвежда до **интонацията**. Тя се определя като „комплексно звуково явление, което в речта функционира на равнището на фразата чрез промените на своите честоти, интензитетни и темпорални характеристики, възприемани субективно като промени в мелодиката, силата и времетраенето на сегментните единици“ (Rumenchev, 2006).

ИЗЛОЖЕНИЕ

²¹ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език: „Невербалната вокализация като компонент на невербалната комуникация.“

Най-често срещаните компоненти на интонацията са *мелодика, сила, темп, пауза, ударение, тембър, тон и ритъм*.

МЕЛОДИКА

Под мелодика в теорията се разбира промяната в честотата на основния тон на говора няколко тона, които възпроизвеждаме без каквото и да е усилие. Тази промяна се възприема от аудиторията като изменение на височината. Мелодиката на речта трябва да излъчва неутралност, но и модално – емоционална звучност.

Ниският глас се счита, че принадлежи на родения да бъде лидер, затова и бързо печели доверие. Високите гласове губят своята привлекателност, а и доверието на слушателите.

„Има петдесет начина да се каже „да“ и петстотин да се каже „не“, а могат да се напишат само по един начин.“

СИЛА НА ГЛАСА

Силата, интензитетът е „обективно качество на звука, което субективно се възприема, като гръмкост“. Твърде често „силно се смесва с „високо“, което има отношение към друга интонационна характеристика. В ораторското изкуство като минимум е необходима сила гарантираща аудирането. Тази интонационна характеристика намира приложение при изразяването на отношение, за поставяне на акценти, за нюансиране, като средство, улесняващо контакта. С нейна помощ може да се обособи цитирана мисъл в изказването и пр. Силата на гласа трябва да се ръководи от ситуацията. Няма нищо по-добро от умереността.

Британците например се притесняват от силни гласове – считат ги за изразители на нескромност и простотия.

Докато в САЩ по-силното звучене се възприема като израз на непукизъм и самоувереност (Rumenchev, 2006)..

Например: „О, вярващи, не надигайте глас над гласа на Пророка и не му говорете високо, както говорите помежду си, за да не пропаднат делата ви без да усетите.“ (Коран, 49:2)

ТЕМП НА РЕЧТА

Темпът се определя, като „скорост, с която се изговарят речевите отрязъци за единица време“. С промяна на темпа на речта може да се създаде контраст - изговаряне по-бързо или по-бавно. Експериментално доказано е, че новата и сложна информация обикновено се изговаря по-бавно.

И по този въпрос в контекста на манипулацията, разбирането и обратната връзка, е взел отношение и А.Хитлер (Rumenchev, 2006).. Ако той забелязвал, че на аудиторията и е трудно да следи целия ход на изложението, начаса сменял темпото на речта и започвал да излага мисълта си по-бавно, по-подробно и по-схематично, докато не почувства, че аудиторията вече напълно спокойно следи нишката на доклада.

Темпът трябва да се съобрази както с необходимостта от възприемане, така и с осмислянето на възприетото. Промените в темпа обикновено говорят за промени в емоционалното състояние и отношение.

Темпът на речта също може да затрудни аудиторията. Например бавният темп внушава инертност, отвращение, тъга, но и размисъл. Бързият темп изразява прекомерна бодрост, необуздан страх, прекомерна активност, но и радост, както и гняв. Специалистите съветват да започваме речта си с по – бавен темп, а след това да ускоряваме постепенно.

ПАУЗИ

Те могат да бъдат: логически, психологически, физиологически, хезитационни и начална пауза. Без паузи би се получил непрекъснат поток на речта, което би я направило непонятна.

За значението на паузите К. С. Станиславски пише: „Докато логическата пауза механически формира тактове и цели фрази и така помага да се изясни техния смисъл,

психологическата пауза дава живот на мисълта, фразата, такта, като предава техния подтекст. Ако без логическата пауза речта е неграмотна, без психологическата тя е безжизнена. Логическата пауза служи на ума, психологическата на чувствата“. Особено трябва да се избягват т.нар. хезитационни паузи /ъ-ъ-ъ, а-а-а / - подготовеният оратор не ги използва. Те са резултат почти винаги от слаба подготовка и вътрешна неувереност. Висше ораторско умение е способността да не се запъваме, когато произнасяме речта си (Daskalova, 2003).

Маргарет Тачър се учи една цяла година при специалист за невербално поведение. Упражненията включвали елементи, с които се постига емоционално въздействие върху аудиторията. Отработвала се е и стратегическата първоначална пауза преди речта, с която се приковава вниманието на аудиторията.

УДАРЕНИЕ

„Ударението е един от трите най-важни елемента на речта“ е казал С. Станиславски.

Очевидно е, че не само различните по вид ударения, но и различният начин на акцентриране с помощта на ударения има сериозно значение за ораторството. Чрез него ораторът поставя акцент върху най-важната според него дума във фразата.

В един от най - старите колежи на САЩ – Уелсли (Хилари Клинтън е завършила право там), се преподава дисциплината Реч – Дикция – Обноски. В рамките на един семестър възпитаниците се запознават теоретично и приложно с всички тънкости на добрите маниери, изисканата реч и отработената дикция. Обръща се и специално внимание на СТОЙКАТА И ПОЗИЦИЯТА на говорещия наред с качествата, които трябва да се изграждат, за да бъдат успешни лидери като: компетентност, надеждност, експертност, приятен външен вид, спокойствие, социални умения (Daskalova, 2003).

Да припомним, че имена като Джон Кенеди, Р. Рейгън, Далай Лама, Опра Уинфри, Бенджамин Франклин и други специално са се учили в продължение на години на маниери, обноски и убедително слово, за да бъдат достоверни.

Фиг.1 Речта на политиците

ТЕМБЪР

Тембърът се определя, като специфична окраска на гласа, която позволява да се разграничават гласовете с еднаква сила, височина и продължителност на звученето.

Той зависи в голяма степен от особеностите на речевия апарат на отделния човек, от пола, здравословното му и психическо състояние, възрастта, възпитанието и в значителна степен от специалното обучение.

Ако гласът като невербален елемент на въздействие включва употребата на диалектни думи, се възприема като символ на необразованост и некомпетентност. Ефектът на привлекателността включва ПРАВИЛНАТА РЕЧ като задължителна. Нервността се отразява върху интонацията.

В тази връзка великата оперна певица Мария Калас е казва: „Гласът - това не са ноти, това са цветове, с гласа се рисува.....Нужни са ми всички цветове, за да изразя всички чувства“ (Daskalova, 2003).

Фиг. 2 Мария Калас

ТОН НА РЕЧТА

Тонът в най-висока степен, изразява модално-емоционалната функция на интонацията. Правилно се изтъква, че тонът е и самият говорещ. От него се чувства вътрешното, личностно отношение на оратора към това, за което говори, за кого говори и на кого говори. Чрез тази функция на интонацията се реализира механизъм на идентификацията на оратора с аудиторията. Промените във височината отразяват динамичност, полово принадлежност, склонен към афект или неетичност. По промяната в тона на събеседника и по-конкретно по стремежа му да съгласува тона си с нашия, бихме могли да съдим за признание от негова страна към нашето доминиране. Тонът на гласа е индикатор и за емоционалното състояние на оратора. Станиславски съветва да „почувствате това, което искате да предизвикате, тогава тонът ще е уместен“ (Rumenchev, 2006).

РИТЪМ

В речта ритъмът се изразява чрез „периодическа повторемост на дадени звукови елементи във времето“. Ритъмът допринася за високия градус на „колективните емоции“, за поетичната форма в ритмиката на стиха, възприема се като емоционално въздействие върху аудиторията. Ритъмът е „непреводим в езика чрез други средства“ (Rumenchev, 2006). Мария Калас, една от най – изявените оперни певици, съветва: „Когато говориш особено пред аудитория, трябва да рисуаш с гласа си“ (Rumenchev, 2006). Един поет е казал: „Понятно е, че реч съставена само от прекрасни ритми, неизбежно също ще е прекрасна...“.

ИЗВОДИ

В ораторското изкуство вокализацията превръща текста във фонотекст. Интимното общуване с текста при четене отстъпва място на публичното при фонотекста. Основните компоненти на невербалната вокализация, които ни интересуват, са мелодика, сила, темп, ударение, паузи, тон, ритъм и др. В зависимост от контекста на общуването с тяхна помощ се реализират важни на НВК елементи - логически, модално-емоционални и подтекст. По промените във вокализацията може да се съди за действителните състояния и отношения на общуващите. На тази база може да се разкрива лъжа, фалш, лицемерие. Чрез манипулиране на характеристики на интонацията може да се въздейства аргументативно и манипулативно върху аудиторията.

Някои изследователи подчертават, че „Според гласа може да се съди за характера на човека”. Силата на гласа е показател за емоционалното и физическото състояние на човека. Например прекаленият патос или гняв повишават силата на гласа. Слабият, немошен глас потиска и не стимулира аудиторията. Превзетият, мелодраматичен глас е неприемлив, както и равният, монотонен, който действа приспивателно.

Интонацията има невербално послание. Тя може да бъде враждебна, агресивна, дружелюбна, приятелска, неутрална и др. Тя винаги поражда огледална реакция у аудиторията. Мелодиката и темпът на речта се предопределят от сложността на информацията, новостите, трудностите на съдържанието. „Ораторските паузи” са тип невербални стратегии за въздействие.

Както е казал Зигмунд Фройд „Думите са наистина най-важните инструменти на влиянието, което дадено лице се стреми да упражнява върху друго“.

В заключение ще цитираме Ханс Селие „За да можеш ти своята реч от грешки да опазиш, пет неща винаги помни: С кого говориш, за какво говориш, как, къде, и кога?“

REFERENCES

Rumenchev, V., 2006. Nonverbal communication in public speech and business communication. Sofia: University Publishing House "Sv. Kliment Ohridski" (**Оригинално заглавие:** Руменчев, В., 2006. Невербална комуникация в публичната реч и деловото общуване.София: Университетско издателство „Св.Климент Охридски“)

Daskalova, F., 2003 Psycholinguistics. Sofia: Daniela Ubenova (**Оригинално заглавие:** Даскалова, Ф., 2003. Психолингвистика.София: Даниела Убенова)

CREATE CUSTOM FORMS FOR PRACTICAL TASKS WITH VISUAL BASIC EXPRESS 2010 ²²

Nikoleta Radeva– Student

Department of Philological and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: 0896243027
E-mail: nikiradeva1997@abv.bg

Pr. Assis. Prof. Evgenia Goranova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: 086-821 521
E-mail: egoranova@uni-ruse.bg

Abstract: *Create custom forms for practical tasks with Visual Basic Express 2010: Visual programming allows visualization of practical tasks of everyday life with scientific, commercial, etc. intended uses. From the programming language, students learn about object-oriented and event programming. Advantage of the Visual Basic Express 2010 Editor is the ability to run the machine code (computers) without the editor being available.*

Keywords: *Visual Basic Express 2010, custom forms, object-oriented and event programming.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Microsoft Visual Basic 2010 Express Edition е съвременна среда за разработка на софтуер, съчетаващ графичен интерфейс и лесен за научаване език за програмиране. Това дава възможност за бързо създаване на приложения, работещи в Windows среда, дори от начинаещи. В същото време Visual Basic 2010 е модерен и мощен обектно-ориентиран език за програмиране, използван от милиони програмисти в света. Visual Basic 2010 Express Edition (VB 2010) запазва приложението, което създавате, като група от файлове, наречена проект (**project**). За целта се създава папка с име-името на проекта. Основният файл на проекта има разширение **vbproj**. VB 2010 може да обединява няколко проекта в по-голяма структура, наречена **solution**. Затова важно значение има файлът с разширение **sln**, който се създава автоматично, независимо от броя проекти във вашето приложение. Приложенията, които ще се създават тук, съдържат само един проект. Файлът със разширение **sln** съдържа информация за цялото приложение и при отваряне на проект ще се използва той.

С този редактор е разработена темата на една практическа задача, наречена „Калкулатор за калории“ (Ivanov & Petrov, 2011).

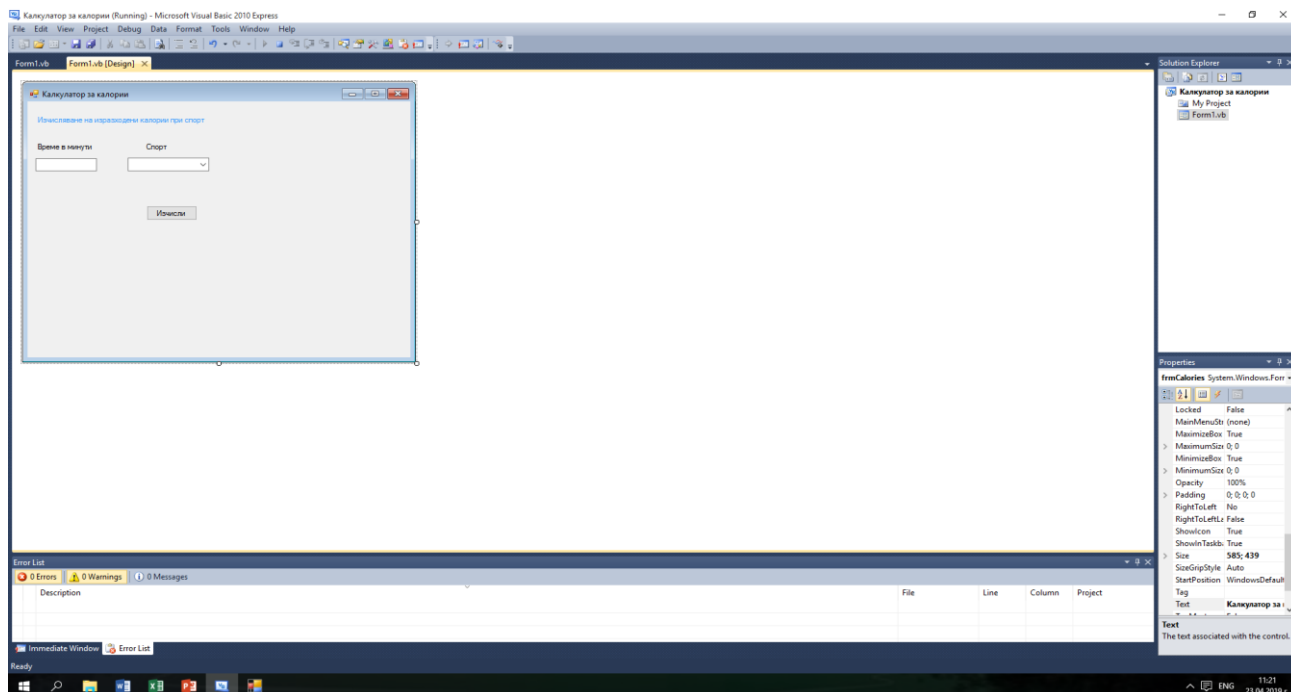
ИЗЛОЖЕНИЕ

Ще се създаде програма, която ще изчислява колко калории изгаря човек за определено време чрез определен спорт.

Изпълнение на проекта

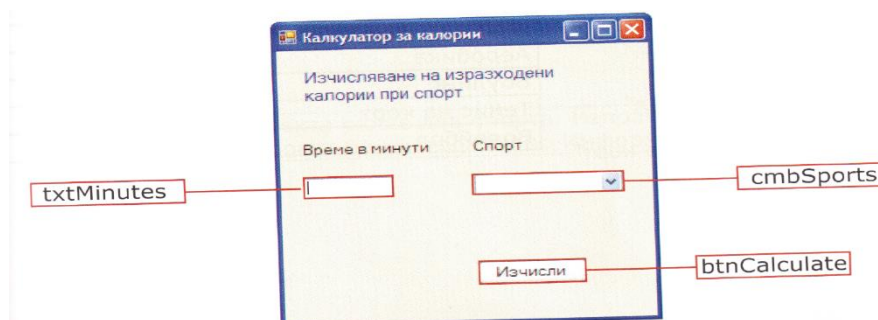
- След стартиране на програмата се задава надпис в заглавната лента на формата - текст “Калкулатор за калории” (Ivanov, & Petrov, 2011) (виж фиг.1).

²² Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език „Създаване на потребителски форми за практически задачи в Visual Basic Express 2010“.

Фиг.1 Общ вид на формата и контролите

- Вмъкват се необходимите контроли със съответните имена, за да се получи следната форма, показана на фиг.2.

• Фиг.2 Имена на контролите

- Създава се процедура, която да се изпълнява при начално зареждане на формата. Тя е достъпна при зареждане на формата, като се щракне два пъти на празно място върху формата.
- Задават се стойности в полето **cmbSports** чрез падащ списък в процедурата на формата, както е показано в програмния код по-долу.

Добавянето на стойност към ComboBox става чрез инструкцията `cmbSports.Items.Add("Аеробика")`, където `cmbSports` е името на контролата, а "Аеробика" - стойността, която се добавя. Останалите спортове се добавят по налогичен начин.

```
Private Sub frmCalories_Load(By Val sender As System.Object, By Val e As System.EventArgs) Handles MyBase.Load
```

```
cmbSports.Items.Add("Аеробика")
cmbSports.Items.Add("Боулинг")
cmbSports.Items.Add("Волейбол")
cmbSports.Items.Add("Тенис на корт")
cmbSports.Items.Add("Футбол")
```

End Sub

- Декларира се глобална променливата K от целочислен тип с област на действие формата, която да съхранява информацията за изгорените калории.

-

Dim K As Integer

- Създаване се процедура на бутона Изчисли, която да изчислява стойността на променливата K в съответствие с времето и избрания спорт в часове.

$K = \text{Val}(\text{txtMinutes.Text}) / 60$

- Създава се процедурата на бутона *Изчисли*, с използване на оператор Select Case за избор на вариант.

Операторът Select... Case... се нарича оператор за многовариантен избор който действа по следния начин: Изчислява се стойността на тестовия израз (обикновено той се нарича селектор). Ако стойността на селектора е равна на **стойност 1**, изпълняват се Група_инструкции_1. Ако неговата стойност е равна на **стойност 2**, изпълнява се Група_инструкции_2 и така нататък. Ако стойността на селектора не съвпадне с нито една от стойностите, се изпълняват *Инструкции_по_подразбиране*, които се намират след Case Else. Цялата конструкция завършва с End Select. Общият вид на оператора е показан в програмния код по-долу.

```
Select Case Израз
Case стойност1
    Група_инструкции_1
Case стойност2
    Група_инструкции_2
Case стойност3
    Група_инструкции_3
.....
Case Else
    Инструкции_по_подразбиране
End Select
```

Според оператора за избор на вариант Select... Case изразходените калории ще се изчисляват в зависимост от избрания спорт, като е показано в таблицата:(Табл.1)

Таблица 1 Съответствие на изгорени калории за вид спорт.

```
Select Case cmbSports.Text
Case "Аеробика"
    K = 500 * K
Case "Боулинг"
    K = 200 * K
Case "Волейбол"
    K = 220 * K
Case "Тенис на корт"
    K = 540 * K
Case "Футбол"
    K = 420 * K
```

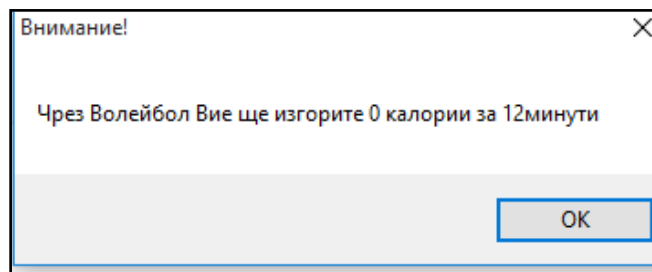
Спорт	Калории за 60
Футбол	420
Аеробика	500
Боулинг	200
Тенис на корт	540
Волейбол	220

End Select

• Процедурата се редактира така, че да извежда на екрана текстово съобщение с резултата за изразходените калории. Кодът на съобщението:

```
MsgBox("Чрез" & " " & cmbSports.Text & " " & "Вие ще изгорите" & " " & K & " " & "калории за" & " " & txtMinutes.Text & "минути", 0, "Внимание!")
```

Видът на съобщението е показан на фиг. 3.

Фиг.3 Извеждане на резултата

ИЗВОДИ

Визуалното програмиране е нов етап в обучението на ученици по информатика. То дава възможност за нагледност при изпълняване на практически задачи от ежедневието с научни, търговски и др. предназначения. От гледна точка на езиките за програмиране запознава учениците с обектно ориентираното програмиране и събитийното програмиране на отделните контроли. Предимство на редактора **Visual Basic Express 2010** е възможността за изпълнение на програмния код на машини (компютри), без на тях да е наличен самият редактор (Ivanov, & Petrov, 2011) .

REFERENCES

Ivanov, I., & Petrov, P., 2011. Uchebnik po informatika za 9 & 10 klasя, Nova zvezda press (*Оригинално заглавие: Иванов,И., & Петров,П., 2011. Учебник по информатика за 9 & 10 клас. Издателство: „Нова звезда“*)

POWTOON A NEW GENERATION PRESENTATION SYSTEM²³

Alexandar Kolev – Student

Department of Philological and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: 086-821-521
E-mail: alexander.kolev@abv.bg

Pr. Assis. Prof. Evgenia Goranova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: 086-821 521
E-mail: egoranova@uni-ruse.bg

Abstract: The report presents the purpose and mode of operation of the Powtoon Presentation System as well as the way to spread the products in the information channels and social networks.

Keywords: Powtoon, media elements, sharing, information channels.

ВЪВЕДЕНИЕ

Представянето на информация пред аудитория с поддържащата роля на дигитални инструменти се прилага с успех във всички сфери – бизнес, електронна търговия, културни прояви, информационни табла, обучение. Известни са множество презентационни системи: PowerPoint, Prezi, Canva, Adobe Spark, Slidebean, Camtasia Studio. Всяка една от тях има своите предимства в представянето на информация. Разпространяването на презентираната информация в социалните мрежи може да се улесни с използването на презентационната система от ново поколение – Powtoon. Тя дава възможност за трансформиране на презентацията във формат лесен и удобен за споделяне в социалните мрежи и информационните канали, което я прави достъпна за разглеждане както от настолни, така и от мобилни устройства.

Когато с Powtoon се създават електронни учебни обекти, те могат да се използват за учене по всяко време и от всяко място. Ето защо е уместно усвояването ѝ от бъдещи учители по информатика и информационни технологии.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Powtoon е уеб-базиран (SaaS – Software as a Service) софтуер, стартирал съществуването си през 2012 г. Продуктът не изисква инсталация и съхранява всички данни в така наречения **информационен облак**.

Концепцията на Powtoon е изградена изцяло около динамизирането на съдържанието – той е предназначен за създаване на анимирано и видео съдържание. Разполага с много голям набор от готови шаблони на разнообразна тематика, които могат да бъдат използвани дори от потребители с минимален опит, за да създават бързо и без усилия качествени и изпълнени с разнообразно съдържание продукти.

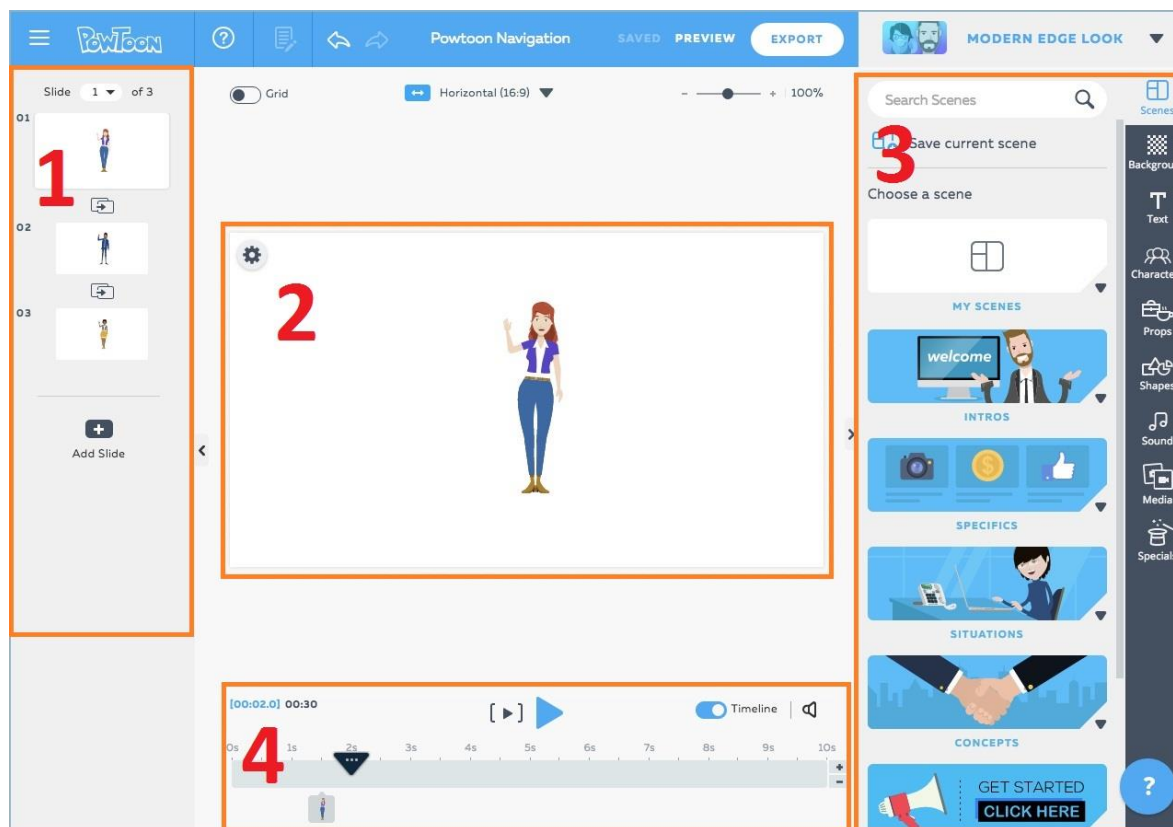
Софтуерът позволява свалянето на готовото видео на персонално устройство, но също така и директното му качване в социалните мрежи.

Страницата My Powtoons се отваря по подразбиране, когато се влезе в потребителския профил и е разделена на две части. От горната може да се започне създаването на ново видео

²³ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език: Powtoon – една презентационна система от ново поколение.

или презентация, като се избере готов шаблон от различните категории, или пък “Blank Powtoon”, за да се създаде собствен дизайн. По-долу са създадените от потребителя продукти, с опции като преглед, редактиране, споделяне, експортиране и др.

Интерфейсът на Powtoon Studio е интуитивен и лесен за употреба. Състои се от четири основни панела, показани на фиг.1.

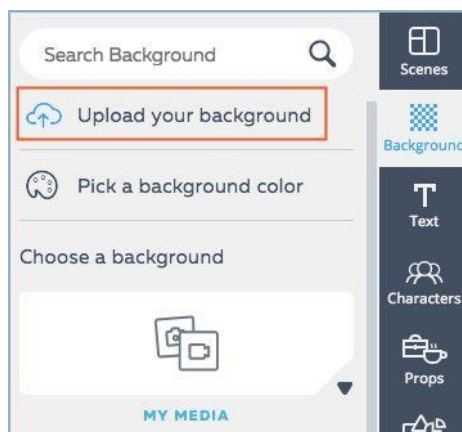

фиг.1 Панели на основния екран

1. Панел за избор на слайд; 2. Основна част; 3. Панел с инструменти; 4. Времева линия(Timeline).

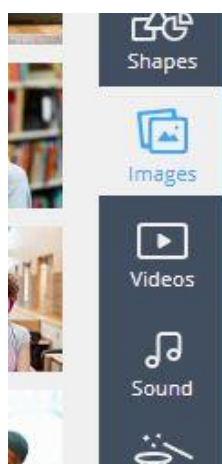
Когато се започва изготвянето на нов продукт, на разположение е един слайд с бял фон. Препоръчително е първо да се избере фон. Така всеки следващ слайд, ще бъде със същия фон. След като се избере Background от панела с инструменти в дясно, се предлагат възможности да се качи, или импортира файл, да се използва цвят за фон, да се избере вече запазен фон от потребителската библиотека, или да се избере от различните галерии предложени в софтуера (виж фиг. 2).

За да се добави текст, се избира Text от панела с инструменти. След това, в зависимост от размера на текста се избира някоя от опциите – Add Title(50 px), Add Subtitle(32 px), Add Body Text(24 px). Както размерът така и видът на шрифта могат да бъдат коригирани и на последен етап. След като се направи избор на слайда се появява текстово поле и може да се въведе желания текст.

Фиг.2 Панел с инструменти

Отново от панела с инструменти става добавянето на различни медийни елементи.

Фиг. 3 Добавяне на медийни елементи

При добавяне на изображения, видео, или звук отново съществуват опциите за качване, или импортиране на съдържание, избор от потребителските библиотеки, или пък да се избере от многото предварително заложили от разработчиците файлове.

Когато се избере изображение, то се появява в активния слайд, като има възможност и да бъде използвано като фон. При добавянето на видео, то винаги става фон на активния слайд и върху него могат да се поставят различни обекти, като текст, или изображения. Ако се добавят ефекти за преход между слайдовете, това трябва да се извършва внимателно, за да не се нарушава потока на видеото. Ако клипът е по-дълъг от продължителността на активния слайд, то допълнителни слайдове ще бъдат добавени.

При добавяне на звук, може да се избере между музика (само за цялата продължителност на презентацията), или гласово озвучаване (за цялата презентация, или поотделно за всеки слайд). Препоръчително е при добавяне на гласово озвучаване първо да се запише и след това да се добавят елементите в слайда. Така става по-лесно синхронизирането на звука с визуалните елементи. Отново има опции, както за качване на предварително записани гласови файлове, така и за директно озвучаване в софтуера. И в двата случая, използваните файлове се запазват в потребителската библиотека и могат да бъдат използвани повторно.

За да се запише озвучаване трябва използваният браузър да е Chrome или Firefox. От менюто Audio се избира Add voiceover, и в прозореца който се отваря се клика върху иконата

с микрофон. Избира се дали ще се озвучава цялата презентация, или самоактивния слайд, като във втория случай продължителността на записа трябва да е максимум 20 сек., колкото може да продължава и самият слайд. След като се запише, файлът може да се прослуша и след това да се запази, или запише на ново.

Обектите, които се добавя в слайдовете служат за създаване на „сцена”. Сцената може да съдържа различен брой обекти, които да се появяват, да се движат, или променят и да изчезват в определени моменти. За да се подредят събитията във времето се използва т.нар. „времева линия”(timeline)(фиг. 4).

Фиг. 4 Времева линия

Когато се добави обект към слайда, това става в момента, към който сочи показалеца на времевата линия. Самият обект е селектиран, а в син цвят на времевата линия се вижда показването и скриването му. За да се променят тези времена е достатъчно само да се издърпат с мишката моментите на появяване и скриване.

По подразбиране слайдовете са с продължителност 10 сек. Добавянето, или премахването на време става или директно с десен бутон на мишката върху времевата линия, или от бутоните „+” и „-” в десния ѝ край.

При показването и скриването на обекти, могат да се приложат различни ефекти. Изборът им става от менюто с настройки на самия обект. От същото меню може да се създаде и анимиране на обекта (плавно преместване от едно място в слайда на друго, промяна на размера, завъртане, както и комбинации между тях). Когато се избере анимиране, с влачене с мишката се задават началното и крайно положение на обекта и размерите му, а чрез времевата линия се задава продължителността на движението. И при ефектите и при анимирането, може да се избере и звук, който да съпътства даденото действие.

Така създаден слайд, може да бъде запазен като сцена от менюто Scenes в панела с инструменти. Това позволява, той да бъде използван в бъдеще, като само се подменят обектите му, без да се налага да се създава и настройва на ново. Заменянето на обекти става бързо, чрез бутона “Swar”, който се намира в горния им десен ъгъл, когато те са селектирани.

След като се създаде презентация или видео, те трябва да се експортират. Това означава да се преобразуват в подходящ за публикуване или сваляне формат. Избира се опцията Preview & Export като създаденият продукт се стартира автоматично. След като се прегледа, се избира в какъв формат да се експортира в зависимост от нуждите. След експортирането с опцията Publish може да се генерира линк за споделянето му в социални мрежи, или пък директно да се качи на сайта за видео споделяне YouTube.com.

ИЗВОДИ

Споделеният опит при работа със системата Powtoon може да оптимизира работата с нея. Установено е, че:

- ограничението от 20 секунди времетраене на кадър води до решението да се използват повече кадри, но с по-малко информация;
- изборът на ефект за появяване на текстов елемент трябва да се синхронизира с максималната продължителност на кадъра и с наличието на другите елементи на екрана;

- озвучаването на сцените трябва да се осъществява в работен режим, а не с вмъкване на предварително създадени аудиофайлове. Така се осъществява синхронизация на появяване и озвучаване с използване на времевата линия;
- ако се предвижда разпространяване в информационни канали във видео формат .mp4 - да се избягва подчертаната смяната на кадрите с различни настройки на сцената - така се постига по-добър стил и усещане за непрекъснатост на видеото.

Създадените с Powtoon продукти имат интерактивност и могат да бъдат използвани като електронни учебни обекти на всеки един етап от уроците по информационни технологии. Така се отговаря на потребностите на дигиталното поколение от обучение в електронни среди навсякъде и по всяко време.

REFERENCES

Powtoon - Create Awesome Videos & Presentations. (2019). URL: <http://www.powtoon.com> (Accessed on 15.05.2019).

Powtoon a cloud-based software. (2019). URL: <http://www.wikipedia.com> (Accessed on 15.05.2019).

MAGNETIC LEVITATION AND APPLICATION OF THE TECHNOLOGY IN THE RAIL TRANSPORT²⁴

Mladen Kulev – Student

Department of Technical and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”, Silistra Branch
Tel.: +359 893 851 544
E-mail: theprofml@gmail.com

Pr. Asst. Prof. Valentin Manev, PhD

Department of Technical and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”, Silistra Branch
Phone: 0887 419 808
E-mail: v.manev@mail.bg

Pr. Asst. Prof. Milen Sapundzhiev, PhD

Department of Technical and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”, Silistra Branch
Phone: 0899 234 954
E-mail: milenvs@abv.bg.bg

Abstract: *The report examines the use of magnetic levitation in rail transport. A comparison of several major indicators with other types of mass transport has been made.*

Keywords: *magnetic levitation, magnetic technology, magnetic suspension, electromagnetic suspension, inductrack, train.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Магнитната левитация (МАГЛЕВ) е физично явление, чрез което един обект е във физично взаимодействие с друг обект използвайки магнитно поле [1,2]. Това магнитно поле противодейства на гравитацията и повдига тяло като се основава на трети закон на Нютон – всяко действие има равно по големина и противоположно по посока противодействие.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Първият индустриален патент за използването на магнитна левитация е регистриран в САЩ от германския инженер Алфред Цееден през 1905 г. В следващите 100 години се правят успешни експерименти в Швейцария, Германия, САЩ, Канада, Япония, Южна Корея и Китай.

Използването на физичното явление магнитна левитация в транспорта започва през 60-те и 70-те години на миналия век, когато професор Ерик Лейдуейт от Имперския колеж в Лондон провежда първите реални експерименти съвместно с британските железници.

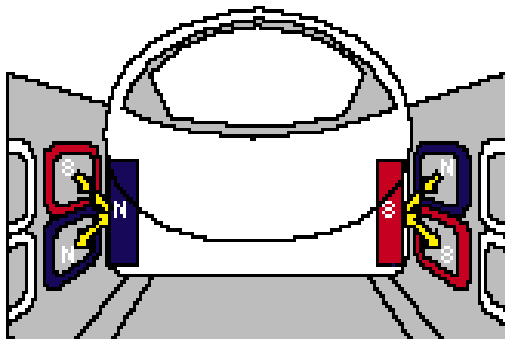
Превозното средство преодолява земното притегляне (левитира) и се движи чрез използване на магнитните сили между монтираните на борда му свръхпроводящи магнити и електромагнитите на земята.

Съществуват няколко метода за постигане на левитация за практически цели. Най-често използваните системи при магнитно левитираните влакове са: сервостабилизирано електромагнитно окачване (ЕМО), електродинамично окачване (ЕДО) и пасивно окачване с постоянни магнити, известно като Индуктрак. [5]

²⁴ Докладът е представен на Научна конференция за студенти, докторанти и млади учени „Младеж, наука, иновации“, проведена във Филиал-Силистра на Русенския университет, на 17.05.2019г., с оригинално заглавие на български език: Магнитната левитация и приложението и в железопътния транспорт.

Принцип на Магнитна Левитация чрез електромагнитно окачване

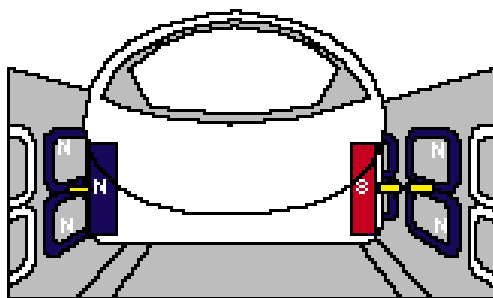
Електромагнитните бобини (фиг. 1) са монтирани на страничните стени на водещия канал. Когато свръхпроводящите магнити, монтирани на борда на превозното средство, преминават с висока скорост на около няколко сантиметра под центъра на тези бобини, в тях се създава ЕДН. При протичането на това ЕДН в бобините те започват да действат като електромагнити. В резултат на това се пораждат електромагнитни сили, които притеглят свръхпроводящия магнит нагоре и по този начин повдигат превозното средство. [6]

Фиг. 1. Принцилна схема на магнитна левитация чрез електромагнитно окачване

Принцип на Магнитна Левитация чрез електродинамично окачване

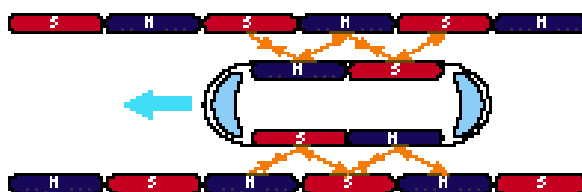
Котвите за левитация, които са обърнати една към друга, са свързани под направляващата част, образувайки водещ контур. Когато превозното средство, на което са монтирани свръхпроводящи магнити се измести странично, в контура се индуцира ЕДН, което на свой ред поражда отблъскваща и привличаща магнитна сила съответно към близката и далечната страна на вагоните. По този начин, вагоните винаги се намират в центъра на направляващия канал, както е показано на фиг. 2. [6]

Фиг. 2. Принцилна схема на магнитна левитация чрез електродинамично окачване.

Принцип на едновременното тласкане и привличане (Индуктрак – пасивно окачване с постоянен магнит)

Задвижващите бобини (фиг. 3), разположени от двете страни на направляващата част, се захранват от трифазен променлив ток от подстанция, създавайки магнитно поле по водещия контур. Вградените свръхпроводящи магнити се привличат и тласкат от магнитното поле, задвижвайки превозното средство. [6]

Фиг.3. Принцилна схема на магнитна левитация чрез пасивно окачване с постоянни магнити.

Действащи превозни средства на принципите на Магнитната Левитация

През 1984 г. влиза в експлоатация първата монорелсова железница МАГЛЕВ между аерогарата в Бирмингам и жп гара Бирмингам Интернешънъл. Тя покрива разстояние от 600 m и развива максимална скорост 42 km/h. Закрита е през 1995 г. поради проблеми с надеждността.

Водеща страна досега в практическото използване на МАГЛЕВ влаковете е Япония. През 2003 г. японските железници постигат скорост на влак със 7 вагона от 590 km/h, а през април 2015 г. те бележат нов световен рекорд от 603 km/h.

Към момента в света има шест използвани железопътни транспортни средства с МАГЛЕВ:

- Даежеон Експо Маглев/HML-03 в Южна Корея, създаден от Хюндай през 1993 г. за публична демонстрация на електромагнитно окачване. По настоящем обслужва 1-километрова отсечка от Експо Парка до Националния музей на науките в едноименния на влака град;

- Шанхай Маглев/Трансрапид в Китай. В комерсиална употреба от април 2004 г., с капацитет от 115 ежедневни пътувания (от 110 през 2010 г.) по отсечка с дължина 30 km между двете станции и продължителност на пътуването между 7 и 8, постигайки максимална скорост от 431 km/h и поддържайки средна такава от 266 km/h;

- влакът Линимо в Япония/Линия Тобу Кюрийо. В употреба от март 2015 г., превозва средно по 16500 пътници дневно по отсечка с дължина 9 km и 9 станции, поддържайки максимална скорост от 100 km/h;

- летище Инчон МАГЛЕВ/Линия Сеул-о. Йонджон в Южна Корея. Публично достъпен от 2016 г., по отсечка с дължина 6,1 km и 6 станции с интервал на отпътуване 15 min. Оперативна скорост 110 km/h;

- Чанша Маглев Експрес в Китай, разработен и произведен изцяло в Китай. Функционален и достъпен от 2016 г. по отсечка с дължина 18,5 km и свързващ 3 станции с интервал на отпътуване 15 min и работна скорост от 100 km/h;

- метролияния S1 Пекин в Китай. В движение от края на 2017 г., по отсечка с дължина 9,1 km и седем станции. Максимална скорост 100 km/h.

Сравнение държините на действащите маршрути и максималните скорости на движение на МАГЛЕВ влаковете са представени в табл. 1. [3,8]

Табл. 1

Сравнение на действащите в света железопътни транспортни средства с МАГЛЕВ

Година	Държава	Дължина (km)	Максимална скорост (km/h)
1993	Южна Корея	1	110
2004	Китай	30	431
2015	Япония	9	100
2016	Южна Корея	6.1	110
2016	Китай	18.5	100
2017	Китай	9.1	100

Както се вижда от табл. 1 железопътните трасета са предимно с малка дължина, което се дължи на сравнително високата цена за изграждането му. Максималната скорост на движение за повечето трасета е около 100 km/h. Единствено по трасето с най-голяма дължина достига максимална скорост на движение от 431 km/h (поддържана само за 50 s). [3,8]

В табл. 2 е направена сравнителна характеристика на различните системи използвани за задвижване на МАГЛЕВ влакове. Описани са техните основни предимства и недостатъци. [2]

Табл. 2

Предимства и недостатъци на използваните технологии за задвижване на МАГЛЕВ влакове

Технология	Предимства:	Недостатъци:
Електромагнитно Окачване	<ul style="list-style-type: none"> - магнитните полета във и извън превозното средство са по-малки от Електродинамичното окачване; - доказана в приложната технология; - високи скорости (500 km /h); - не са необходими колела или вторична задвижваща система. 	<ul style="list-style-type: none"> - разстоянието между превозното средство и водача трябва да бъде постоянно наблюдавано и коригирано поради нестабилния характер на електромагнитното привличане; - вътрешната нестабилност на системата и необходимите постоянни корекции от външни системи могат да предизвикат вибрации.
Електродинамично Окачване	<ul style="list-style-type: none"> - вградените магнити и големият марж между релсата и влака позволяват най-високите регистрирани скорости (603 km/h) и висока товароносимост; - успешно се използват високотемпературни свръхпроводници в бордовите магнити, охлаждаани с евтин течен азот. 	<ul style="list-style-type: none"> - силните магнитни полета във влака могат да направят влака опасен за пътниците с пейсмейкъри или магнитни носители за съхранение на данни като твърди дискове и кредитни карти, което налага използването на магнитно екраниране; - индуктивността на водещата пътека (релси) ограничава максималната скорост; - превозното средство трябва да бъде с колела за движение при ниски скорости.
Индуктрак Система	<ul style="list-style-type: none"> - безотказно окачване - няма нужда от мощност за активиране на магнитите; Магнитното поле е локализирано под превозното средство; - може да генерира достатъчна сила за левитация дори при ниски скорости (около 5 km/h); - дори при енергийни разриви влака спира безопасно; - Халбах масивите с постоянни магнити могат да се окажат по-рентабилни от електромагнитите. 	<ul style="list-style-type: none"> - изискват се колела или сегменти от коловози, които да се движат при спиране на превозното средство; - няма търговска версия или прототип в пълен мащаб.

Сравнение на МАГЛЕВ технологията с конвенционалния железопътен и въздушен транспорт

Маглев транспортът е безконтактен и електрически захранван. При него сравнително малко или изобщо не се разчита на колелата, лагерите и осите, които са общи за колесните релсови системи. В табл. 3 е направено сравнение приложението на МАГЛЕВ технологията спрямо конвенционалния железопътен и въздушен транспорт. [2]

Предимства на МАГЛЕВ технологията спрямо конвенционалния железопътен и въздушен транспорт:

- позволяват по-високи максимални скорости;
- по-нисък разход за поддръжка;
- по-малко влияние на климатичните условия;
- липсва съпротивление предвижване, което води до по-малко механично износване на трасето;
- по-малко шумни при движението си;

- част от енергията може да бъде възстановена от регенеративно спиране.

Табл. 3

Сравнение приложението на МАГЛЕВ технологията спрямо конвенционалния железопътен и въздушен транспорт

Критерии	МАГЛ ЕВ влакове	Конвенционалн и железници	Въздушен транспорт
Максимална Скорост	+++	++	+++
Поддръжка	+++	+	+
Влияние на климатичните условия	+++	++	+
Пътна Инфраструктура	+	++	+++
Енергийна Ефективност / КПД	+++	+	+
Тегло	+	++	+++
Товаропоносимост	+++	+	++
Шум	++	+	+
Надеждност / Безопасност	+++	++	++
Системи за управление	+++	+	+
Дължини на релациите	++	+++	+++
Времетраене на пътуване	+++	+	++

Недостатъци:

- МАГЛЕВ влаковете не са съвместими със съществуващата инфраструктура;
- скъпо струващи железопътни трасета. При дълги разстояния разходите за бобини могат да бъдат прекалено високи;
- необходимост от екраниране на магнитните полета в задвижващата система;
- необходимо е предварително почистване на пътните отсечки от сняг и лед през зимата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

МАГЛЕВ системите, представляват иновация в съвременния транспорт и макар и непризната в световен мащаб, все повече погледи се обръщат към тях с надежда за алтернатива на конвенционалните видове транспорт. Това може да се окаже не само икономически, но и екологичен преврат на фона на наратващото вредно въздействие на почти всички съвременни видове транспорт върху природата, включително и автомобилите.

REFERENCES

- [1] *Magnitna levitatsia*. URL: <https://bg.wikipedia.org> (Оригинално заглавие: Магнитна левитация)
- [2] *Magnetic levitation*. URL: <https://en.wikipedia.org>
- [3] *Maglev metros*. (2019). URL: <https://mic-ro.com>
- [4] Jianfeng Z. *Trial operation of Beijing's maglev line to start*. (2017) URL: <https://www.cctv.com>
- [5] Bozhilov N. *MAGLEV, Hyperloop i badeshteto na obshtestvenia inter-regiotransport*. (2017). *sp. Logistika*, br. 7. URL: <https://www.logistika.bg> (Оригинално заглавие: МАГЛЕВ, Hyperloop и бъдещето на обществения интер-региотранспорт)
- [6] *Maglev*. (2015). URL: <https://www.railssystem.net>
- [7] Sharma R. *MAGLEV - Seminar Report by Rohan*. URL: <https://www.scribd.com>
- [8] *The six operational maglev lines in 2018*. URL: <https://www.maglev.net>

UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“

UNION OF SCIENTISTS - RUSE

**58-TH ANNUAL SCIENTIFIC CONFERENCE
OF UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“
AND UNION OF SCIENTISTS - RUSE**

24-25 OCTOBER 2019

I N V I T A T I O N

**Ruse, 8 Studentska str.
University of Ruse
Bulgaria**

PROCEEDINGS
Volume 58, Series 11.

Silistra Branch
of the University of Ruse

Under the general editing of:
Assoc. Prof. Galina Lecheva, PhD

Editor of Volume 58:
Prof. Diana Antonova, PhD

Bulgarian Nationality
First Edition

Printing format: A5
Number of copies: on-line

ISSN 1311-3321 (print)
ISSN 2535-1028 (CD-ROM)
ISSN 2603-4123 (on-line)

The issue was included in the international ISSN database, available at <https://portal.issn.org/>.
The online edition is registered in the portal ROAD scientific resources online open access

PUBLISHING HOUSE
University of Ruse "Angel Kanchev"